NOVOSTI HOBOCTИ

#1131

Samostalni srpski tjednik

Petak 20/08/2021

10 kn/100 din/1.20€

ISSN 1845-8955

Talibankrot

Pedesetak tisuća ubijenih civila, najmanje dvostruko toliko ubijenih afganistanskih vojnika i talibana, više od polovice stanovništva ispod granice siromaštva i brutalan mizogini pokret na vlasti – to su rezultati neuspjele misije u Afganistanu u kojoj je sudjelovalo i više od 5700 hrvatskih vojnika

str. 4-5., 7 i 20.

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Dokumenti koje je nedavno objavio WikiLeaks potvrđuju neke stare sumnje

PIŠE **Hrvoje Šimičević**

Umrežena desnica

Iz novih dokumenata objavljenih na WikiLeaksu vidljivo je da je koncem 2013. Hrvatska bila među prioritetnim zemljama u koje su iz platforme CitizenGO odlučili proširiti utjecaj i sredstva – izdvojili su 17.675 dolara za rukovoditelja kampanja u Hrvatskoj. Nije poznato tko je postao menadžer, ali te je godine kod nas održan referendum o ustavnoj definiciji braka

Referendum o ustavnoj definiciji braka inicirala je udruga U ime obitelji (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

U LISTOPADU 2013. godine osnivači stranice CitizenGO, platforme za peticije ultrakonzervativnih organizacija koja godišnje prikuplja milijune potpisa, izradili su prezentaciju na nekoliko stranica. Powerpoint propaganda bila je namijenjena njihovim ideološkim istomišljenicima, nevladinim desničarskim udrugama diljem svijeta i Evrope koje se bore protiv pobačaja, eutanazije ili prava istospolnih zajednica. Osnivač platforme, Španjolac IGNACIO ARSUAGA, pozvao je u tom materijalu svoju ideološku subraću da i oni sudjeluju u izradi peticija na njegovoj platformi. Zauzvrat im je ponudio velikodušne benefite. Najvažnija prednost bila je ta da će moći jednim klikom preuzeti osobne podatke potpisnika peticija. 'Povećat ćete svoju društvenu bazu: imat ćete pristup osobnim podacima građana koji potpišu', stoji u toj brošuri, koja zainteresiranim strankama jasno daje do znanja da je 'svako novo ime (potpisnika, op. a.)' potpuno besplatno, za razliku od ponude nekih drugih platformi. Dapače, u centralnoj misiji CitizenGO-a koja je navedena u toj prezentaciji stoji da im je jedan od glavnih ciljeva dijeljenje 'osobnih podataka ljudi koji potpisuju peticije' srodnim organizacijama. Prezentacija s istim porukama korištena je i 2015. godine na nekoliko izrazito posjećenih konferencija evropskih neokonzervativnih udruženja. Opisani model nije samo značio preuzimanje velikog broja osobnih informacija građana, nego i posljedično stvaranje baze podataka korisnika od kojih bi se putem mailova redovno mogle tražiti donacije ili se u njihovom smjeru slati politički obojen sadržaj.

Ako CitizenGO doista prakticira ono što je obećavao svojim ideološkim partnerima i istomišljenicima, onda je riječ o nemalom kršenju osobnih podataka evropskih gra-

IMPRESSUM

Godina XXII / Zagreb | petak, 20/08/2021

NOVOSTI #1131

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac
GLAVNI UREDNIK
Nikola Bajto
ZAMJENICA GLAVNOG UREDNIKA
Andrea Radak
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić (Kronika), Boris Postnikov (Kultura)
REDAKTORICA Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Marinko Čulić, Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Mašenjka Bačić, Jerko Bakotin, Dragana Bošnjak, Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Milan Gavrović, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Davor Konjikušić, Saša Kosanović, Anja Kožul, Igor Lasić, Bojan Munjin, Tamara Opačić, Srećko Pulig, Hrvoje Šimičević, i Borivoj Dovniković (karikaturist)
TAJNICA REDAKCIJE
Vedrana Bibić
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
FOTOGRAFIJA NASLOVNICE
Xinhua/PIXSELL
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6500
Novosti su financirane sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

đana. Odredba o zaštiti osobnih podataka (GDPR) u državama članicama Evropske unije, naime, predviđa nužnu privolu svakog pojedinog potpisnika bilo kakve peticije za daljnje korištenje i prosljeđivanje njihovih podataka. No umjesto toga, CitizenGO u svojim prezentacijama otvoreno zaziva kršenje GDPR-a. Štoviše, reklo bi se da je ono što su obećavali – prosljeđivanje osobnih podataka – u spomenutim dokumentima bio njihov poslovni model. Je li došlo do ostvarenja njihovih ponuda udrugama, do zaključenja teksta nismo uspjeli doznati.

Novosti su pronašle citirane prezentacije među 17 tisuća dokumenata koji su prošloga tjedna objavljeni na WikiLeaksu. Do njih su došli hakeri provaljujući u bazu podataka spomenutog osnivača platforme Ignacija Arsuage, koji objavu naziva kriminalom i krađom te upozorava medije da ih ne koriste u svojim tekstovima. Hakeri su se domogli dokumentacije koja je nastala od početka 2000-ih pa sve do 2017. godine. U njoj se CitizenGO hvali da u Evropi imaju pristup do više milijuna 'korisnika', odnosno email adresa. Prije otprilike pet godina tvrdili su da imaju podatke i između 20 do 30 tisuća građana Hrvatske.

U sličnom kontekstu, prije dva mjeseca Novosti su problematizirale rad CitizenGO-a u Hrvatskoj i njihove politike privatnosti navedene na toj stranici. Svježe otkriveni dokumenti samo dodatno potvrđuju naše tadašnje napise. Na stranicama CitizenGO Hrvatska građani kojima šalju mailove informirani su da njihovi osobni podaci mogu biti dani drugim neimenovanim 'lokalnim subjektima CitizenGO' u Hrvatskoj, ali i organizaciji HazteOir.org sa sjedištem u Španjolskoj, koja je osnovala CitizenGO. DUJE PRKUT, izvršni direktor udruge Politiscope koja se bavi zaštitom privatnosti i osobnih podataka, rekao je tom prilikom da je riječ o davanju osobnih podataka trećim stranama bez valjane pravne osnove. 'Kako CitizenGO ogranak u Hrvatskoj nema pravnu osobnost, možemo pretpostaviti da su kontakt mailovi dani nepoznatim privatnim osobama, koje krše odredbe o zaštiti osobnih podataka upuštajući se pritom u izravni politički marketing', poručio je Prkut, referirajući se i na drugi fokus našeg tadašnjeg istraživanja – činjenicu da je ta stranica za peticije putem mailova uoči lokalnih izbora agitirala za Domovinski pokret i Most. Politiscope ih je zbog toga prijavio španjolskom nadzornom tijelu, od kojeg su tražili reakciju i izricanje visoke financijske kazne, s ciljem 'prekida nezakonite obrade podataka hrvatskih građana i narušavanja integriteta izbornog procesa RH'. Agencija za zaštitu osobnih podataka uopće nije odgovorila na naš upit, iako smo ga poslali prije više od dva mjeseca.

Zahvaljujući WikiLeaksu ovdašnja je javnost sada saznala da je koncem 2013. godine Hrvatska bila među nekoliko prioritetnih zemalja u koje su iz Španjolske odlučili proširiti svoj utjecaj i sredstva. Španjolci su naime izdvojili 17.675 dolara za rukovoditelja kampanja u Hrvatskoj. Nije poznato tko je postao menadžer, ali se zna da je te godine održan referendum o ustavnoj definiciji braka u Hrvatskoj. Inicirala ga je udruga U ime obitelji, u čijem je smjeru, pokazuju dokumenti s WikiLeaksa, iz organizacije CitizenGO transferirano više novčanih iznosa tijekom 2015. godine.

No najava o kršenju GDPR-a preko prosljeđivanja osobnih podataka drugim entitetima i informacije o uplatama eura u Hrvatskoj samo su omanji dio dokumentacije koja je objavljena na WikiLeaksu. Najveći dio informacija potvrdio je dugogodišnje sumnje da iza naizgled benigne platforme za peticije stoji mreža više stotina lobista, političara, odvjetnika i multimilijunaša među kojima su i brojni pojedinci koji su držali visoke društveno-političke pozicije u raznim državama članicama Unije te utjecajni konzervativci iz SAD-a i Južne Amerike.

Željka Markić (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Organizacija je osnovana 2013. godine u Madridu, kao derivat spomenute udruge HazteOir. Danas djeluju na tri kontinenta, odakle koordiniraju peticije milijunima primatelja u 50 zemalja, uključujući i Hrvatsku. Najčešće se protive istospolnim brakovima, pobačaju i eutanaziji, uz neskriveni prezir prema feministkinjama i LGBT zajednici. Dokumenti su potvrdili i njihovu povezanost s ruskim oligarhom KOSTANTINOM MALOFEJEVIM, pravoslavnim fundamentalistom i financijerom inicijativa po Rusiji, istočnoj Evropi i drugdje s ciljem 'oslobođenja Zapada od političke korektnosti, rodne ideologije i neomarksističke dogme'. Od njega je Arsuaga tražio 100 tisuća eura za rad svoje platforme. S njim je pak povezan ruski aktivist i član upravnog odbora CitizenGO ALEKSEJ KOMOV. U upravi sjedi i bivši eurozastupnik LUCA VOLONTE, koji je početkom ove godine osuđen na četiri godine zatvora zbog uzimanja mita od azerbajdžanskih političara. U istom odboru sjedi BRIAN BROWN, utjecajni američki ultrakonzervativac koji vodi Svjetski kongres obitelji, organizaciju što blisko surađuje s CitizenGO. Na njihovim konferencijama govore je držala i Željka Markić.

Kao što smo mogli vidjeti na recentnim lokalnim izborima u Hrvatskoj, njihov se rad ne zaustavlja samo na peticijama. Dapače, Arsuaga je jednom prilikom, ne znajući da razgovara s novinarom, poručio da se donatorima pružaju svi resursi na društvenim mrežama i mailing listama za političke kampanje u kojima će, među ostalim, ocrniti protivnike naglašavanjem da podržavaju abortus i prava LGBT zajednice.

U prezentaciji CitizenGO-a stoji da im je jedan od glavnih ciljeva dijeljenje 'osobnih podataka ljudi koji potpisuju peticije' srodnim organizacijama

Novi dokumenti su definitivno potvrdili da su u Španjolskoj bili povezani s ekstremno desnom strankom Vox. U kontaktu su s AfD-om u Njemačkoj, s talijanskom Ligom MATTEA SALVINIJA i Fideszom mađarskog premijera VIKTORA ORBÁNA. Zahvaljujući WikiLeaksu, utvrđena je i njihova iscrpna veza s meksičkom ultrakatoličkom sektom El Yunque, čiji osnivači imaju impresivan historijat antisemitskih uvjerenja i terorističkih napada u toj zemlji. No jedno relativno recentno suđenje u Španjolskoj, čiji su dijelovi dospjeli u datoteke WikiLeaksa, sugerira da su španjolsku podružnicu osnovali članovi upravnog odbora HazteOir-a, dakle osnivači platforme CitizenGO, i da je po kazivanju svjedoka na suđenju član ove sekte i Ignacio Arsuaga, što on redovno negira. Prema drugim svjedočenjima bivših članova španjolske ispostave El Yunquea, zapravo je HazteOir trebao poslužiti njima za širenje političkog utjecaja. Oni su planirali ostati u sjeni, što im je i osnova postojanja: prvi zadatak svih članova ovog kluba lunatika jest uvijek negirati da su članovi kluba. Krajnji zadatak je globalni križarski rat sve do srednjovjekovlja. Ili, kako to moderna krajnja desnica voli reći u ovim internim dokumentima – kulturni rat u borbi za zaštitu tradicionalnih zapadnih vrijednosti. Promoviranje umivenijih javnih politika uz dugoročne tajne agende koje su toliko zastrašujuće da ih protagonisti pametno drže u sjeni, obilježje je dobrog dijela analiziranih WikiLeaksovih dokumenata.

Uz priču o El Yunqueu, uvjerljivo najluđu u ovom setu otkrivenih informacija, rukovoditelje platforme CitizenGO povezuje i sličan projekt koji se zove Agenda Evropa. Pisali smo i o tom tajnom i dugoročnom planu više od tri stotine krajnje desnih organizacija da od Evrope naprave svojevrsni katolički kalifat. Svježe objavljeni dokumenti sadrže i zaokruženi nacrt koji je trebao ostati tajan, ali su njegovi dijelovi objavljeni prije nekoliko godina. Uz obavijesti o prvom sastanku koji je održan 2014. godine, priložen je i dokument s krajnjim planovima i željama ove družine. Među njima su potpuna zabrana abortusa u svim slučajevima, na lokalnim i evropskoj razini, dokidanje zakona koji omogućavaju razvode, zabrana bilo koje verzije istospolnih zajednica, uvođenje 'antisodomijskih' zakona (protiv homoseksualaca), zabrana prodaje kontracepcijskih pilula i bilo kojih kontracepcijskih pomagala (pa i kondoma, koje bi trebalo retorički demonizirati kao put do AIDS-a, op. a.), te zabrana medicinski potpomognute oplodnje.

Novi dokumenti su potvrdili da je CitizenGO u Španjolskoj bio povezan s ekstremno desnom strankom Vox. U kontaktu su s AfD-om u Njemačkoj, s talijanskom Ligom Mattea Salvinija i Fideszom mađarskog premijera Viktora Orbána...

Posjetiteljima toga sastanka predočen je set prava izniklih iz liberalne demokracije. Pored njih su stajali pravilni nazivi. Homoseksualna ljubav trebala bi se, na primjer, nazivati sodomijom, ravnopravnost gejeva s ostalim građanima ima se prokazivati kao privilegija nauštrb drugih, dok je sloboda izbora za žene sloboda ubojstva... Prema rasporedu tog prvog sastanka koji je objavljen uz citirani plan, Željka Markić je bila među govornicima. Svoj je doprinos, sugerira dokument, dala izlaganjem o referendumu u Hrvatskoj, u tematskom bloku 'Što je brak i kako ga trebamo braniti u javnosti?'. Drugi dokument pokazuje da je Markić bila i na njihovom sastanku, također zatvorenom za javnost, 2016. godine u Varšavi, ovaj put kao moderatorica. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

'Nemjerljiv doprinos' Hrvatske međunarodnoj misiji u Afganistanu

PIŠE Jerko Bakotin

Sudjelovanje u porazu

Od veljače 2003. do rujna 2020. u Afganistanu je boravilo više od 5700 hrvatskih vojnika i stoga i Zagreb snosi suodgovornost za poraz zapada u pokušaju da osigura trajni mir, demokratizira društvo i izgradi državu. 'Današnji rezultat posljedica je i našeg izvoza sigurnosti i demokracije, odnosno to je bio i naš rat', kaže Igor Tabak, koji uz Gordana Bosanca i Roberta Mikca za Novosti govori o neuspjeloj misiji u Afganistanu

Ispraćaj 12. hrvatskog kontingenta u misiju Resolute Support u Afganistanu, 2020. (Foto: Borna Filić/PIXSELL)

KADA netko bude analizirao naš doprinos očuvanju i izgradnji mira u toj ratom napaćenoj zemlji, onda sam uvjeren kako će biti zapisano da su Republika Hrvatska i Hrvatska vojska dale nemjerljiv doprinos – ovako je na dočeku zadnjih hrvatskih vojnika iz Afganistana 15. rujna prošle godine govorio ministar obrane MARIO BANOŽIĆ. Jedanaest mjeseci kasnije čitav doprinos koji su tijekom angažmana dugog sedamnaest i pol godina ostvarile Hrvatska i njena vojska leži u ruševinama. Zajedno s doprinosima više od pedeset ostalih država koje su sudjelovale u međunarodnim misijama u Afganistanu pod vodstvom NATO-a, odnosno Sjedinjenih Država. Od veljače 2003. do rujna 2020. u toj je zemlji boravilo više od 5700 hrvatskih vojnika, prvo u sklopu operacije ISAF, a potom kao dio 'mirovne misije' Resolute Support. Ma koliko, ukupno gledajući, hrvatski udio bio razmjerno malen, Zagreb snosi suodgovornost za ponižavajući poraz zapada u pokušaju da osigura trajni mir, demokratizira društvo i izgradi državu.

'Ovih dana doživljavamo ljudsku tragediju za koju dijelimo odgovornost i političku prekretnicu koja će nas uzdrmati i promijeniti svijet', rekao je povodom pobjede talibana njemački predsjednik FRANK-WALTER STEINMEIER, dodavši da su 'slike očaja iz zračne luke u Kabulu sramota za politički zapad'. Otišao je i dalje, poručivši kako 'neuspjeh naših višegodišnjih napora da u Afganistanu izgradimo stabilnu i održivu zajednicu postavlja temeljna pitanja o prošlosti i budućnosti naše vanjske politike i vojnog angažmana'.

U Hrvatskoj nikom od vodećih političara ne pada na pamet da izgovori nešto slično, a kamoli da bi se o ovom povela javna rasprava. I to iako bi se već zbog samog opsega sudjelovanja i posljedica na međunarodni položaj zemlje, na vojno iskustvo i vojne kapacitete, na hrvatsko društvo i na društvo zemlje u kojoj se misija odvija, kao i zbog znatnih financijskih troškova neuspjele misije – Hrvatska je u Afganistanu, tvrdi se, potrošila 2,3 milijarde kuna, odnosno gotovo polovicu obrambenog proračuna za 2021. – svaka ozbiljna država zapitala o svrsi i smislu boravka tisuća njenih vojnika na drugom kraju planeta tijekom skoro dva desetljeća, kao i o budućim misijama u kojima će sudjelovati. U njima se i gine: u Afganistanu je poginuo jedan hrvatski vojnik, skupnik JOSIP BRIŠKI.

Donedavno pompozni Banožić – šuti. Isto je i s predsjednikom i vrhovnim zapovjednikom Oružanih snaga ZORANOM MILANOVIĆEM, koji se zalagao za povlačenje iz Afganistana – ispravno primijetivši da daljnji angažman nakon sporazuma SAD-a i talibana nema smisla – i tvrdio da to 'nije naš rat'. Ministar vanjskih poslova GORDAN GRLIĆ RADMAN oglasio se tezom po kojoj angažman nije bio uzaludan, s obzirom na stečeno vojno iskustvo i doprinos HV-a afganistanskim sigurnosnim snagama i društvu, dok na održivost postignutog 'hrvatske snage nisu mogle utjecati'. Premijer ANDREJ PLENKOVIĆ tek je rekao da 'taj pokušaj izgradnje države u toliko podijeljenom društvu, nerijetko plemenskom, nije uspio i to je lekcija koju ćemo na međunarodnoj razini morati dobro razmotriti'. I to je skoro sve. Pa ipak, bivša predsjednica KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ još je 2017. poručila da se 'Hrvatska danas brani i u Afganistanu': slijedeći tu logiku, Hrvatska je padom Kabula izgubila rat.

Slanje prvih hrvatskih snaga, kontingenta vojnih policajaca u Afganistan, s Washingtonom je 2002. dogovorio tadašnji premijer IVICA RAČAN, objasnivši to kao dio obaveza iz Akcijskog plana za članstvo u NATO-u. Kako se 2004. tadašnji predsjednik STJEPAN MESIĆ odlučno i opravdano suprotstavio pritiscima GEORGEA W. BUSHA i premijera IVE SANADE-

Igor Tabak (Foto: Jurica Galoić/PIXSELL)

RA da HV pošalje u Irak, Hrvatskoj je sudjelovanje u afganistanskoj operaciji – i ne samo u njoj – vrlo izvjesno pomoglo u zadobivanju potpore SAD-a za pristupanje Sjevernoatlantskom savezu, što je bio strateški vanjskopolitički cilj oko kojeg je postojao široki konsenzus establišmenta. Što se ostalih misija tiče, prema podacima s internetskih stranica MVP-a, Hrvatska je od 1999., kada su njeni vojnici otišli u Sijera Leone, sudjelovala u ukupno '44 međunarodne misije, operacije i borbene skupine, s oko 10.000 pripadnika/ca Oružanih snaga, 150 policijskih službenika/ca te desetak diplomata/kinja'. Osim misija NATO-a, riječ je o misijama koje se provode u sklopu Zajedničke sigurnosne i obrambene politike EU-a i misijama Ujedinjenih naroda, kojih je bilo najviše, odnosno 19. U jednom trenutku Hrvatska je bila izuzetno aktivna u UN-u: krajem 2008. sudjelovala je u 15 od ukupno 20 misija, koliko ih je tada bilo. Danas sudjelujemo u svega tri – UNIFIL-u u Libanonu, MINURSO-u u Zapadnoj Sahari i UNMOGIP-u u Kašmiru. Od ostalih misija, ističu se NATO i EU misija na Kosovu, NATO-ove misije 'ojačane prednje sigurnosti' u Poljskoj i Litvi te misija EU-a u vodama Somalije.

Vojni analitičar IGOR TABAK ističe da su kriteriji po kojima ministarstva obrane, vanjskih i unutrašnjih poslova odlučuju o sudjelovanju u misijama potpuno nejasni, a institucije o njima vrlo malo obavještavaju javnost.

— Ne znamo koji su mehanizmi odlučivanja. Recimo, najavljivalo se da ćemo ići u Mali i Centralnoafričku Republiku, od čega nije bilo ništa, bez ikakvog objašnjenja. Hrvatska je bila prisutna u nizu kriznih žarišta, od podsaharske Afrike do Gruzije. O svemu bi se trebala podnositi redovna izvješća Saboru, no u praksi su sporadična, ponekad čak i višegodišnja. Štura su i ponavljaju opća mjesta, bez detaljiziranja što se, kako i kada radi. Ne iznose ni troškove. I onda u pravilu nema ni parlamentarne diskusije. Sabor nijednom nije odbio ništa što je Vlada tražila, niti se ozbiljno razmatralo što se traži, kamo se šalje ljude i što se želi postići. Sve je to dio priče o niskoj razini transparentnosti sustava. Istovremeno i javnost za ovu temu iskazuje vrlo malo interesa, pa država ni ne mora više informirati. Ni pogibija skupnika Briškog nije dovela do preispitivanja sadržaja ili metodologije, a kamoli smisla našeg djelovanja u Afganistanu, mada je Hrvatska ondje imala mnogo sreće pa tijekom 20 godina skoro i nismo imali žrtava. Sabor tu ima vrlo malen utjecaj, a kamoli javnost, dok u cijelom nizu zemalja stručnjaci i javnost stalno raspravljaju o koristima i manama sudjelovanja u misijama, o konkretnim interesima, aktivnostima i troškovima, što doprinosi boljim procjenama i zaštiti interesa države i društva – obrazlaže Tabak za Novosti.

Netransparentnost se ogleda i u činjenici da se u vojnom proračunu samo načelno vidi podjela troškova za misije EU-a, NATO-a i UN-a, bez specificiranja koliko novca odlazi na koju pojedinu misiju. Konkretno, u vojnom proračunu za 2021. za misije NATO-a, u kojima sudjeluje nekoliko stotina vojnika, namijenjeno je približno 141,7 milijun kuna, a za UN-ove, s ukupno jedva petnaestak članova, mizernih 1,826 milijuna. Ukupan iznos novca je, međutim, teško odrediti jer u misijama sudjeluju i MUP i MVP, a u Kabulu je djelovala i Hrvatska gospodarska komora. Analitičar ističe da je djelovanje Hrvatske u međunarodnim vojnim misijama problematično iz razloga što se njih vidi gotovo isključivo kao vanjskopolitički alat za kalibriranje odnosa prema saveznicima, s vrlo općenitim ciljevima. Po njemu, svoju izuzetnu aktivnost Hrvatska, za razliku od drugih zemalja, uglavnom nije kapitalizirala. Afganistan je, dodaje, rijedak primjer u kojem se nešto jest dobilo, poput bliskih vojnih odnosa sa SAD-om i vrijednih donacija u opremi, a ne treba podcijeniti ni iskustvo rada sa saveznicima na terenu. Ujedno, misije su se pokazale i sidrom u vremenima proračunskih rezova u obrani.

Inače, vrijedi primijetiti da je Hrvatska 2014. donijela Strategiju sudjelovanja Republike Hrvatske u međunarodnim misijama i operacijama. U njoj, između ostalog, piše da 'Hrvatska doprinosi međunarodnom miru, sigurnosti, stabilnosti, razvoju demokracije u postkonfliktnim društvima, zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda te vladavini prava u državama i regijama gdje su one ugrožene, pri čemu posebnu pažnju posvećuje ranjivim društvenim skupinama, naročito ženama i djeci'. Postavlja se pitanje kako je Hrvatska uopće doprinosila afganistanskom društvu: prema Izvješću o provedbi Službene razvojne pomoći RH inozemstvu, RH je do 2018. pružila Afganistanu pomoć u vrijednosti sedam milijuna dolara, odnosno približno 45 milijuna kuna. Tako su, primjerice, izgrađene

Upozoravali smo i ranije da se Afganistan ukloni s liste sigurnih zemalja, na kojoj je bio, i da se onda krene primati ljude. Ne samo po osnovi azila, nego i zato što je zemlja praktički u kaosu pa se može primijeniti i mehanizam privremene zaštite – kaže Bosanac

Gordan Bosanac (Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

Robert Mikac (Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

osnovna škola i pokrenuta je gradnja centra za obuku primalja u Mazar-e-Sharifu. No ukupno, sva bilateralna pomoć nije iznosila ni dva posto sredstava za koja se spominje da ih je Hrvatska do 2020. utrošila na vojnu operaciju.

— Ne obraća se dovoljno pažnja na smisao i sadržaj međunarodnih misija. Mnoge hrvatske strategije predstavljaju, nažalost, samo tintu na papiru, dok su stvarni učinci bitno skromniji. Brojne se misije tek reda radi odrađuju kada jednom započnu. Često se govori kako smo od zemlje 'primateljice sigurnosti' brzo postali 'izvoznica'. Takve fraze dobro zvuče, no riječ je o lakirovki, uz nadu da se nitko neće baviti detaljima. Afganistan je primjer nezainteresiranog političkog djelovanja u koje smo ušli iz vanjskopolitičke potrebe i završili po inerciji. Naši mediji ponavljaju 'to je američki rat', zaboravljajući da smo donedavno i mi bili tamo. Dakle, današnji rezultat posljedica je i našeg izvoza sigurnosti i demokracije, odnosno to je bio i naš rat – zaključuje Tabak.

Od hrvatskih političkih opcija, jedino je platforma Možemo! zauzela disonantniji stav zadnjih dana, dovodeći u pitanje smisao vojnih intervencija. Iz platforme ističu da su se intervencije u Afganistanu, Iraku, Libiji i Siriji redom ispostavile neuspješnima. Pritom su, upućuju, često bile pokrenute sumnjivim motivima i temeljene na lažnim dokazima, a plaćena je velika cijena u ljudskim životima.

— I ako prihvatimo da je Afganistan bio vanjskopolitički cilj koji smo trebali ispuniti, činjenica je da nas nisu previše zanimali tamošnji ljudi. Da jesu, bili bismo mnogo prisutniji kroz civilne inicijative. Hrvatska je u Afganistanu provodila nekoliko projekata, poput opismenjivanja djevojčica, ali riječ je o nesumjerljivim količinama novca u odnosu na sredstva potrošena na vojsku. Hrvatska generalno u svijetu promovira svoje iskustvo u ratnim operacijama. To je paradoksalno, jer smo imali i iznimno uspješno iskustvo UN-ove misije reintegracije istočne Slavonije. Također, i iskustva organizacija kao što su Documenta sigurno su upotrebljiva u Afganistanu, ali nikada nije bilo želje da su u misije integriraju civilna iskustva rata ili transformacije poratnih društava – govori GORDAN BOSANAC, koordinator Možemo! za ljudsku sigurnost.

Zemlje zapada najavljuju primanje desetina tisuća izbjeglica iz Afganistana, ako ne i više – samo britanske najave govore o prihvatu 20.000 ljudi. Iako su iz hrvatskog MVP-a stigle neslužbene informacije da će i Hrvatska primati bjegunce, najave govore tek o dvadeset suradnika hrvatske misije, što je gotovo ništa. Uz nevladinu udrugu CROSOL, decidirano se za prihvat izbjeglica izjasnio jedino Možemo!, a načelno pozitivan stav izrazio je i predsjednik SDP-a PEĐA GRBIN. Iz Možemo! su poručili da, budući da je Hrvatska bila prisutna u Afganistanu, 'dio odgovornosti za trenutnu situaciju snosi i naša zemlja. Najmanje što u ovom trenutku možemo učiniti jest osigurati evakuaciju državljana RH i osigurati međunarodnu zaštitu za izbjeglice iz Afganistana, kao što bi to trebale napraviti i sve članice NATO-a koje su slale vojne snage u Afganistan, ali i druge zemlje spremne pomoći ljudima koji traže međunarodnu zaštitu.' Doduše, na novinarski upit i TOMISLAV TOMAŠEVIĆ je odgovorio da 'prije svega misli na one Afganistance koji su surađivali s hrvatskim predstavnicima koji su bili ondje u misiji'.

— Upozoravali smo i ranije da se Afganistan ukloni s liste sigurnih zemalja, na kojoj je do sada bio, i da se onda krene primati ljude. Ne samo po osnovi azila, nego i zbog toga što je zemlja praktički u kaosu, pa se može primijeniti i mehanizam privremene zaštite – dodaje za Novosti Bosanac.

Sama američka i međunarodna misija nije bila dobro planirana, odnosno bila je možda i 95 posto vojno orijentirana. Nedostajali su diplomati, policajci, humanitarni i socijalni radnici, antropolozi, stručnjaci – ističe Mikac

Sjedinjene Države su tijekom dvadesetogodišnjeg boravka u Afganistanu potrošile enormna sredstva. Prema analizi New York Timesa, samo do kraja 2019. cijena operacije premašila je dva trilijuna dolara. U strukturi troškova moguće se krije i razlog katastrofe zapadne misije. Više od tri četvrtine tog novca je otišlo na direktno financiranje američke vojske, a što se tiče investicija u Afganistan, otprilike 88 milijardi dolara – ili dvije trećine ukupne bilateralne pomoći – otišlo je na obuku vojske.

— Sama američka i međunarodna misija nije bila dobro planirana, odnosno bila je možda i 95 posto vojno orijentirana. Nedostajali su diplomati, policajci, humanitarni i socijalni radnici, antropolozi, stručnjaci koji znaju jezike i koji znaju kako se grade institucije. To nikada ne funkcionira, jer vojska i održavanje sigurnosti samo su dio rješenja. Trebate pridobiti stanovništvo. O tome sam pisao još u prvoj knjizi iz 2008. Da biste uspješno primjenjivali protupobunjeničke – *counterinsurgency* – metode, morate znati što ljude motivira na pobunu. Mi nismo znali uzroke zbog kojih se naši protivnici bore, a to je krivo. U skladu s rečenim ponašala se i Hrvatska, 95 posto toga što smo slali u Afganistan odnosilo se na vojsku – kaže za Novosti ROBERT MIKAC, izvanredni profesor na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti i odlikovani časnik vojne policije, koji je 2005. boravio u Afganistanu.

Rezultati tih zabluda su strahoviti: pedesetak tisuća ubijenih civila, više no dvostruko toliko ubijenih afganistanskih vojnika i talibana, više od polovice stanovništva živi ispod granice siromaštva – i brutalan mizogini islamistički pokret na vlasti. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

PIŠE Milan Gavrović

Dopuštajući Las Vegas

Trebalo bi pitati nekadašnje ministre Slavka Linića i Davorka Vidovića gdje su te velike mirovine koje su reformom obećavali. Umirovljenicima tada nitko nije rekao da umjesto u sigurnu starost ulažu u svojevrsni Las Vegas i pretvaraju se u kockare vlastite egzistencije

TREBALO bi pitati nekadašnje ministre SLAVKA LINIĆA i DAVORKA VIDOVIĆA (a i premijera IVICU RAČANA, da ga u međuvremenu nije zameo pijesak vremena) zašto je mirovinski sustav još uvijek u dubokoj krizi, iako su nas prije dvadeset godina uvjeravali da svojom reformom donose konačno i spasonosno rješenje. I gdje su te velike mirovine, koje su tada obećavali? Oni su naime štreberski i bezrezervno promijenili mirovinski sustav i uveli novi po receptu Svjetske banke, iskušanom samo u Čileu pod strašnom diktaturom generala AUGUSTA PINOCHETA. Umjesto generacijske solidarnosti, novi penzioneri su morali ulagati na individualne račune u privatnim mirovinskim fondovima, koje su osnovale a tko bi drugi nego banke. Tako će, tvrdili su oni, mirovinski novac biti siguran, zaštićen od neodgovornih političara, a fondovi će ga oplođivati na burzama, pa će mirovine stalno rasti, rasti i rasti.

U to isto uvjeravale su javnost i banke koje su osnivale fondove, dakle upravo oni koji su najbolje znali da kad je o financijama riječ sigurne budućnosti nema, da su povremene krize neizbježne, a da se na burzama dobiva, ali i gubi. Nitko nije rekao umirovljenicima da umjesto u sigurnu starost ulažu u svojevrsni Las Vegas i pretvaraju se u kockare vlastite egzistencije. Zato su i fondovi (banke) svoju zaradu odredili u postotku od uplata, a ne od dobiti na burzama. Oni se ne kockaju. Naravno, naši ministarski korifeji to su prihvatili, uvjereni u veličanstven uspjeh reforme koju provode. I tako smo poslije dvadeset godina u goroj situaciji nego prije. Ponovno se javljaju i mudraci koji apodiktično tvrde da bi svatko trebao štedjeti samo za sebe, čime, zapravo, predlažu potpuno ukidanje mirovinskog sustava. Jer ako svatko štedi samo za sebe, što se tu ima uplitati država?

To da svatko sam financira svoju starost nije nepoznato u svijetu, ali samo u bogatim zemljama, a i tamo ne za sve, već samo za bogate ljude. Postoje i u Njemačkoj mirovinski fondovi (ali samo dobrovoljni) u koje dobrostojeći ljudi ulažu da bi u starosti imali dvije mirovine. A zaista bogatima ne treba ni to. Velikoj većini, nasuprot tome, ne pomaže nikakav financijski inženjering, pa ni onaj Svjetske banke. Zato solidarnost, pa i međugeneracijska, omogućava jedino civilizacijsko rješenje. To je svojevremeno shvatila desnica na vlasti, pa je njemački kancelar OTTO VON BISMARCK na toj osnovi prvi uveo mirovine i zdravstveno osiguranje. Da, ali prije 100 i više godina, a danas su prilike drukčije, kažu zagovornici modela svatko za sebe. Nažalost, nisu drukčije. Stanje društva, pa i siromaštvo i dalje onemogućavaju da si svatko sam osigurava sigurnu starost. A teorije ADAMA SMITHA, usput rečeno, koje su temelj njihove logike, nisu stare 100, već 300 godina.

Zato su u nekim bogatijim zemljama uvedene državne penzije i za one koji nemaju ni dana radnog staža, niti su išta uštedjeli. U Engleskoj, na primjer, 650 funti za starije od 65 godina. U Hrvatskoj se, također, planira uvođenje minimalne državne penzije, ali izostaje drugi korak koji to čini isplativim. To je ukidanje birokracije, koja se sada bavi raspodjelom socijalne pomoći. Sasvim suprotno, za birokraciju se pripremaju novi zadaci. Nije dovoljno da je netko star i da nema prihoda. Treba provjeriti ima li neku imovinu, na primjer vikendicu iz sretnijih dana, odnosno postoji li neka okolnost koja bi ga diskvalificirala za državnu milostinju. Ukratko, pune ruke posla za birokraciju. Kad je riječ o pravdi ne pita se za cijenu, makar na kraju ispala skuplja pita od tepsije.

Svojevremeno se u Engleskoj pojavila i ideja o minimalnoj plaći i za one koji ne žele raditi. Doslovno tako. Koji bi mogli raditi, ali neće. Svatko bi, kad napuni 18 godina, počeo dobivati plaćicu koja mu osigurava skroman život. Ako bi želio više od toga – obitelj, auto, stan, kuću, ljetovanje..., morao bi potražiti posao. Zanimljivo je da se i ta zamisao rodila u mozgovima liberalne desnice i bila je plod čiste računice. Time bi se naime izvadili zubi sindikatima i ukinula potreba za postojanjem skupih socijalnih službi. Ukratko, svatko za sebe.

Sve što vrijedi za mirovinski sustav može se primijeniti i na zdravstvo. I tu se troškovi ne mogu namiriti doprinosima, pa se golemi gubici pokrivaju iz državnog proračuna. I tu traje pritisak da se zdravstvene usluge privatiziraju, odnosno da se uvede sustav svatko za sebe. Razlika je u tome što zdravstveni sustav nije, poput mirovinskog, već bio objekt (žrtva) nekog velikog reformskog zahvata i što je kovid-pandemija barem na riječima zaustavila masovnu privatizaciju. Zainteresirani liječnici, koliko god bili utjecajni, ne mogu stati uz bok bankama, koje su mirovinski portfelj iz državnog prebacile u vlastiti džep. I to po starom principu: zarada moja, trošak državni. A ni osiguravajuća društva, koja su u Americi najvažniji igrač, kod nas još nemaju tu snagu.

Zdravstvo u Hrvatskoj muče dvije kroničnе boljke. Prva je izrazito loša organizacija bolnica, točnije pomanjkanje organizacije, što poslovanje čini preskupim. Sva vodeća mjesta o kojima ovisi racionalnost rada drže liječnici, od ministarskog naniže, pa su i rezultati u skladu s njihovim znanjem i interesima. Jedan (možda jedini) pokušaj velike racionalizacije bio je najava autsorsinga čistačica i kuharica. I to bez ikakve računice o mogućim uštedama, na kojim točkama i na čiji račun. Istovremeno, nikom nije palo na pamet da autsorsa računovodstva, gdje bi to imalo mnogo više smisla. Ali ni doktori nisu toliko naivni da ispuste iz ruku kontrolu nad potrošnjom i nizom lukrativnih činovničkih radnih mjesta. Indikativno je da upravama velikih hotela, na primjer, nije ni na kraj pameti da autsorsaju sobarice, ali zato svaka od njih radi po točno utvrđenom protokolu. Zna kojim će redoslijedom spremati sobu, gdje će što odložiti itd. I, naravno, koliko minuta sve to traje. U bolnicama nešto slično postoji, vjerojatno, tek u operacijskim salama.

Druga kronična boljka zdravstva je ona od koje boluje cijela zemlja. To je premalo novca. Hrvatska, jednostavno, ne stvara dovoljno da bi pokrila troškove civiliziranog društva, odnosno da bi njeni građani živjeli relativno normalno. Što to znači i čime se mjeri? Živjeti normalno znači živjeti približno isto kao i susjedi. Nema drugog metra. Ti susjedi Hrvatskoj su zemlje Europske unije, u prvom redu tranzicijske, kakva je i sama. Dakle, Rumunjska, Bugarska, Mađarska, Slovenija, Slovačka, Češka, Poljska... Prije 30 godina Hrvatska je među njima bila na drugom mjestu, iza Slovenije. Sada je opet na drugom mjestu, ali odostraga. Iza nje je još samo Bugarska. Hrvatska se dakle razvija sporije od drugih, pa nema dovoljno novca nizašto ako se želi održati civilizacijski standard okoline. Zato su bitni ubrzavanje gospodarskog rasta i promjena strukture u prilog grana s višom dodanom vrijednošću, reforma koja uvjetuje sve druge reforme.

Bilo je zabavno pratiti uzbuđenje koje je ovih dana izazvala informacija kako je Novi sindikat zajedno sa stručnjacima zagrebačkog Pravnog fakulteta izračunao da bi minimalna plaća u Hrvatskoj trebala biti oko 10.400 kuna. To bi izazvalo ekonomski kaos i masovni egzodus, kaže jedan autor. Ima pravo, s tim da nitko sasvim sigurno nije ozbiljno ni mislio tražiti toliku minimalnu plaću. Riječ je, očito, samo o pokazatelju koliko zaostajemo i koliku cijenu plaćaju hrvatski građani za ekonomsku politiku vođenu posljednjih 30 godina. A kolika bi trebala biti minimalna mirovina? ■

Poslije dvadeset godina u goroj smo situaciji nego prije – umirovljenici (Foto: Hrvoje Jelavić/ PIXSELL)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

UGOVOR S ĐAVLOM

Šeretski sud

PIŠE Boris Dežulović

Na kojoj se od ženskih tema ne bi susreli, na kojoj se ne bi izgrlili i izljubili afganistanski talibani i braća katolibani iz biskupske konferencije i raznih hrvatskih katoličkih udruga, kojekakav Vice John Batarelo i Stjepo Bartulica? Ženska moda? Ženski poslovi? Razvod braka? Promiskuitet? Preljub? Lezbijstvo? Pobačaj? Pravo glasa?

AFGANISTAN i njegovi ljudi bliski su mom srcu. Sjetimo se da su ženska prava i ljudska prava. Obveza svih nas je da ih zaštitimo – objavila je nekidan na Twitteru poznata afganistanska građanska aktivistica KABULINDA DŽALALABAD-KANADAHAROVIĆ dokopavši se slobodne Hrvatske, netom nakon što je prije točno tri godine, kolovoza 2018., iz NATO-ove vojne baze u Mazar-e-Sharifu u posljednji čas pred talibanima pobjegla američkim vojnim avionom.

Velika je, kako vidite, u Hrvata zabrinutost za afganistanske žene, majke, domaćice i djevojčice. Danima već društvene mreže i ženopravoljubivi mediji strepe, drhte, plaču i kukaju nad sudbinom nesretnih Afganistanki, koje će sad, o užasa, postati tek jeftino žensko meso za trgovinu, ižívljavanje i rađanje vojnika.

Eno tako već po našim televizorima u kolonama marširaju mrki neki tipovi u dugačkim bijelim haljinama, sa smiješnim nekim pokrivalima za glavu, sve recitirajući stihove Svete knjige koji propisuju kako se žena ima oblačiti i ponašati kao privatna pokretna imovina muškarca i javni resurs njihova društva. Pa ovako odoka nema mnogo dovoljno jakih razloga da bi čovjek prije pomislio kako to Kabulom marširaju talibani, nego što bi zaključio kako to, štajaznam, biskupi, svećenici i katolički komesari marširaju u nekakvoj procesiji, ili – još bolje – Hodu za život.

Još je stoga manje dobrih razloga da nerazumljivi odgovor glasnogovornika talibanskog režima ZABIHULAHA MUDŽAHIDA na novinarsko pitanje o pravima žena u novom Afganistanu ne prevedemo kako slijedi: 'Žena koja je prezrela Boga, svoju stidljivost i pošteni rad, nakaza je od žene, odvratna Bogu, ali i poštenim ljudima. Uzalud će ona nastojati iznuditi poštovanje od strane muškarca! Ako se bude više vidjela na bučnim ulicama i razuzdanim zabavama nego u kraljevstvu svoga doma. A kad po nesreći izgubi poštenje i padne žrtvom tjelesne pohote, onda je njezin život vrlo gorak, a svršetak vrlo žalostan, prema riječima Svete knjige: ‹Svaka žena bludnica bit će zgažena kao smeće na ulici!›'

Od sviju razloga ovoga svijeta, naime, uvjerljivo bi najmanje bilo onih zbog kojih talibani na čelu s gospodinom Mudžahidom ne bi potpisali gornje riječi, kojima je učenice ženske Domaćinske škole u Zagrebu 1942. u život uveo slavni hrvatski kardinal ALOJZIJE STEPINAC. Isti onaj kojemu se, eto, redovito klanja i utječe afganistanska aktivistica i ženska mučenica Kabulinda, opisavši ne jednom kardinalibana Stepinca kao 'svetog čovjeka' i 'trajni znak obrane istine, vjerskih sloboda i protivljenja svim ideologijama koje ponižavaju dostojanstvo naroda i čovjeka'.

Pa kad nema mnogo razloga, ako uopće ima ijednog, da se afganistanski talibani ne slože s platformom ženskih prava Crkve u Hrvata – 'Stepinčeve crkve', kako joj tepaju katolički muškahedini – ima li onda ijednog da se i hrvatska katolička javnost jednako ne složi s talibanskim tumačenjem uloge žene u društvu, obitelji, krevetu i plitkom neoznačenom grobu?

Za ženu nije da čita, uči i obrazuje se, već da se uda i izrodi desetero djece? Za ženu nije da radi izvan kuće, već da radi u kući i izrodi desetero djece? Za ženu nije da sama hoda ulicom, već da stoji kod kuće, čisti, pere, kuha i izrodi desetero djece? Za ženu nije da se noću zabavlja vani, već da u krevetu zabavlja svog muškarca i izrodi mu desetero djece? Za ženu nije da gleda televiziju, već da gleda kako da čovjeku izrodi desetero djece? Za ženu nije da upravlja automobilom, već špaherom, frižiderom i perilicom rublja? I da, izrodi desetero djece? Konačno, za ženu nije da izrodi desetero djece, već deset sinova?

Ulazak u Zagreb – Hod za život (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Na kojoj se od ženskih tema ne bi susreli, na kojoj se ne bi izgrlili i izljubili afganistanski talibani i braća katolibani iz biskupske konferencije i raznih hrvatskih katoličkih udruga, kojekakav VICE JOHN BATARELO i STJEPO BARTULICA? Ženska moda? Ženski poslovi? Razvod braka? Promiskuitet? Preljub? Lezbijstvo? Pobačaj? Pravo glasa?

Jeste li sigurni?

U OVOM trenutku, recimo, pobačaj je jednako teško obaviti u Splitu kao i u Džalalabadu ili Mazar-e-Šarifu, i vrlo brzo – bez brige, ni talibani prije godinu-dvije nisu izgledali tako blizu – i pred hrvatskim će se parlamentom, baš kao i u bratskoj talibanskoj Poljskoj, naći zakon o potpunoj zabrani abortusa. Sad već dobro uzgalopirala tiha – dobro, to se tako kaže – katolička konzervativna revolucija, uostalom, sasvim sigurno neće stati na pobačaju. Osim ukoliko zaista vjerujete da će fanaticima biti posve svejedno što će hrvatska žena raditi onih devet mjeseci između dva porođaja.

'Žene će imati sva prava i biti vrlo aktivne u društvu, ali u okvirima šerijatskog zakona!' zabrinute je Hrvate na konferenciji za novinare umirio talibanski glasnogovornik, veliki šerijatski šeret gospodin Mudžahid, nakon čega je zaista nejasno otkud tolika zabrinutost za afganistanske žene, majke, domaćice i djevojčice, i zašto zapravo već danima društvene mreže, ženopravoljubivi mediji i Kabulinda Džalalabad-Kandaharović strepe, drhte, plaču i kukaju nad sudbinom nesretnih Afganistanki.

'Žene će imati sva prava i biti vrlo aktivne u društvu, ali u okvirima Božjeg zakona!' jednako to već godinama poručuju katolički talibani što polako, ali sigurno nadiru prema našim kućama, pa ako smo već onako lako i radosno pristali na onaj stari Kabulindin aforizam, da se 'Hrvatska danas brani u Afganistanu', valjalo bi je možda podsjetiti da se barem jednako tako efektno i 'afganistanske žene danas brane u Hrvatskoj'.

Da u novinama pročitate, na primjer, kako je uspaljeni mladi mužjak zbog brutalnog silovanja neke djevojke osuđen na cijelu godinu i pol dana zatvora, možda i ne biste isprve pomislili da je vijest iz Afganistana, da se sve zbilo, recimo, na cesti kraj Kandahara, i da je mladi mužjak bio talibanski ratnik, a djevojka neka kurvica bez burke. Ili barem ne biste to pomislili sve dok ne biste pročitali kako je šerijatski sud kaznu zatvora mladom ratniku preinačio u društveno koristan rad – dva sata rada za jedan dan zatvora – obrazloživši tu praktički oslobađajuću presudu činjenicom da je otac mladog talibana obitelji djevojke pošteno platio, i da afganistanska kultura ne poznaje koncept 'ženskog odbijanja'.

Talibani su, međutim, mnogo bliže nego što ste mislili. Opisani događaj nije se, naime, dogodio na cesti kraj Kandahara, nego na magistrali kraj Makarske, a šerijatski sud zasjedao je nekidan u Splitu: skandaloznu presudu o društveno korisnom radu časni je sud donio prihvativši kao olakotne okolnosti činjenicu da je mladićev otac oštećenoj samoinicijativno platio pedesetak hiljada kuna – što je ocijenjeno 'izvjesnim oblikom izvršene reparacije oštećenoj'! – te 'pobude iz kojih je počinio kazneno djelo, kao što su nezrelo ponašanje i neprihvaćanje odbijanja'. Da, dobro ste razumjeli, odlično vam ide farsi: sud je kao olakotnu okolnost uzeo nesposobnost jednog dvadesetpetogodišnjaka da prihvati odbijanje!

Žensko meso u katoličkoj Hrvatskoj u ovom je trenutku, kako vidite, skuplje nego u Afganistanu tek za ta dva sata društveno korisnog rada. Da, i za činjenicu kako nesretna djevojka na koncu zbog vanbračnog spolnog odnosa ipak nije javno kamenovana na glavnom makarskom trgu.

'Hrvatska i njeni ljudi bliski su mom srcu. Sjetimo se da su ženska prava i ljudska prava. Obveza svih nas je da ih zaštitimo', napisat će gospođa Kabulinda na Twitteru već sutra, umaknuvši pred talibanskim vigilantima negdje gdje žene još smiju nositi hlače i biti tajnice NATO-a. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Sudeći po Vladinom hvalisanju, stanje zaposlenosti još od 2008. nije bilo tako sjajno

PIŠE Igor Lasić

Imitacija života

Broj prijavljenih radnika u ljetnim mjesecima sadrži domaće i strane sezonske radnike, dok je niska stopa nezaposlenosti odraz velikog iseljavanja. Iseljavanje radne snage još je jedan argument da bi plaće trebalo povećati, navodi ekonomist Bojan Nonković iz Baze za radničku inicijativu i demokratizaciju

Uz ispraćaj radnica Orljave na burzu rada, dvije su vijesti ilustrirale opću situaciju na domaćem radnom tržištu proteklih dana. Prvo, stanje zaposlenosti u RH navodno još od 2008. godine nije bilo tako sjajno, prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje o broju zaposlenih, a i po vladinom hvalisanju. Drugo, jedan sindikat izaziva u javnosti pravu konsternaciju svojim izračunom poželjne minimalne plaće za ovdašnje radnike. No te dvije objave praktično nigdje nisu promotrene zajedno, kao da jedno s drugim nema nikakve veze, nego se događa u odvojenim prostorima i procesima.

Probajmo barem staviti jednu temu uz drugu, pa možda i dođemo do nečega univerzalnijeg, ali prvo trebamo malo preciznije razabrati o čemu je riječ u pojedinačnim slučajevima. Zaista, broj prijavljenih radnika se najviše dosad približio iznosima otprije globalne krize 2008. godine, što u okolnostima ove sadašnje zvuči pomalo nestvarno. Tako će odjekivati nažalost samo dok ne razgrnemo naslage svega onoga najčešće prešućenog u vezi s tržištem i deregulacijom rada.

Nisu posrijedi nikakve stvarno nepoznate činjenice, onakve koje se ne bi mogle napabirčiti u medijskom prostoru jedna po jedna, pa biti sklopljene u širu sliku, ali ona svejedno izmiče. U pravilu se tako ne navodi ni tko su sve ljudi koji podižu stanje zaposlenosti u RH, i jesu li to isti oni dojučer nezaposleni naši sugrađani, ni o kojim je poslovima te novijim uvjetima i rokovima rada sve riječ.

— Svako ljeto pratimo medijske napise o ekonomskom rastu i niskoj stopi nezaposlenosti, a to nije ništa čudno s obzirom na sezonalnost hrvatskog gospodarstva i ovisnost o turizmu. Broj prijavljenih radnika u ljetnim mjesecima sadrži domaće i strane sezonske radnike, dok je niska stopa nezaposlenosti odraz velikog iseljavanja. Iseljavanje radne snage još je jedan argument da bi plaće trebalo povećati – rekao nam je ekonomist BOJAN NONKOVIĆ iz Baze za radničku inicijativu i demokratizaciju (BRID).

No prije negoli pustimo Nonkoviću da nas odvuče u temu iznosa plaće i odmah nam spoji ta dva aspekta radne problematike, zadržimo se još malo na rečenom. Broj zaposlenih i stopa (ne)zaposlenosti svakako nisu isto, pa se u njihovoj razlici nerijetko krije i predmet tendenciozne medijske interpretacije realnog stanja stvari. Broj predstavlja apsolutnu količinu, a stopa je postotak u ukupnom iznosu radno aktivne populacije, i utoliko je naš sugovornik već naznačio mogućnosti friziranja službenih izvještaja.

Imajmo u vidu da se uopće ne zna točno koliko je strane radne snage prisutno u Hrvatskoj, na koji rok i pod kojim uvjetima zaposlenja, e da bismo mogli govoriti o njihovom udjelu u totalu zaposlenosti. Taj broj se donekle sistematizirano iznosio na mrežnim stranicama Ministarstva unutarnjih poslova, ali je praksa ukinuta otprilike baš onda kad je tržište rada u RH uoči ove pandemije drastično liberalizirano s obzirom na uvozne radnike. Danas povremeno

Pogoni požeške Orljave ostat će bez radnica (Foto: Igor Galović/PIXSELL)

čujemo samo još generalizirane i površne informacije o tome, bez iole strukturirane materije, što se u pravilu događa kad država faktično odustane od reguliranja nekog ekonomskog problema.

Dubioze u tome nam dalje za ovu priliku tumači JELENA MILOŠ, projektna koordinatorica sindikalne središnjice UNI Europa koja okuplja gotovo tristo nacionalnih sindikata s ovog kontinenta, a specifično u uslužnim djelatnostima. Ona također čita podatke o većoj zaposlenosti među ostalim u svjetlu migracija, odnosno uvoza radnika iz tzv. trećih zemalja, a najviše u sektorima građevinskom i turističkom.

— Hrvatska se nalazi u društvu zemalja s najnižim minimalnim plaćama kao što su Bugarska, Rumunjska, Češka, Slovačka. Zajedničko im je to što grade konkurentnost na niskoj cijeni rada, zbog čega su suočene s kontinuiranim iseljavanjem domaće radne snage. Postaju ovisne o uvozu jeftine i često obespravljene radne snage, ali se i suočavaju s nedostatkom radne snage u pojedinim sektorima koji mogu ugroziti i funkcioniranje ekonomije i pružanje ključnih usluga građanima – navodi i dodaje da jedno istraživanje njezine organizacije u sektoru skrbi u zemljama EU-a pokazuje da nedostatak radne snage proizlazi primarno zbog malih plaća i teških uvjeta rada. Upravo zato radnici napuštaju i RH te odlaze u druge sektore i druge zemlje, a takvo stanje dodatno se pogoršalo nakon izbijanja pandemije koronavirusa.

— Zbog toga su se brojni poslodavci žalili da ne mogu doći do radne snage do te mjere da im je ugroženo poslovanje a drugi iz zemalja periferije žale se na kontinuiranu emigraciju radnika. Za RH je ključno pitanje u narednom razdoblju – kako zadržati radnu snagu u pojedinim sektorima, pri čemu se ne može zaobići podizanje plaća i uvjeta rada – kaže Jelena Miloš.

Vanredno stanje pandemije i rada u takvim okolnostima određeno je međutim i državnim potporama za plaće zaposlenih koje relativno često prinudno završavaju u džepu poslodavca, ali ta praksa rijetko dospijeva u javni prostor, kao što je primjer bio nedavno s jednim dubrovačkim poduzetnikom. Taj je i priveden, a priča je udarena na velika zvona možda upravo zato što je općepoznato da je u pitanju veoma raširena praksa kojoj država tek napadno raritetno staje na rep. No vratimo se na temu (ne) zaposlenosti, te izvoza domaće radne snage prema zapadu i sve intenzivnijeg uvoza neke druge s istoka.

BROJEVI su u oba slučaja prilično nepoznati; smatra se da je u protekloj deceniji odavde iselilo preko 400 tisuća državljana RH, mahom radno aktivnih, a neki izvori spominju i cifru od blizu pola milijuna ljudi. Hrvatska je u svakom slučaju doslovce desetkovana po tom pitanju, u najmanju ruku, dok se paralelno doselilo na desetke tisuća radnika iz Azije i s istoka Europe, iako o njihovu preciznijem broju znamo još manje. Tome je osobito kumovala najnovija mjera ukidanja kvota za uvoz po branšama, gdje postoji samo još obaveza provjeravanja ponude kadra na domaćem birou rada. Za tuceta i tuceta radnih profila iz dva sektora nije potrebno ni to, a posrijedi su dabome spomenuto građevinarstvo i turizam.

Uslijed svega toga povela se i diskusija o iznosu plaće, još odonda kad je RH ušla u EU, pa je krenuo odljev radne snage prema Njemačkoj, Irskoj, Austriji, itd. Tome je bez daljnjeg pridonijela i statistika prema kojoj se Hrvatska svrstava u sam vrh EU-a po nesigurnim oblicima rada. Sadašnja vlada je dvaput povećavala minimalac, ali Novi sindikat je u posljednje vrijeme za široko rasprostranjenu temu uspješno nametnuo i dostojanac. Ne zovu ga tako, naravno, premda ohrabruje nalaz da se ovdje počelo slobodnije i sadržajnije govoriti o životnom dostojanstvu u kontekstu primanja naknade za rad, i da se ono počelo mjeriti egzaktno u kunama.

Turizam je opet u prvom planu – gužva u zračnoj luci Split (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

Minimalna neophodna plaća za dostojanstven život procijenjena je na oko 10.400 kuna, a uvjerljivost izračuna potkrijepljena je složenom metodologijom i autoritativnim zaleđem. I nisu to u Novom sindikatu isisali iz malog prsta, nego su do rezultata došli u okviru inicijative Clean Clothes Campaign, gdje na istoj problematici rade sindikalne organizacije iz čitavog svijeta, a naročito Europe. U našoj zemlji o tome se još ne raspravlja dovoljno ozbiljno, pa su prema sindikalnim burevjesnicima uglavnom samo napujdani liberalni medijski pudli, da se neko vrijeme snebivaju po prilici onako kako su činili npr. s idejom progresivnog oporezivanja.

Znamo li koliko se radnog naroda iselilo posljednjih godina, nasmijava bojazan nekih komentatora da bi zbog uvođenja poslodavcima nepojmljivog peteroznamenkastog minimalca moglo u Hrvatskoj doći do – egzodusa. No zamisao koja uključuje dostojanstvo isto tako nije sindikatima pala na um zbog dokolice, zato što su nastrojeni mimo zdravog svijeta i suvislog ekonomskog rezona, nego se nametnula kroz promišljanje obaveznog donošenja europsko-unijske Direktive o adekvatnoj minimalnoj plaći. I to je najveća vrijednost ovoga cjelokupnog procesa: više se ne poteže bauk minimalca, nego je letvica sad podignuta s obzirom na mogućnost življenja s dostojanstvom.

— Prema toj direktivi bi svaka zemlja članica trebala uvesti minimalnu plaću od najmanje 50 posto prosječne i 60 posto medijalne plaće koja ne bi smjela biti ispod granice siromaštva. Prijedlog ide u dobrom smjeru jer većina zemalja EU-a ima minimalne plaće ispod ovog praga, naročito članice u jugoistočnoj i istočnoj Europi, no dodatan problem je što prosječne plaće u zemljama periferije često ne odražavaju odnosno ne prate troškove života – podsjeća Jelena Miloš na pojedina iskušenja ovog projekta.

Većina ne živi dostojanstveno – Bojan Nonković (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Radnici napuštaju RH te odlaze u druge sektore i druge zemlje primarno zbog malih plaća i teških uvjeta rada

— Zbog toga je prisutna veća diskrepancija između minimalne plaće i dostojanstvene plaće, kao što je vidljivo s izračunom Novog sindikata. Drugim riječima, potrebna nam je dostojanstvena plaća koja odgovara troškovima života – zaključuje ona. Bojan Nonković pak upozorava da u medijskim prikazima ove teme dominira pogrešno prenošenje i interpretiranje sindikalne inicijative.

— Jer, u Novom sindikatu ne traže da se minimalna plaća kroz Zakon ili uredbu Vlade preko noći poveća na željeni iznos, već da se kroz javnu raspravu odredi iznos plaće koji ljudima u Hrvatskoj može osigurati dostojanstven život – napominje Nonković.

Nakon toga, po njegovu mišljenju, takvom bi se cilju trebalo približiti u razumno postavljenom roku kroz ekonomske i socijalne politike. Ovom inicijativom se u javni prostor plasira perspektiva radnika, dakle većine stanovništva, umjesto trenutnog fokusa koji u obzir uzima samo perspektivu poduzetnika, npr. davanje poticaja, olakšavanje poslovanja itd. Podizanje plaće išlo bi na ruku i povećanju domaće proizvodnje jer plaće, barem onim dijelom koji se ne troši na robe iz uvoza, predstavljaju i izvor potražnje domaćih proizvoda i usluga.

— Pokušaj konkuriranja na svjetskom tržištu hrvatskih roba i usluga niskim plaćama unaprijed je izgubljena bitka. Propast tekstilne industrije to zorno oslikava. Nije stvar u tome da je trošak rada bio previsok, već je problem bio u izostanku vlastitih robnih marki i kanala distribucije. U tako postavljenom poslovnom modelu počinju dominirati *lohn* poslovi, rad za svjetske brendove, pri čemu se teško dugoročno može konkurirati zemljama s nižom cijenom rada – nastavlja analitičar i aktivist iz BRID-a.

Nonković smatra da je inicijativa Novog sindikata dobra za hrvatsku ekonomiju jer zahtjev za dostojanstvenim rastom plaća implicira promjenu ekonomske politike – od utrke prema dnu snižavanjem troškova proizvodnje, do povećanja vrijednosti proizvedenih roba i usluga ulaganjem u istraživanje i razvoj vlastitih brandova.

— Potrebu da svim radnicima osigura pristojan život prepoznala je i Europska komisija koja u prijedlogu direktive predlaže da radnici budu zaštićeni instrumentom primjerene minimalne plaće kojim im se omogućuje pristojan život, pri čemu u obzir treba uzeti kupovnu moć u pojedinoj zemlji – napominje on.

— Trideset godina od osamostaljenja Hrvatske, većina radnica i radnika ne može od svoje plaće dostojanstveno živjeti unatoč proklamiranim obećanjima da će se brzo doseći Njemačka, jednom kad se riješimo Kosova. Ovo je najbolji dokaz da nacionalni projekt nije uspio – zaokružuje svoj turobni rezime ovaj ekonomist, ocrtavši pritom vezu između toga što posla u RH ima, ali nema novca za veće plaće. Problem je očito nešto širi i dublji od prikaza koje nam serviraju domaći medijski serviseri poslodavačkih lobija. Profiti nisu dovoljno visoki za dovoljno brz i konkurentan razvoj, dodana vrijednost realizira se drugdje, kapital se uvelike izvlači van zemlje, pa je radništvo jedina moguća meta za podešavanje bilance kako bi se biznis uopće održao.

Hrvatska se nalazi u društvu zemalja s najnižim minimalnim plaćama kao što su Bugarska, Rumunjska, Češka, Slovačka. Zajedničko im je da grade konkurentnost na niskoj cijeni rada – kaže Jelena Miloš

Dostojancem na minimalac – Jelena Miloš (Foto: Davor Višnjić/PIXSELL)

Ipak, registrirajmo donekle postignutu normalizaciju guranja tih pitanja u javni prostor, jer je iščuđavanja nad socijalističkim mentalitetom i sličnim zlima po toj osnovi vremenom sve manje. Pritom treba znati da se inzistiranjem na takvom diskursu ne vraćamo u prošlost, nego tek hvatamo priključak na ono što je u razvijenijim zemljama EU-a posve uobičajeno danas. O tome svjedoče aktivnosti zapadnih sindikata i međunarodnih radničkih organizacija u kojima sve više kreativno sudjeluju i naši predstavnici. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Hoće li i kako pandemija i druge nesreće promijeniti prirodu kapitalizma kakvu već desetljećima poznajemo

PIŠE Srećko Pulig

Kapitalna kriza

Je li aktualna epidemija egzogena kriza, koja nema veze sa zakonitostima tokova kapitala i društvenom strukturom, je li virus za sve kriv, zapitao se još 2020. na svome blogu Michael Roberts. Ili je svijet fantazije beskonačno rastućih financijskih transakcija utemeljenih u sve jeftinijim kreditima došao svome kraju?

U KOJEM smislu će pandemija koronavirusa i druge nesreće koje su nas zadesile promijeniti prirodu kapitalizma kakvu već desetljećima poznajemo? I hoće li uopće? Kapitalizam iz perspektive samorazumijevanja periodično upada u krize, ali iz marksističke perspektive on jest kriza, od svog početka pa do predvidivog kraja. Prisustvujemo li i mi sada jednom kraju? Ako već ne kapitalizma, a ono oblika u kojem smo ga poznavali? Drugim riječima, prisustvujemo li kraju neoliberalnog kapitalizma? Razni marksisti ne slažu se oko odgovora na to pitanje. Tako npr. američki politički geograf i teoretičar marksizma DAVID HARVEY govori o svojevrsnom kraju neoliberalizma. Uz tu konstataciju dodaje opreznu primjedbu da je teško spoznati svoje vrijeme u trenutku kada se ono događa. Njemu je, kaže, trebalo dvadeset i pet godina od pojave neoliberalizma u 1980-ima i ranije, personificirane u političarima kao što su bili RONALD REAGAN i MARGARET THATCHER, pa da 2005. napiše svoju knjigu o 'kratkoj povijesti' toga fenomena.

No neke stvari su sigurne. Ako govorimo kako je neoliberalna 'revolucija' bila odgovor kapitalizma na svoje imanentne suprotnosti, kako su je poveli neokonzervativci, da bi je potom učvrstili nazoviljevičari kao što je bio demokrat BILL CLINTON u SAD-u i laburist TONY BLAIR u Velikoj Britaniji, onda možemo reći da je u tim danima taj pomak naišao na dosta široko odobravanje stanovništva njime pogođenih zemalja. Naravno da je bilo i otpora, naročito u onih koji su odmah osjetili njegovu željeznu ruku, kao što su bili kontrolori leta u Americi ili rudari u Britaniji. No javno mnijenje shvaćalo je te promjene ako već ne kao ugodne, onda u svakom slučaju kao nužne. Hoćemo reći da je neoliberalna agenda imala svoje trenutke hegemonije, kada su i dijelovi radničke klase povjerovali u njezinu iscjeliteljsku moć. Jer ona, uz sve ostalo, ima i zavodljivu crtu, koja danas izmiče identitetskim politikama u dobrom dijelu civilnih društava, a to je da se stalno govori o slobodi. Od neoliberalizma mogu, naoko paradoksalno, profitirati i 'sektori' kao što su feminizam, antirasističke, ekološke i slične politike. Individualizam, duboko ucijepljen u ta društva, davao je, a i danas daje otrovne plodove.

Covid–19 nije puki 'šok' u inače harmonično rastućoj kapitalističkoj ekonomiji (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Sve je to počelo u zemljama centra ranije, a u našoj poluperiferiji desetljeće i više kasnije, nekom vrstom nade u 'narodni kapitalizam'. Pa ako i ne kanimo baš svi postati poduzetnici, svi ćemo se ponašati kao da je naš život naša 'investicija'. U školovanje, u uvijek bolje radno mjesto, u dionice vlastitog ili drugih poduzeća koja su sva masovno privatizirana. Trebala nas je po glavi lupiti kriza 1980-ih, onda 1990-ih pa, nazovimo je, velika recesija 2008/9., da bi entuzijazam stanovništva počeo splašnjavati. Ljudi su, naročito oni koje se cinično naziva 'radno ovisnim stanovništvom', neki prije, neki kasnije, a neki – pa tako i u nas – nisu ni do danas, počeli uviđati da oni od tog navodnog silnog poleta kapitalizma, širenja poduzetničke klime i sličnih priča nemaju ništa. Dapače, da njihove nadnice stagniraju, da ljudi osiromašuju, ako imaju sreće postupno, a u nesrećama poput nezaposlenosti, tzv. osobnog bankrota i slično, skokovito. S druge strane, financijski sektor, špekulativni kapital općenito, besramno se napumpavao, ne zato što ga vode posebno sposobni ljudi, nego zato što je država u svakoj cikličkoj krizi spašavala upravo njega. I dok su u frakcijama same kapitalističke klase mali i nemoćniji propadali, moćni i veliki samo su se još više debljali. Danas to znamo kao frazu da široki slojevi siromašnih postaju sve siromašnijima, a tanak sloj bogatih sve bogatijim. Pa je tako i u ovoj pandemiji.

U takvoj situaciji entuzijazam i radni elan opadaju, ljudi postaju cinični, vide da se poštenim i upornim radom ne može uspjeti, pa traže druge, više oportunističke puteve. Sama ideologija, svom šminkanju usprkos, odavno je izgubila na privlačnosti. No to još ne znači da je nestala ili da je zamijenjena nekom drugom, boljom. Ne, stvari se zbog slabo artikuliranog otpora samo pogoršavaju. Ono što je bila hegemonija postalo je gola dominacija, sila države i njezinih represivnih i ideoloških aparata, koji postaju sve autoritarniji. Danas se već mnogi pitaju što je uopće ostalo od koncepta liberalne demokracije ako prisustvujemo tolikim izvanrednim stanjima, pojavi tolikih iznimaka u funkcioniranju društva i privrede kao obično. Pojave poput pandemije Covida–19 ili klimatske promjene, pa onda tzv. migrantska kriza (interes za koju na spektakularan način ovih dana podgrijavaju vijesti o izbjeglicama iz Afganistana), sve to čini se ljudima kao previše nesreće odjednom, eda bi se svi ti fenomeni mogli objasniti kao slučajni. Pa ipak ih to uglavnom ne okreće protiv kapitalizma. Eto, zgodilo se da su se problemi zgusnuli. No svi oni još uvijek za mnoge nemaju veze s kapitalizmom, s njegovim unutrašnjim proturječjima. Njih se percipira kao pojave koje su kapitalizmu izvanjske, kao 'greške' koje nam valja ispravljati a da se osnovni smjer društva, a to je proizvodnja zbog profita, ne dovodi u pitanje.

Ako ekonomiste na ljevici podijelimo u ortodoksne, odnosno klasične, i heterodoksne, vidjet ćemo da se i u ortodoksnom taboru otvaraju pitanja o alternativama postojećem. Svi se kunu u novu zelenu ekonomiju, održivi razvoj, u preispitivanje uvriježenih pokazatelja uspjeha, odnosno neuspjeha neke privrede. Donosi li uprosječeni rast ili pad BDP-a od nekoliko postotaka ljudima sreću ili nesreću? Je li inflacija nešto tako grozno, kao što su nas učili, da je treba po svaku cijenu izbjegavati i sprečavati? Je li nezaposlenost najveće zlo koje se može dogoditi radno sposobnim ljudima ili je i ona bolja od 'usranih' i besmislenih poslova, koje toliki moraju obavljati? Ako još malo ostanemo na tlu psihologije, izgleda kao da privredni poleti više ne usrećuju ljude, dok ih padovi, naročito drastični, bacaju u očaj.

Kako onda psihološki podnijeti pandemiju, tu neprestanu prijetnju i realizaciju izolacije, otuđenja, samoće, depresije u ionako otuđenim životima? Je li rad od kuće blagodat – a on je realna mogućnost za veliku manjinu radno sposobnih – ili prokletstvo? I kamo sve to vodi? Hoćemo li ovako od sada stalno živjeti, s uvijek novim nevoljama koje će nam se prikazivati kao objektivna, ali izvanjska nužnost? Ne treba biti protivnik cijepljenja ili pripadnik neke još luđe teorije zavjere, eda bismo priznali da je čovječanstvo u lošem stanju. Suzimo li naš fokus na teren ekonomije, moramo se zapitati: je li aktualna epidemija egzogena kriza, koja nema veze sa zakonitostima tokova kapitala i društvenom strukturom, je li virus za sve kriv, kako se na svome blogu još dok je epidemija 2020. bila u začetku zapitao britanski marksistički ekonomist MICHAEL ROBERTS. Hoće li 'novo normalno', kada sve prođe, sličiti na staro, je li u pitanju eventualno samo još jedna financijska kriza koja nas čeka, poput one iz 2008/9.? Ili je svijet fantazije beskonačno rastućih financijskih transakcija utemeljenih u sve jeftinijim kreditima došao svome kraju? No Covid–19 nije puki 'šok' u inače harmonično rastućoj kapitalističkoj ekonomiji. I prije nego što je pandemija izbila, ekonomska aktivnost je posvuda, ali ne i svugdje jednako, počela usporavati. Kao što je rekao socijalistički biolog ROBERT WALLACE, zaraze nisu samo dio naše kulture. One su njome prouzročene. Ovdje nećemo podsjećati na razdoblja kuge ili kolere koja nisu bila prošlost još u vrijeme HEGELA i MARXA, na početku19. stoljeća. U novijoj povijesti imali smo ebolu, SARS, sada Covid–19, što su sve bolesti povezane s našim odnosom prema prirodi, golemim agrikulturnim promjenama, pa tek onda i doticajima sa svijetom divljih životinja. Širenje prometnica, deforestacija, krčenje golemih zemljišta, kao i globalizirani tokovi robe i ljudi, putovanja i trgovina u svjetskim razmjerima – sve to učinilo nas je ranjivima za patogene kao što je koronavirus.

Ekonomisti se glože oko toga je li ekonomski utjecaj virusa 'šok ponude' ili 'šok potražnje', no za nas je jasno da sve počinje ponudom, a ne potražnjom, kako bi htjeli kejnzijanci. Proizvodnja, trgovina i investicije su ono što prvo staje kada dućani, škole i biznisi ne rade. Prihodi padaju, pa onda i

Michael Roberts (Foto: YouTube)

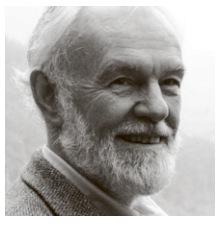

David Harvey (Foto: davidharvey.org)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Kud desnica okom, tud MUP skokom

PIŠE Tamara Opačić

Ministarstvo unutarnjih progona

Optužni prijedlog protiv načelnika Borova, koji je uoči godišnjice 'Oluje' objavio sporni Facebook-status, još je jedna potvrda da se represivni aparat vodi sugestijama koje dolaze iz ekstremne desnice

Na braniku nacionalizma – pripadnici MUP-a (Foto: Ivica Galović/PIXSELL)

HRVATSKA policija ovo ljeto ima pune ruke posla. Pored uobičajenih intervencija, karakterističnih za doba godine kad na našu obalu nahrupi veći broj turista, pripadnici MUP-a u posljednje vrijeme spremno reagiraju na sugestije koje dolaze iz ekstremne desnice. Zbog toga ne bi iznenadilo da se unutar represivnog aparata, koji inače rijetko kad na prvu prepoznaje govor i zločine iz mržnje usmjerene protiv manjina, osnuje posebna jedinica, zadužena za očuvanje onoga što se u konzervativnim krugovima naziva hrvatskim vrijednostima.

Podsjetimo, prije nekoliko tjedana je notorni VELIMIR BUJANEC na svojoj Facebook-stranici objavio snimku na kojoj polaznici Policijske akademije 'Josip Jović' završetak obuke proslavljaju plešući užičko kolo, tražeći da se protiv mladih kadeta poduzmu pedagoške mjere. Svega nekoliko dana trebalo je MUP-u da zaključi kako mu srpsko kolo šteti ugledu, pa je 19-godišnju kadetkinju, koja je ples snimila i potom ga objavila na društvenim mrežama, izbacio s akademije. Nakon kritika javnosti i uložene žalbe, u kojoj je djevojka navela kako 'nije znala da se radi o užičkom kolu' i da 'nije imala namjeru povrijediti ničiji ugled niti čast', načelnica akademije ovih je dana poništila izrečenu mjeru.

potrošnja kolabira, što izaziva 'šok potražnje'. Sve ekonomske krize kapitalizma započinju smanjenjem ponude, a završavaju padom potrošnje, a ne obrnuto. Takva situacija može se shvatiti kao propast, ali i kao prilika za one koji trče na duge staze. Harvey navodi konkretan slučaj njujorških restorana koji propadaju, dok se gotovo istovremeno otvaraju novi koji koriste situaciju niske cijene najma i propasti tuđih investicija da bi pokrenuli svoje, nove. Na širokom planu takvu je taktiku zastupao bivši ministar financija SAD-a STEVEN MNUCHIN, kada je govorio da je kriza prilika za ozbiljne ulagače. Ali, da ponovimo, krize poput one iz 1987. bile su puki 'financijski slomovi', povezani s nestabilnošću svojstvenom špekulativnim financijskim tržištima. Sada će kolaps financijskih tržišta slijediti ekonomska recesija, no i to smo već imali 2008. Razlika je u tome da je ekonomski utjecaj Covida–19 prvo zahvatio lanac opskrbe, a ne nestabilna financijska tržišta.

Kako na to reagiraju vlade? Od toga da one u angloameričkom svijetu nisu u početku poduzimale gotovo ništa, do toga da su zatvarale cijela područja, najprije u Kini, a onda i drugdje. Prvi pristup, s logikom stjecanja tzv. imuniteta krda, možemo nazvati i maltuzijanskim. Podsjetimo, reakcionar THOMAS MALTHUS je početkom 19. stoljeća argumentirao da je na svijetu previše ljudi, naročito onih 'neproduktivnih' i siromašnih i da zaraze i boleštine koje ih desetkuju čine ekonomski 'dobro djelo' jer povećavaju produktivnost društva. Tako je jedna znanost, kao 'objektivna' – a toga ima i danas – potpuno zauzela antihumanističku poziciju, koju je još Marx nazvao 'filozofijom bijede'.

No opadanje privrede ne može se zaustaviti, poduzimali mi epidemiološke mjere ili ne. Vidjet ćemo sunovrat puno veći od velike recesije iz 2008. Tada je nezaposlenost u SAD-u dosegla 10 posto, dok na vrhuncu pandemije polovina zaposlenih nije mogla raditi. Milijuni ljudi pokušavaju se zaštititi tako što režu svoje troškove, ne investiraju, ne podižu kredite i uopće se povlače iz cirkulacije roba i usluga. Centralne banke popravljaju stanje kako to one otprije znaju, tako što upumpavanjem novca brane likvidnost financijskog sektora. A vlade pomažu stanovništvu da održi, makar i smanjenu, ekonomsku aktivnost. No sve to je nedovoljno i ne može potrajati. Najgore su pogođeni sektori energetike i transporta. Kamate na kredite su već niske, ako nisu i na nuli. Ali jeftino financiranje neće pokrenuti lanac ponude ili natjerati kućanstva da više troše. A kada ljudi ne troše, ni korporacijama ne ide dobro. Glavno ublažavanje teškoća očekuje se od fiskalne politike. Međunarodne agencije poput MMF-a i Svjetske banke nude velike količine novca. I nacionalne vlade i EU pokreću razne fiskalne programe. Budžeti se prilagođavaju izvanrednim troškovima. I to je sve nedovoljno jer ne popravlja ni 10 posto padajućeg BDP-a.

Sada sve ovisi i o tome koliko će epidemijski valovi trajati i kakve će mjere zdravstveni sektor poduzimati. Treba li reći da će procijepljenost stanovništva igrati veliku ulogu. Latimo li se optimističnijeg scenarija pa prihvatimo kao činjenicu da epidemija neće nestati, ali će se pojavljivati u sve blažim i blažim oblicima, cijena svega toga ipak tek dolazi na naplatu. Michael Roberts pisao je svoj blog 2020. spekulirajući o tome što će značiti svaki sljedeći mjesec ekonomske štete. Paketi monetarnih i fiskalnih stimulacija koji su planirani i realizirani neće spriječiti duboku ekonomsku krizu. Mogu je samo ublažiti. On je svoj tekst završio riječima: 'Najgore tek dolazi.' A što mi možemo reći nakon godine više proživljene s pandemijom? ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Sporna objava načelnika Borova

Za to vrijeme njeni kolege iz PU vukovarsko-srijemske pozabavili su se prijavom koju je protiv ZORANA BAĆANOVIĆA, SDSS-ovog načelnika Borova, inicirao HRVOJE ZEKANOVIĆ, saborski zastupnik iz redova Hrvatskih suverenista. Naime, Baćanović je 4. kolovoza na svom Facebooku, bez ikakvog komentara, objavio fotomontažu na kojoj se vidi transparent 'Oluja – zločin koji još traje'. Njegova objava – koja je u najmanju ruku kontraproduktivna, pogotovo u postkonfliktnoj sredini na čijem se čelu nalazi, a kojom su nedavno, na pravoslavni Uskrs, i to u pratnji policije marširali crnokošuljaši urlajući 'Oj hrvatska mati, Srbe ćemo klati' – danima nije nailazila na reakcije. Sve dok je, uz komentar da se radi o 'pljuvanju po temeljima hrvatske države' i nastavku 'borbe vojno poraženih jadnika', nije prenio Zekanović.

Njegov post naslovljen 'Prijava MUP-u', u kojem je izrazio očekivanje da će čelni čovjek policije DAVOR BOŽINOVIĆ 'brzo riješiti problem s obzirom na to da se radi o koalicijskim partnerima s kojima obnaša državnu vlast', naposljetku je rezultirao podizanjem optužnog prijedloga nadležnom sudu. 'Objavom neprimjerenog sadržaja sumnja se da je 43-godišnjak ispunio elemente protupravnih ponašanja', navodio se u saopćenju PU vukovarsko-srijemske, koja je Baćanovića odlučila goniti po dva članka zakona. Onome iz Zakona o suzbijanju diskriminacije, kojim je propisano da će se onoga koji s ciljem prouzročenja straha drugome ili stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja na temelju razlike po brojim karakteristikama, kazniti novčanom kaznom od 5.000 do 30.000 kuna, i Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, kojim takav delikt može biti kažnjen s 50 do 300 nekadašnjih maraka.

Kako će se Baćanović, koji je u međuvremenu izbrisao objavu i cijelu situaciju odbija komentirati za medije, provesti pred hrvatskim pravosuđem, ostaje za vidjeti. No odvjetnica VESNA ALABURIĆ za Novosti kaže da njegov sporni Facebook-status ne spada u kategoriju sadržaja koji se mogu kvalificirati kao govor mržnje, već se radi o izražavanju mišljenja.

— To mišljenje može se, naravno, tumačiti na različite načine. Ma koliko ono nekome bilo neprihvatljivo, neosnovano, uvredljivo ili uznemiravajuće, izražavanje takvih mišljenja zaštićeno je Ustavom i Europskom konvencijom o ljudskim pravima. Kao što to Europski sud za ljudska prava naglašava u svojim brojnim presudama, 'sloboda izražavanja ne odnosi se samo na informacije i ideje koje se blagonaklono primaju ili se smatraju neuvredljivima ili neutralnima, nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju državu ili ma koji dio populacije, jer to zahtijevaju pluralizam, tolerancija i slobodoumlje bez kojih nema demokratskog društva' – objašnjava Alaburić, koja u tom kontekstu prijavu policije smatra neutemeljenom.

U hrvatskom pravnom sustavu, ističe odvjetnica, ne postoji ni neka druga odredba koja bi mogla poslužiti kao osnova za kazneno ili prekršajno sankcioniranje takvog sadržaja.

— Nije mi poznato da je policija podnosila prekršajne prijave temeljem spomenutog članka Zakona o suzbijanju diskriminacije zbog javnog govora ove vrste. Taj zakon, naime, od diskriminacije štiti konkretne osobe, pojedince, pa se objava načelnika Borova nikako ne može podvesti pod taj prekršaj. Poznato mi je, međutim, da je policija pokretala prekršajne postupke temeljem Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira zbog različitih objava na društvenim mrežama. Takvo postupanje smatram pogrešnim, jer se objavom na društvenim mrežama ne može remetiti javni red i mir u smislu toga zakona – govori Vesna Alaburić.

Istodobno, upozoravaju naši ostali sugovornici, dva aktualna primjera pokazuju da je represivni aparat osjetljiv na sugestije s ekstremističke margine i da se hrvatske institucije još uvijek normativno zasnivaju na ideologiji.

— Baćanovićeva objava još i može biti sporna, ali ni po čemu ne može biti kažnjiva, dok je reagiranje na svirku i plesanje užičkog kola u policijskoj akademiji golo ograničavanje slobode u ime nacionalističkih tabua – kaže SRĐAN DVORNIK, sociolog, politolog i dugogodišnji antiratni aktivisti, koji se nada da je dobrom dijelu javnosti ipak postalo jasno da se državni poredak ne može trajno oslanjati na latentni rat protiv Srbije ili srpstva.

Ali nelagoda, domeće on, možda potječe baš od toga što je jedna nedužna zabava obilježena plesanjem kola pokazala da je za dio državnih funkcionara antisrpstvo implicitan stup političkog svrstavanja i djelovanja.

— Odatle i reakcija na Baćanovićevu objavu. Nebitno je to što je i on, kao i toliki srpski nacionalisti, naprosto gurnuo pod tepih to da je 'Oluja' bila akcija oslobađanja dijela teritorija od nelegitimne vlasti 'Krajine' i apsolutizirao samo to da su u njoj i nakon nje ubijani i protjerivani civili, a imovina pljačkana i uništavana. Ali ako policija i oni koji je kontroliraju tretiraju takvo mišljenje kao protupravno, oni su sami politički i ideologijski pristrani umjesto da primjenjuju pravo – govori Dvornik.

Primjer s istoka Hrvatske jedna je od potvrda da je, unatoč postojećim naporima koji većinom dolaze s civilne scene, u javnom prostoru još uvijek uglavnom nepoželjno propitivati državni crno-bijeli narativ o karakteru rata 1990-ih, ponajviše o akcijama kojima su hrvatske snage izvojevale pobjedu. Prošlogodišnje obilježavanje 'Oluje', kaže NIKOLA VUKOBRATOVIĆ, povjesničar iz Arhiva Srba u Hrvatskoj, naizgled je otvorilo prostor za kompromis koji ne bi vrijeđao nikoga. S jedne strane, prihvaćanje da je teritorij na kojem se vodila ta akcija dio Hrvatske i da je to uvijek i trebao biti, a s druge da je 'Oluja' značila katastrofu za jednu od zajednica koje su živjele na tom području.

— To je otprilike bila i linija premijerova govora. Ono što je u tom narativu vidno nedostajalo je priznanje da su hrvatske vlasti tokom gotovo cijelog perioda 1990-ih intenzivno poticale smanjenje udjela Srba u stanovništvu, bilo nasilnim ili manje nasilnim sredstvima. 'Oluja' je pritom samo jedan element koji se iz srpske perspektive često pretvara u metonimiju za sve zločine nad Srbima u Hrvatskoj. No ove godine nije bilo ni pola rečenice spomena ne samo općenito tretmana Srba u Hrvatskoj, nego čak ni zločina poput grupnih ubojstava koja su neposredno povezana s tom akcijom – govori Vukobratović, koji smatra da je pravni progon onih kojih se ne slažu s državnim narativom ozbiljna degradacija, bez obzira na to što tko misli o karakteru 'Oluje'.

— Podsjetit ću da ljudi iz državnog vrha nemaju nikakvu nelagodu u vezi izjava da je, recimo, kapitulacija oružanih snaga NDH na Bleiburgu 1945. 'najveća tragedija hrvatskog naroda'. Po kojoj logici je normalno i prihvatljivo oslobođenje od fašizma izjednačiti s ratnim zločinima saveznika, ali je zato kazneno djelo ako netko 'Oluju' identificira s ratnim zločinima? Da se razumijemo, to su pojednostavljeni narativi, koji u pravilu djeluju provokativno i ne služe ničemu konstruktivnom, a prostora za normalnost i kompromis itekako ima – kaže Vukobratović i dodaje da je BRANIMIR GLAVAŠ nedavno na Facebooku napisao da je ubio premalo ljudi pa, koliko je poznato, nije zaradio nikakav optužni prijedlog.

Da su u našem društvu primjetni svojevrsni pomaci, smatra pak Srđan Dvornik. To što sada ideologijske isključivosti ponovno dolaze do izražaja i u samoj državnoj strukturi pokazuje da se tu ideologiju ipak barem ponekad krši, što je već dobar znak, kaže on.

— Već se decenijima papagajski ponavlja besmislicu da je osnova poretka u Hrvatskoj 'Domovinski rat'. A kako rata nema bez antagonizma prijatelja i neprijatelja, ispod forme vladavine prava, kao vučja noga ispod janjećeg krzna, stalno se pojavljuje politika privilegiranja hrvatstva i proskribiranja srpstva. Premda bi malotko, osim ekstremista poput MARKA SKEJE, to otvoreno priznao – dodaje Dvornik, koji naznaku promjene vidi u tome što se sve više očituje napetost između političke pristranosti i principa vladavine prava.

— Javnost sve više zapaža kolike nepravde izaziva takva pristranost. Pravo se ne može zaobilaziti zbog evropskog okruženja, svim njegovim manjkavostima unatoč, a odstupanje od njega sve je neprihvatljivije i u očima javnosti. Sve je manje onih koji bi zaista otvoreno zagovarali diskriminaciju. Ne zato što smo sveci, nego zato što se u atmosferi stalnog lova na neprijatelje naprosto ne može dobro i mirno živjeti – zaključuje Dvornik. ■

Ma koliko Baćanovićevo mišljenje nekome bilo uvredljivo ili uznemiravajuće, izražavanje takvih stavova zaštićeno je Ustavom i Europskom konvencijom o ljudskim pravima – kaže odvjetnica Vesna Alaburić

Vesna Alaburić (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Srđan Dvornik

Nikola Vukobratović (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

PIŠE Zoran Daskalović

Štof za trejdof

Nedavni rezultati istraživanja Demostata o temama političkog i društvenog rascjepa u Srbiji nisu potaknuli ni približno takvu polemiku kao ocjena ekonomista Milanovića da građani pristaju na manje demokracije radi većeg ekonomskog rasta

EKONOMIST BRANKO MILANOVIĆ razljutio je političke i medijske protivnike VUČIĆEVOG režima kad je početkom ljeta u intervjuu Danasu gotovo usput konstatirao da Srbija 'menja neke elemente demokratije za brzi ekonomski rast'. Milanović je Srbiju uvrstio među zemlje čiji su građani većinski spremni radi bržeg ekonomskog rasta odreći se barem dijela demokratskih prava i pomiriti se s većom arbitrarnom ulogom države.

Odgovarajući na pitanje novinara MILOŠA OBRADOVIĆA kako 'u praksi vidimo talas promena uređenja prema onom što je VIKTOR ORBAN nazvao 'neliberalna demokratija'. I mi se nalazimo u tom talasu s obzirom na to da poslednjih par godina privredni rast napreduje solidno, ali zato ocene ljudskih prava i vladavine prava nazaduju. Da li vidite demokratiju, vladavinu prava, institucije kao neophodan uslov za privredni rast?', Milanović je rekao: 'Ja vidim demokratiju kao sredstvo za postizanje boljeg načina života. Nisam ubeđen, kao na primer DŽON ROLS, da je demokratija primarno dobro. Prema njegovom poretku, demokratija je prva, privredni rast je drugi, nejednakost treća. Ja mislim da u stvarnosti mnogi narodi prave trejdof, zamenu, manje demokratije za više ekonomskog rasta. Kad pogledamo Kinu koja je u ekonomskom pogledu najuspešnija u poslednje dve generacije, nema sumnje da taj model državnog upravljanja privredom i vlade koja je posvećena investicijama, rastu, zaposlenosti postoji, mada je Kina specifična i nije lako taj model preneti. Takođe, ako to uporedimo sa gubitkom ljudskih prava, vlasničkih prava i nedostatkom vladavine prava, taj trejdof postoji. Mislim i da je Srbija ušla u taj trejdof, gde veći ekonomski rast ide sa smanjenjem određenih prava i većom arbitrarnošću u ponašanju države nego ranije.'

Milanovićevi kritičari tvrde da griješi kad konstatira da su i građani Srbije pristali na 'manje demokratije za više ekonomskog rasta', jer takvog rasta u Vučićevoj Srbiji zapravo nema. Kako prenosi RTS-ov portal Oko magazin, Milanović im je na to poslao sljedeći odgovor: 'Imao sam u vidu da su, s jedne strane, nezavisne institucije u Srbiji značajno oslabljene u poslednjih desetak godina, ali da je, u isto vreme, ekonomski rast bio zadovoljavajući. On još nije na nivou na kome bi idealno trebalo da bude, ali jeste zadovoljavajući. I ne samo ekonomski rast, već i drugi ekonomski pokazatelji: inflacija, porast izvoza, GDP, smanjenje budžetskog deficita, smanjenje nezaposlenosti itd. Ali najveća polemika je nastala oko stope raste, što je čudno, jer je to prilično lako izračunati i uporediti. Prosečna stopa rasta po stanovniku je bila oko 3 odsto, što je nešto iznad stopa rasta Slovenije i Hrvatske. Ta stopa bila je niža nego što je bio rast Bugarske (3,6 odsto) ili Rumunije (čak 4,9 odsto). Cilj Srbije bi, po mom mišljenju, trebalo da bude da ima stopu rasta od oko 5 odsto *per capita*. Na taj način bi bilo moguće, u toku dve generacije, približiti se razvijenim zemljama. U poslednje dve godine pre korone, srpski rast je bio 4,7 odsto, što je veoma blizu tom 'cilju'. Pored toga, nezaposlenost (pre kovida) je značajno pala, a *labor force participation* (zaposleni plus oni koji aktivno traže posao) porasla je i za žene i za muškarce za oko 5 poena. (Iz izveštaja MMF-a.) To su podaci. Interpretacija podataka i naročito kontrafakti ('šta bi se moglo desiti da je politika bila drugačija') su pitanja za raspravu, ali činjenice to ne bi trebalo da budu.'

Za razliku od Milanovićevog uvrštavanja Srbije u 'izborne autokratije' u kojima građani rade *trade-off*, odnosno pristaju na manje demokracije radi većeg ekonomskog rasta, nedavno objavljeni rezultati istraživanja Demostata nisu potaknuli ni približno sličnu polemiku u srpskoj javnosti. Istraživači Demostata su u dijelu istraživanja 'Testiranje tema političkog i društvenog rascepa – percepcija stvarnog stanja' tragali za odgovorom na pitanje 'Kako postojeće stanje u Srbiji vide pristalice dve najopozitnije političke grupacije: pristalice partija na vlasti i pristalice opozicionih bojkot partija', a potom i na pitanje 'Kako poželjno stanje u Srbiji vide pristalice dve najopozitnije političke grupacije: pristalice partija na vlasti i pristalice opozicionih bojkot partija'. Prezentirajući rezultate istraživanja pojasnili su da su 'arbitrarno selektirali šest tema (potencijalnih) političkih i društvenih rascepa i testirali ih pomoću ocena od strane pristalica dve najopozitnije političke grupacije tj. izbornih pristalica partija na vlasti i izbornih pristalica bojkot partija (medijalne partije čekaju priliku da se pokažu na nekom većem uzorku građana). Znači, kako je sada i kako bi valjalo da bude?' Rezultati istraživanja pokazali su im da 'kada je reč o percepciji i ocenama stanja onakvo kakvo ono jeste, najveće razlike između pristalica partija na vlasti i partija bojkot opozicije javlja se kod tri od šest testiranih tema političkog i socijalnog rascepa: kod percepcije u nas postojećeg tipa partijskog sistema, kod ocene zatvorenosti ili otvorenosti medija i kod ocene ponašanja vlasti prema pitanju nezavisnosti Kosova. Konkretno, najizrazitije su razlike (opozitnost): kod ocene da li je kod nas na delu jednopartijski ili višepartijski sistem, 70 odsto pristalica partija na vlasti kaže da je na delu višepartijski sistem, a 87 odsto pristalica bojkot partija kaže da je u pitanju jednopartijski sistem; kod ocene o otvorenosti ili zatvorenosti medija, 74 odsto pristalica partija na vlasti kaže da su mediji otvoreni za sve, a 83 odsto pristalica bojkot partija kaže da su mediji zatvoreni za opoziciju; te kod ocene ponašanja aktualne vlasti prema istrajavanju u odbijanju nezavisnosti Kosova, 76 odsto pristalica partija na vlasti misli da će sadašnja vlast istrajati u odbijanju nezavisnosti Kosova, dok 67 odsto pristalica bojkot partija smatra da će sadašnja vlast priznati nezavisnost uz određene ustupke'. I u odgovorima na drugo pitanje veće razlike između birača vlasti i bojkot opozicije iskazale su se također u tri teme. Najveća razlika iskazala se 'kod vrednovanja potrebe za promenama kada se menjaju partije na vlast (za promene je 44 odsto birača vlasti, a 99 odsto birača bojkot opozicije). Velike su razlike i u odgovorima na pitanje je li 'poželjniji i potrebniji višepartijski sistem' (za je 55 odsto birača vlasti i 91 odsto birača bojkot opozicije), te na pitanja o potrebi istrajavanja 'aktualne vlasti u odbijanju nezavisnosti Kosova' (za nepriznavanje Kosova izjašnjava se 76 odsto birača vlasti i 52 odsto birača bojkot opozicije)'.

Demostatovo istraživanje zapravo je potvrdilo tvrdnju Branka Milanovića da se i u Srbiji dogodio *trade-off* u kojem većina građana, odnosno birača pristaje na manje demokracije radi većeg ekonomskog rasta. Birači vladajućih stranaka u većini (55 posto) ne žele da se i u slučaju promjene vlasti u Srbiji sadašnje stanje i procesi mijenjaju, a njih čak 44 posto vjeruje da je za Srbiju bolji jednostranački od višestranačkog sustava. Kako vladajuće stranke, ponajprije Vučićev SNS, još uvijek imaju skoro dvotrećinsku podršku birača, i Demostatovo istraživanje ukazuje na to da tvrda jezgra tih birača preferira 'izbornu autokratiju'. Stoga zdravorazumski zvuči kad politolog MLADEN MRDALJ u intervjuu Danasu kaže da su 'predsednički izbori gotovi, tu opozicija nema šta da traži' i da će 'SNS opstati bar još deset godina na vlasti, jer će uzeti izbore za predsednika i skupštinu 2022, što znači da će do 2026–2027. imati vlast, a da će u međuvremenu uvesti biranje predsednika u skupštini i baciti svu silu na izbore 2026. koje će verovatno i dobiti. Osim ako opozicija ne uzme Beograd između 2022. i 2026.' ■

U dvije godine prije korone srpski rast je bio 4,7 posto (Foto: Stringer/PIXSELL)

INTRIGATOR

Već viđeno

Davorko Vidović pomagao bi Baniji prepolovljenim stopama doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje

Ako jednom u dalekom futuru nekim učenjacima zatreba figura koja će iz hrvatske predpolitičke historije ocrtati propast socijaldemokracije, slobodni smo im predložiti DAVORKA VIDOVIĆA. Konkurencija za tu poziciju u SDP-u je izuzetno žestoka, ali malo tko je poput njega do te mjere uvjerljivo pogurnuo socijalni aspekt druge najjače domaće stranke te njezina programa i prakse udesno, i činio to kroz razne faze i područja djelovanja. Stoga ćemo izdvojiti makar dva ilustrativna momenta Vidovićeva poslanja i ostavštine, jedan stariji i jedan aktualni, a oni forenzičari iz budućnosti lako će se snaći za ostatak tragova iz te povijesti beščašća.

Vratimo se dakle nekih 20 godina u prošlost, u vrijeme kad je SDP preuzeo vlast od HDZ-a i poveo narod k slobodnotržišnoj avanturi poput sluđenog krda u ambis ekonomskog sloma. Nakon pogubnog kursa pod upravljanjem BORISLAVA ŠKEGRE, dični su socijaldemokrati naprosto pojačali gas u istom smjeru, najprije verificirajući zacrtanu privatizaciju malne svih ovdašnjih banaka. Nije stalo na izlasku države van bankovnog sektora, pa ni monetarne politike koja je već bila žrtvovana financijskoj industriji, e da bi za njom neminovno pošla domaća industrija, a svakako i socijalna politika.

Negdje u to doba, Davorka je Vidovića provodala Svjetska banka, vrhovni globalni provodnik neoliberalne politike, ni manje ni više nego po Čileu, oglednom uzorku naširoko implementiranih *laissez-faire* i *austerity* mjera. No njega su nekako uvjerili u sjajno funkcioniranje kapitaliziranog drugog stupa mirovinskog osiguranja, tj. dijela obaveznih doprinosa koji je prepušten bankama. Da ne bismo dužili s opisom drugog stupa, upućujemo čitatelje na tekst kolege MILANA GAVROVIĆA u ovom broju, a mi se posvetimo suvremenom Vidoviću i jednoj njegovoj izjavi iz prošlog izdanja našeg tjednika.

Govoreći o obnovi Banije, on je tu zakukao nad neiskorištenim planom stvaranja 'posebnog ozračja povoljnog za ulaganja i investiranja' u regiji koja je 'trebala biti proglašena poreznom oazom', s tim da bi se 'ukinuo porez na dobit' i 'prepolovile stope doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje'. Poput notornih kompradorskih ličnosti iz poglavlja o tobožnjoj obnovi nakon kataklizama u 'Doktrini šoka' NAOMI KLEIN, naš vizionar tako nepogrešivo dandanas sugerira jedne te iste reakcionarne poteze. One koji najizrazitije karakteriziraju politike izručenja svijeta krupnom kapitalu, što nas je i nagnalo da ga kandidiramo za hodajuću paradigmu socijaldemokracije ove epohe.

■ Igor Lasić

Antijunak epohe – Davorko Vidović (Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL)

BORDOLINE

–Kupila sam divnu haljinu iz Pariza, talijanske cipele i šešir iz Engleske!
–A ja sam jutros kupila grožđe iz Egipta, češnjak iz Kine i teletinu iz Nizozemske!

Otpadna politika

U dva desetljeća vladavine MILANA BANDIĆA pravila igre su bila postavljena tako da komunalni i infrastrukturni radovi bivaju predani desecima, ako ne i stotinama privatnih poslovnih entiteta, dok je u isto vrijeme gradska uprava radila na kadrovskom i stručnom uništavanju specijaliziranih gradskih poduzeća. Igra je, ukratko, bila namještena tako da se pogoduje privatnicima i poprilično otežа tranzicija prema pristojnijoj javnoj politici u postbandićevskom ambijentu.

Nigdje se taj amoralni, cinični i koruptivni model javnog upravljanja nije razvidnije manifestirao nego na pitanju komunalnog otpada. Vidi se to u zadnja dva tjedna, kada se gradska vlast pokušava domisliti kako upravljati ovim sektorom uz postepeni prekid dosadašnje prakse. Gradske su firme zadnjih godina bile svedene na to da prikupljaju otpad i da naknadne unosne ugovore otpremanja i zbrinjavanja prepuštaju kvalitetno opremljenim privatnicima.

Potonji nisu samo zarađivali desetke milijuna kuna na ugovornom preuzimanju sirovina, već i na preprodaji otpada koji su selektirali. Čistoća je pak u jednom trenutku odustala i od traženja dozvola za zbrinjavanje otpada, pa ni tehnički nije mogla obavljati takve zadatke. Poslovi su preko javne nabave prosljeđivani privatnim firmama sa specijaliziranim strojevima za mljevenje, koji su svojevremeno bili ponuđeni na kupnju Holdingu, ali je Grad Zagreb odlučio zaobići takve akvizicije. Tako su nejavne kompanije postale neminovnost u sustavu gospodarenja otpadom.

Poništenjem natječaja za glomazni otpad gradonačelnik TOMISLAV TOMAŠEVIĆ ukazao je na početak promjena. Najavio je nabavku dvije drobilice i potrebnih dozvola te godišnju uštedu od 30 milijuna kuna. Pronađene su privremene lokacije za nakupljeni otpad, a zdrobljeni materijal ići će prema Jakuševcu, koji treba biti zatvoren do kraja mandata. Radi se o početku promjena koje neće biti ni jednostavne, ni hitre, ni bez problema u izvedbi. No jedno je sigurno: novim modelom će financijski najuskraćeniji ostati iz CIOS grupe PETRA PRIPUZA, koja je redovno dobivala ugovore s Gradom. Ali oni ionako tvrde da u poslovima sa Zagrebom ne ostvaruju neke naročite prihode.

■ Hrvoje Šimičević

Mario Iveković, predsjednik Novog sindikata (FOTO: Robert Anić/PIXSELL)

Nude nam 'investitore'

Zašto je požeška tvornica košulja Orljava otišla u stečaj?

Bila je tradicionalno orijentirana na *lohn* poslove. Više od 50 godina uglavnom su šivali za njemački Olymp. Do početka 1990-ih to su bili dobri poslovi zbog niskih plaća hrvatskih radnika. Iako su nam plaće još i danas preniske, za globalne brendove one su danas visoke. Cijene za šivanje uglavnom nisu dostatne ni za minimalne plaće. Tako je i to postao posao sa stalnim gubicima. Ipak, zbog velikih narudžbi Olymp je do kraja ostao najvažniji kupac Orljave, dok su gubici djelomično nadoknađivani prodajom vlastitih košulja i šivanjem za domaće kupce te raznim oblicima državnih potpora. Veliki problemi nastali su početkom kovid-krize, kada je Olymp prvo bitno smanjio narudžbe, a krajem prošle godine i otkazao ugovor. Za to smo saznali tek u travnju ove godine, kada su prestale stizati narudžbe iz Olympa. Odmah smo alarmirali vlasnika – Vladu, ali do prosvjeda početkom srpnja nije bilo ozbiljnih reakcija.

Ministar Darko Horvat spominje da postoje dva pisma interesa za preuzimanje?

Još nismo upoznati s time da postoji neka ponuda, ali nadamo se da ne laže.

Hoće li 180 radnica Orljave završiti na cesti?

Svi znamo da je uobičajena praksa da tvrtke propadaju, a radnici završavaju na burzi, posebno kada se radi o tvrtkama u vlasništvu države. Još se uvijek nadamo da će se proizvodnja vratiti i vidimo da stečajni upravitelj pokušava ugovoriti održive poslove kako bi se što veći broj radnica ubrzo vratio. Sindikati će tom procesu dati potpunu podršku. Dodatni problem je što je stečaj otvoren u ljetnim mjesecima, kada je posebno teško započeti nove poslove.

Kako država vodi brigu o tvrtkama u svom vlasništvu?

Ako se govori o proizvodnim tvrtkama, najveća briga države, odnosno Vlade oduvijek je bila kako ih se riješiti, bez vođenja brige o radnicima. Ipak, mislim da su do danas svi, pa čak i članovi Vlade, shvatili da je proces uništavanja industrije bio velika pogreška. Problem je što se barem djelomični oporavak industrije očekuje od 'investitora', uglavnom stranih. Pritom često državna, ali i lokalne uprave kao 'prednost' Hrvatske nude jeftine radnike.

■ Mirna Jasić Gašić

Ličani pa Dalmatinci

Neprirodnom administrativnom podjelom dio mještana Like nasilno je uguran pod okrilje Zadarske županije

IZMEĐU životnih potreba, prirodne teritorijalne pripadnosti i birokratske svrstanosti, građani Gračaca teško se snalaze. Dobro je poznato da je nakon Oluje, pri novoj teritorijalnoj raspodjeli, Gračac koji prirodno pripada Lici smješten u Dalmaciju, odnosno u Zadarsku županiju. Još veću teritorijalnu zbrku doživjelo je ličko mjesto Srb koje je pripadalo općini Donji Lapac – dodano je općini Gračac i zajedno s njom Zadarskoj županiji. Iako je od vremena neprirodnih promjena prošlo više od 25 godina, Ličani teško prihvaćaju administrativnu usmjerenost Dalmaciji. Jedina institucija koja im nije smještena u Zadru je ona pravosudna pa su pripali Županijskom sudu u Gospiću. Nedavnim ukidanjem Općinskog suda u Gračacu građani su osuđeni rješavati pravosudna pitanja u Gospiću, kamo moraju ići davati čak i obične izjave često neophodne u različitim pravnim situacijama.

— Prirodno smo Ličani, no administrativno smo u Zadarskoj županiji. U Zadru su nam Poljoprivredna savjetodavna služba i Državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje, kamo naši ljudi najčešće odlaze. Dom zdravlja pripada Zadru, uredi za mirovinsko, zdravstveno i školstvo su u Zadru. Pripadamo Županijskim cestama u Zadru, Vatrogasnom centru u Zadru, Turističkoj zajednici Zadarske županije, a sud i javni bilježnici su u Gospiću. Od Zadra smo udaljeni 110 km, od Gospića 90 km, a Zadar i Gospić međusobno su udaljeni 100 km. Zbog tih udaljenosti naši građani pažljivo organiziraju izvršenje svojih obaveza i potreba. Primjera radi, u problemima oko poljoprivrednih zemljišta i poticaja čovjek treba otići na sud u Gospiću dati izjavu pod materijalnom i kaznenom odgovornošću, pa zatim u Zadar, u Agenciju za poljoprivredu regulirati svoje pravo – objašnjava zamjenik načelnika Općine Gračac iz srpskih redova NEBOJŠA RAĐENOVIĆ.

TANJA RASTOVIĆ iz Srba, predsjednica Vijeća srpske nacionalne manjine Općine Gračac, ističe da problemi Like i Dalmacije, odnosno Gračaca, Zadra i njegove okolice nisu isti.

— Mi smo centru naše županije uvijek 'oni s druge strane Velebita', što znači Bogu iza nogu. Zadarska županija ne razumije naše potrebe i probleme. Ovdje su poljoprivreda i stočarstvo s neprohodnim ili nepostojećim putevima koje svaka jača kiša uništava, zameteni smo svake jače zime snijegom, a u Zadru i okolici su turizam, nove kuće i vile. Dijametralno smo različiti, a u istoj županiji – govori Tanja Rastović, navodeći da još veća zbunjenost vlada u Srbu u koji dva puta tjedno dolazi liječnik iz Gračaca, a jednom tjedno iz Donjeg Lapca i Ličko-senjske županije.

— Sve se teže u Srbu snalazimo i sa poštom. Na pošiljkama prekriže poštanski broj Srba i napišu broj Donjeg Lapca. Sad nam jedan dio pošte dolazi iz Gračaca, a drugi dio iz Donjeg Lapca, dok u Srbu imamo poštu koja radi pola radnog vremena – napominje Rastović.

Svih ovih godina kolaju priče da bi se Srb i Gračac mogli vratiti pod okrilje Ličko-senjske županije. Zamjenik načelnika NEBOJŠA RAĐENOVIĆ objašnjava da je tu promjenu moguće realizirati putem peticija, ali da zadnju riječ ima – Sabor.

— Predložili smo saborskom klubu SDSS-a da nas Sabor i bez peticija vrati pod okrilje Gospića. Lika je sve do tunela Sv. Roka. Nemamo ništa od Zadarske županije osim što joj teritorijalno pripadamo. Bila je to čista politička odluka, da se koncentracija srpske zajednice u tadašnjoj općini Donji Lapac, ali i u Ličko-senjskoj županiji smanji – smatra Rađenović.

Paulina Arbutina

Zgrada sudova u Gospiću (Foto: Kristina Štedul Fabac/PIXSELL)

Užičko – nastavak

PRIJE mjesec dana, završeni polaznici Policijske škole 'Josip Jović', nakon deset tjedana nastave u izolaciji, unutar kruga Policijske akademije opustili su se uz užičko kolo. Kadetkinja na čiju je molbu kolo snimano i koja je snimku s mobitela objavila na društvenim mrežama dan kasnije isključena je rješenjem voditeljice Policijske škole. Disciplinske mjere određene su nekim drugi učesnicima zabave i njihovim voditeljima. Policija se ogradila od slučaja i navela kako je '19-godišnja polaznica nedvojbeno prekršila važeće pravne propise Policijske škole te je nanijela štetu ugledu Ministarstva unutarnjih poslova'.

Sada je priča dobila svoj nastavak. Nakon što su mediji, koji su se tih dana raspisali o događaju pa i o isključenju kadetkinje, prešli na druge teme, načelnica Policijske akademije poništila je pedagošku mjeru isključenja iz škole jer je kadetkinja uložila žalbu. U njoj je navela da 'nije znala da se radi o užičkom kolu i nije imala namjeru povrijediti ničiji ugled niti čast, kao što ni objava materijala i interes javnosti ne znači povredu ugleda MUP-a'.

Mjera je poništena zbog bitne povrede odredaba postupka, ali to ne znači da je 19-godišnjakinja vraćena, već je predmet dostavljen na ponovno odlučivanje o njenom statusu prvostupanjskom tijelu, kako je napisano u rješenju. Rasplet događaja za sada se odvija po najavama MARIJA PUŠKARIĆA, predsjednika Sindikata policijskih službenika Hrvatske, s kojim smo razgovarali nakon događaja. On je tada rekao da dotična kandidatkinja može uložiti žalbu ili pokrenuti upravni spor. Ova druga opcija je moguća ako prvostupanjsko tijelo voditeljice škole ostane pri svojoj prvobitnoj odluci.

Nezavisno o konačnom (ne)isključenju kadetkinje, ostaje pitanje zašto bi sporno bilo kolo koje su ljetos folkloraši iz Srbije također plesali na Trgu bana Jelačića i koje se pleše po svadbama, a u njega se povremeno hvataju fratri i katolički biskupi, kao i brojni licemjeri koji su se u slučaju Policijske škole na njega obrušili. To je kolo dio kulturne baštine i tradicije ovih prostora, koliko god ga neki iz nje pokušavali izbaciti ili koliko god VELIMIR BUJANEC širio hajku na društvenim mrežama.

N. J.

FRAGMENTI GRADA

Zdrava hrana

BEZ obzira na to što je već dugo vremena, s istaknutom oznakom, vidljiv u svim iole većim i opskrbljenijim dućanima, odjeljak sa 'zdravom hranom' i dalje mi izaziva nesmanjenu pažnju i spontano me dovodi do binarnih asocijacija.

Zdrava hrana, stvarno? A što je onda s ostalim prehrambenim proizvodima na drugim policama, poručuje li nam se da su oni nezdravi? U redu, poznata mi je argumentacija u prilog takvom označavanju. To je navodno hrana bez aditiva, s većim udjelom vitamina prirodnog tipa i višom razinom energijske vrijednosti, kontroliranog je porijekla i, naravno, bez glutena, posljednjih godina najomraženijeg neprijatelja među prehrambenim sastojcima... Ipak, nekako na kraju, nakon svih tih obilatih narativa, zagovaram tezu da se tu naprosto radi o kategorizaciji koja ima prvenstveno za cilj uvjeriti one među nama koji su skloni takvim proizvodima da se isplati 'investirati u sebe', u svoje zdravlje i vitalnost, te time opravdati višu cijenu artikala 'zdrave hrane'. Pa i više od toga. U epohi kasne postmodernosti, u kojoj je vrijednost individualizma, permanentne brige za moje malo ja, naprosto kanonizirana, takav svjetonazor više nije potrebno posebno opravdavati. Dapače, dobacio je isti do razina osobne društvene odgovornosti i higijene, ukoliko minimalno 'držite do sebe' i prigodnih reprezentacija sebstva, te ako želite zadobiti ili zadržati status urbanog i suvremenog srednjoklasnog subjekta.

Tako da se doista radi, u slogu poznate JAMESONOVE sintagme, o jednoj od upečatljivih aktualnih praksi sociokulturne logike kasnog kapitalizma. Sukladno i paralelno s time, 'radi' i tržište. Jako je na cijeni 'iskren i ispravan' način proizvodnje proizvoda bez hormona i bez antibiotika, a o genetski modificiranim varijantama ne treba trošiti riječi. I sve je tako jednostavno, 'kao nekad', u bajkovito romantiziranim prizorima dopadljivo pročišćene mitske prošlosti. Na primjer, 'baba Ivka' peče kruh po starim receptima, sa samo četiri bazična sastojka – brašnom, vodom, soli i kvascem – pri čemu nam se garantira nizak udio soli u proizvodu. Nema u tim slikama i narativima nekadašnje oskudice, neimaštine, siromaštva, prljavštine... tek sladunjavi konzervativni plot upregnut u reklamnu mašineriju koji obećava zdravlje i užitak ukusa. I neizbježna, stalno prisutna mantra o kreativnosti. Vječito svježe, ukusne i jedinstvene te su delicije, pripremljene samo za nas, oplemenjene dodirom vještih ruku majstora.

Promidžbena poruka ovakve ideologije ultrakonzervativna je: nijedan stroj ne može zamijeniti ljudsku kreativnost i zanatsku vještinu. Kada sam pokojnog oca prije dosta godina pokušavao ubijediti u prednosti integralnog crnog u usporedbi s pšeničnim bijelim kruhom, samo mi je rekao: 'najeo sam se ja tog crnog i previše kada sam bio dijete. Daj ti meni bijeli.'

Hajrudin Hromadžić

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Tragom najave da gradska vlast u Petrinji planira posebne turističke ture

PIŠE Ivana Perić

Petrinjske mračne atrakcije

Naše je mišljenje da gostima valja ispričati istinu o tome što smo sve proživjeli otkad su nas pogodili katastrofalni potresi, kaže nam Ivanka Držaj, direktorica petrinjske Turističke zajednice, čime potvrđuje da se u gradu razmišlja o nekom obliku tzv. turizma katastrofe. No neki stručnjaci na to drukčije gledaju, a pitanje je i kakav stav o tome imaju sami Petrinjci

Treba stvoriti i uvjete za sigurnost građana i turista (Foto: Ivana Perić)

Mračni turizam, odnosno turizam nakon prirodnih katastrofa i ljudskih stradanja, posljednjih je desetljeća sve popularniji u svijetu. Gradonačelnica Petrinje MAGDALENA KOMES (HDZ) nedavno je poručila kako je Banija sve zanimljivija turistima nakon potresa, pa gradska vlast uskoro planira i organizirane ture po razrušenom centru Petrinje.

'Svakodnevnim prolaskom kroz grad, neposredno nakon potresa, viđam goste koji dolaze, razgledavaju i fotografiraju katastrofu koja nas je zadesila. Sigurna sam da bi ti posjetitelji voljeli čuti nešto o tim ruševinama. Isto mi govori i ono malo ugostitelja koji su ostali u centru grada, da vikendima ima jako puno turista. Omogućit ćemo im turističke vodiče. S obzirom na to da sam tek prije mjesec dana preuzela upravljanje gradom, u kojem sam zatekla potpuni kaos, turizam je tek prije nekoliko dana došao na dnevni red. Razgovarali smo o potrebi organiziranja tura kroz centar grada, o kojemu imamo toliko toga za reći iz bogate petrinjske povijesti. Dosad su to bili uglavnom privatni aranžmani, ali svakako ćemo organizirati vodiče koji će posjetitelje voditi po najzanimljivijim lokacijama', izjavila je Komes za Nacional.

O planovima za (post)potresni turizam pričali smo s direktoricom Turističke zajednice Petrinje IVANKOM DRŽAJ.

— Turistička zajednica osmislila je nekoliko kulturno-turističkih tura koje se temelje na bogatoj povijesti Petrinje te njezinim legendama i pričama. Razgovarala sam s gradonačelnicom Magdalenom Komes o organiziranom vođenju turista po gradu, odnosno u neposrednoj blizini kulturno-povijesne cjeline koja je najviše stradala u potresu. Činjenica je da nas kontinuirano posjećuju gosti iz drugih krajeva, šeću se ulicama, razgledavaju ruševine i fotografiraju. Također, u našim smještajnim jedinicama imamo goste i iz stranih zemalja koji tu borave unatoč daljnjim podrhtavanjima tla. Naše zajedničko mišljenje je da gostima valja ispričati istinu o tome što smo sve proživjeli otkad su nas pogodili katastrofalni potresi, kao i povijesne priče koje se kriju u ruševinama i priče o poznatim osobama koje su se tu rodile i/ili živjele – kaže nam Držaj.

S obzirom na to da petrinjsko područje još uvijek povremeno tresu potresi, Držaj ističe i da su u razgovoru s drugim resorima koji trebaju osigurati sigurnost kretanja po gradu. Na naš upit je li vremenski odmak od potresa ipak premalen za ovakve turističke aktivnosti, Držaj odgovara da se u krizi često donose promptna rješenja i zaključci o tome koje bi aktivnosti trebalo pokrenuti.

— Već sam i prije nekoliko mjeseci razgovarala s kolegama i sa znanstvenicima u turističkoj branši o mogućnosti razvoja jednog od oblika turizma u svijetu, a to je turizam katastrofe. Turizam katastrofe podrazumijeva posjet mjestima gdje se dogodila prirodna ili umjetna katastrofa, kao što su erupcije vulkana, eksplozije, potresi, uragani i sl. Danas je prilično opasno šetati ulicama našega grada zbog daljnjih opasnosti od urušavanja i ne bih preporučila gostima da se samoinicijativno kreću, posebice po najstarijem dijelu grada. Za veći posjet i obilazak grada trebamo prije svega stvoriti uvjete za sigurnost građana i turista, a o svim aktivnostima koje ćemo poduzeti uskoro ćemo donijeti zaključke – zaključuje Držaj.

'Turizam crnih točaka', 'morbidni turizam', 'turizam žalosti', 'mračni turizam' i 'turizam katastrofe' samo su neki od naziva kojima se definiraju posjeti turista mjestima povezanima sa smrću, prirodnim katastrofama, ratovima, genocidom i sl. Sintagmu 'mračni turizam' u svojoj su knjizi 'Mračni turizam: Atrakcija smrti i katastrofa' prvi upotrijebili profesori MALCOLM FOLEY i JOHN LENNON. Uzevši potonuće Titanica kao početnu točku, Foley i Lennon zaključili su da je mračni turizam 'proizvod postmoderne kulture, s globalnim mrežama komunikacija i naglaskom na komodifikaciju'. O takvim oblicima turizma pričamo sa sociologom MAUROM DUJMOVIĆEM, profesorom na pulskom Fakultetu ekonomije i turizma. Dujmović je i autor knjige 'Kultura turizma' i jedan je od rijetkih stručnjaka koji u javnosti kritički istupa o smjeru kojim se kreće hrvatski turizam.

Da, turisti odlaze u Černobil gledati Černobil, ali ondje nitko ne živi. Ljudi dolaze u Petrinju gledati Petrinju, a onda valjda i nas koji tu živimo. Ne znam što očekuju, da im budemo dio kulise među ruševinama – kaže Ana Preloščan

NOVOSTI HOBOCTN
Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Da smo živi i zdravi

Da imamo čemu pričati – imamo. Te Oluja, te povratak, te pandemija, te potres. Nevoljama nikad kraja. No evo nas, živi smo i zdravi, kaže Dragan Stojić iz Dabrina

Dragan Stojić, Branko Miletić i Dragica Bogdanović

Od više od tri stotine mještana sela Dabrina nedaleko Gline, koliko ih je u mjestu živjelo prije posljednjeg rata, danas ih možete nabrojiti jedva tridesetak. Rat, dugo poratno razdoblje i sporo ostvarivanje prava povratnika, desetkovali su mještane. U stanovništvom proriđenom selu uglavnom žive vremešni i boležljivi ljudi, teško spajajući kraj s krajem. Dodamo li tome pandemiju i nedavni potres, vrijeme u ovom selu kao da je stalo.

Mnogo toga je u Dabrini izgubljeno u posljednjih tridesetak godina, ali ono malo mještana što je preostalo, uspjelo je zadržati običaje i narav. Gostoljubivost i druželjubivost, osobine odvajkada prisutne, nisu izgubljeni. Već među prvim kućama u selu, u jednom dvorištu primjećujemo troje mještana zadubljenih u razgovor uz kavu. Na pozdrav uzvraćaju nam pozivom da se priključimo društvu za stolom. Saznajemo da smo na imanju DRAGICE BOGDANOVIĆ (73), a da su za stolom njeni susjedi DRAGAN STOJIĆ (70) i BRANKO MILETIĆ (68).

- Sve što je nama ovdje u Dabrini ostalo i što se nije promijenilo to su naša druženja, kako nekad, tako i sad. E, prije tridesetak godina ovdje bi bilo za stolom i desetak ljudi, možda i više, trpeza bi bila bogatija, ali otkad su zaredale nedaće i selo se prorijedilo i nas troje uz kavu sasvim smo dovoljni – objašnjava Dragica.

Prošlogodišnji potres zatekao je Dragicu i njenog sina DARKA u kući. Odmah su istrčali van, a kada se prašina slegla tek su tada postali svjesni što se dogodilo. Pola sata nakon potresa do njih je već stigao DUŠKO ŽARKOVIĆ, susjed koji je redom obilazio kuće. Pitao ih je za stanje i ponudio pomoć. Već sutradan počeli su stizati volonteri s najpotrebnijim namirnicama i potrepštinama. Nekoliko dana kasnije, stigli su i statičari. Ostavili su zelenu naljepnicu, ali uz savjet Bogdanovićima da u kuću što manje ulaze dok ne bude popravljen krov.

- Moram vam reći da je nekoliko sati pred Novu godinu, k meni banuo jedan mladić iz Zagreba i donio nam svega i svačega. Umjesto da je s društvom bio na slavlju, došao je u Dabrinu za koju nikada prije nije čuo. Žao mi je što mu nisam upamtila ime ili barem registraciju auta. Kasnije sam od Srpskog narodnog vijeća dobila građu i crijep za obnovu polovice kuće pa sad čekam majstore da ih ugrade – priča nam Dragica.

Dragičin susjed je Dragan Stojić. Njegova kuća nakon potresa, gledajući izvana izgleda sasvim solidno, ali kad uđete unutra, jedino razborito je odmah izaći van. Kuća je dobila žutu naljepnicu. Dragan se u njoj, prema savjetu statičara ne bih smio zadržavati pa čak ni ulaziti.

- Moja supruga JELKA i ja nemamo izbora. I dalje na vlastitu odgovornost spavamo u kući koja je iznutra unakrst popucala. Prijavio sam se za kontejner, pa ako bude – bude. Ipak, mislim da ima mnogo ljudi kojima je kontejner potrebniji, pa mi nije teško čekati. Nema nas puno u ovom našem selu, pa smo željni druženja i razgovora. Evo, danas smo moj susjed Branko i ja kod Dragice, sutra možda kod mene i tako ukrug. Važno je da se družimo. Pomalo tračamo, prepričavamo dobre i loše događaje, znamo se i nasmijati, pa vrijeme brže leti. A da imamo čemu pričati – imamo. Te Oluja, te povratak, te pandemija, te potres, nevoljama nikada kraja. No, evo nas, živi i zdravi, nađe se i veselih tema, pa neka potraje – kaže Dragan Stojić.

Draganov otac i majka vratili su se iz progonstva već dvije godine nakon Oluje, a on nešto kasnije. Od obnove su dobili nekoliko prozora i sitnica pa su uglavnom sami, na jedvite jade obnovili kuću. Roditelji su ubrzo umrli pa bi Dragan i Jelka sada ponovo, zbog potresa trebali krenuti u obnovu. Ostvarili su mirovine ukupno 'visoke' nešto manje od 3.000 kuna, ali za ponovnu obnovu Dragan je izgubio volju i snagu.

- Mnogo smo se napatili da poslije rata obnovimo kuću. Kad pomislim da ponovo moram miješati beton i zidati, gubim volju. Ne znam što će biti, ali bit će kako bude. Ja obnavljati više ne mogu – kaže Dragan Stojić koji je čitav radni vijek proveo radeći u sisačkoj Željezari.

Nedaleko od naše domaćice Dragice Bogdanović, rodna kuća je BRANKA MILETIĆA. Veći dio godine pusta je i zaključana, jer Branko s obitelji živi u Americi. U Oluji, Branko, supruga SMILJANA, djeca MILOŠ i MILENA, te Brankova majka MILKA, protjerani s ognjišta i završili su u Srbiji. Majka se vratila dvije godine kasnije, a Branko je s obitelji odselio u SAD.

- Majka je u međuvremenu umrla, a mi smo već 21 godinu preko velike bare. Nekako smo se snašli, a pogotovo se to odnosi na djecu i sve mi se čini da oni niti ne pomišljaju na povratak, dok meni i mojoj Smiljani, Banija i Dabrina ne daju mira – kaže Branko.

Ove godine sam je doputovao u rodni kraj samo da vidi u kakvom stanju je kuća nakon potresa. Uzdrmana je i oštećena, ali stoji čvrsto. Smiljana će uskoro u mirovinu, Branko je već otišao, pa sve češće oboje razmišljaju o povratku u Dabrinu.

- Tu su naši korijeni, pa srce neće nego ovamo. Dugo je vremena prošlo otkad smo otišli, ali niti jednog trenutka nismo prestali razmišljati o rodnom selu u kojem smo odrasli, oženili se i živjeli. E, sad kad smo ostvarili mirovine o povratku možemo ozbiljno razmišljati. Već godinama, kad god dođem nakratko iz Amerike, tražim kuću i imanje da ih kupim i da tu započnemo novi život. Vidite, nakon mnogih obilazaka, moje misli uvijek se usmjere na rodnu grudu. Tu se, čini mi se, jedino osjećam svoj na svome. Taj osjećaj ne može se kupiti dolarima, pa ćemo život prema svemu sudeći, započeti ponovo na starom mjestu – kaže nam Branko Miletić.

■ Vladimir Jurišić

Петрињски парох Саша Умићевић помаже народ страдао у потресу

Не посустаје у хуманизму

Са нашим акцијама настављамо и даље желећи да помогнемо што више оних који су остали без кровова над главом или имају већа оштећења на својим домовима, наглашава Саша Умићевић

Петрињски парох Саша Умићевић и прије потреса интензивно се бавио хуманитарним радом и помагањем народу, бринући истовремено о обнови и градњи вјерских објеката, прије свега Цркве Св. Спиридона у Петрињи. Потрес у којем је страдао и његов парохијски дом на неко вријеме га је удаљио од Петриње, али се врло брзо вратио и наставио тамо гдје стао.

Стање црквених објеката на подручју Петриње и Баније јако је лоше. Срећом, Црква св. Спиридона која је у градњи није задобила нити пукотину и радови су настављени тако да је сада под кровом. Парохијски дом који је страдао у потресу и из којег су спашаване иконе и друго што се могло спасити, сада се разграђује. Уклањају се кровиште те дио зидова и поставља се привремени кров, након чега ће се приступити обнови. Капела Св. Николе на гробљу чека израду елабората да се види хоће ли бити срушена или дјеломично разграђена па обновљена.

- Црква св. Илије у Блињи је такођер страдала; Министарство културе дало је средства за израду елабората у смислу стабилизације грађевине и санације, а добили смо увјеравања да ће додатна средства бити усмјерена из Фонда солидарности. Црква св. Петке у Свиници која је обновљена прије неколико година сад је комплетно оштећена, а оштећене су и цркве у Доњој Бачуги и Малој Пауковој. Из оштећених и срушених цркава извукли смо што смо могли, али у неке мање санације не исплати се ићи већ морамо чекати стручна мишљења – прича отац Саша којег смо затекли управо док је извлачио ствари из парохијског дома прије рушења. Али ако и нема читавих цркава, вјерски живот не престаје.

Капела Светог Николе на петрињском гробљу (Фото: Давор Вишњић/PIXSELL)

- За св. Илију, 2. августа у Блињи људи су се за литургију и на народном збору окупили под шатором. Док обнова не крене већим интензитетом, литургије ће бити под шаторима и тако до св. Петке. Настојимо да богослужја буду континуирана, а на литургије долази више људи него прије потреса јер се суочавају с већим искушењима. То им јача вјеру – наглашава Умићевић. Подсјећа да је дан прије Св. Илије јака олуја погодила Глину и Петрињу, а те ноћи забиљежен је још један потрес који је пренуо људе из сна.

- У Петрињи сада постоји привремена капела, али се надамо да ће црква св. Спиридона бити завршена до зиме, како би у децембру служили прву литургију у њој као једином читавом сакралном објекту у петрињском крају. Било би нам важно да се литургија служи ове године, на 80-годишњицу рушења цркве у НДХ и 30 година након што је храм миниран у овом рату – каже Умићевић. Петрињски парох не престаје с помагањем људима.

- Иако су врућине, људи знају да ће ускоро захладити, па многи своје просторе уређују за предстојећу зиму. Долазе нове донације. Сада је најважнији грађевински материјал, а радујем се и новој СНВ-овој акцији 'Банија је наша кућа' у коју сам био укључен. Кад су тешке ситуације, скупљамо се и помажемо сви заједно – каже парох. Подсјећа да је средствима Хуманитарне организације 'Срби за Србе' од 23.630 еура осигуран грађевински материјал за изградњу нове куће породице Слијепчевић из Горње Пастуше која је након потреса дословно остала на ливади. У истом циклусу осигурани су доградња куће породице Секулић из Беговића и изградња помоћне зграде на ОПГ-у породице Келеува из Великог Шушњара која има троје дјеце.

- Средствима српске дијаспоре из Сиднеја и СПЦ-а из Чикага омогућена је набавка бијеле технике и грађевинског материјала за 62 породице. Уз ове 62 породице којима смо помогли у посљедњих мјесец дана, посљедњом акцијом обухватили смо 22 породице. Наравно, веш машина неком не може решити све проблеме али му може олакшати живот и таквом гестом можемо показати да има људи који настоје помоћи – казује парох. Додаје да велику помоћ пружа Митрополија загребачко-љубљанска иако су у лањском мартовском потресу оштећени и црквени објекти у Загребу.

Почетком маја, а поводом Васкрса, за становнике контејнерских насеља Сајмиште и Чешко Село организирана је хуманитарна акција 'Васкршњи ручак за све' којом приликом је уручено 225 пакета, док су најмлађи становници добили слатке пакетиће и играчке. На молбу становника Сајмишта, у организацији пододбора Просвјете у Петрињи и Српске православне Црквене општине, 27. јула у кругу насеља и будућег контејнерско пословног центра, организирана је ликовна колонија 'Буђење свјетлости'. Док су ране од потреса још биле свјеже, мали парохијани и њихови другови из ОШ Јабуковац, поводом Св. Саве добили су 150 пакетића спашених из парохијског дома у Петрињи.

У обиласку угрожених

- Помогли смо многобројним породицама и појединцима с подручја наше парохије. Неком директно, а неком индиректно, било посредовањем или усмјеравањем помоћи. Циљ објава на друштвеним мрежама приликом додјељивања помоћи није промотивног карактера; то радимо искључиво како би се постигла транспарентност, без могућности лицитирања коме је и колико помоћи додељено. Са нашим акцијама настављамо и даље желећи да помогнемо што више оних који су остали без кровова над главом или имају већа оштећења на својим домовима – наглашава Саша Умићевић.

■ Ненад Јовановић

Није могао без Петрињаца

С обзиром на срушени парохијски дом, парох Умићевић и његова породица били су у привременом смјештају код добрих људи. Како нитко није могао знати кад ће се земља смирити и како је служење литургија због срушених цркава било тешко изведиво, његови претпостављени су га након неког времена повукли у његово родно мјесто Љуково код Инђије у Сему гдје му живе родитељи и рођаци. Али срце му није дало мира.

- Кад сам средио сву папирологију, након два мјесеца боравка у Љукову вратио сам се у Петрињу и то како бих људима послао поруку да остану на својим огњиштима, како бисмо се заједничким снагама борили за обнову. А тако су ме и родитељи васпитали – не да се водим личним интересима већ да помогнем, колико то тешко било. А са мном се вратила моја породица јер не можемо да функционишемо одвојени на дуже време – прича о. Саша.

Ilija Matijević, predsjednik Vijeća srpske nacionalne manjine Karlovačke županije

Humanitarna akcija SNV-a 'Banija je naša kuća' od 11. avgusta do 8. novembra

Moramo se popisati

Značajno je da u lokalnim sredinama bude popisano što više Srba

Tri mjeseca prije popisa stanovništva, kakvo je brojno stanje srpske zajednice na području Karlovačke županije?

Kao i u mnogim krajevima, demografska situacija na području naše županije nije nimalo ohrabrujuća; prostori se prazne i od Srba i od Hrvata. Uglavnom odlaze mladi. Što se tiče krajeva gdje Srbi tradicionalno žive u većini, najlošija je situacija u općini Vojnić, gdje je od ulaska u Evropsku uniju nekoliko desetina mlađih srpskih porodica s malom djecom otišlo u EU. Te porodice nisu bile baš egzistencijalno ugrožene jer bi nerijetko oba bračna druga bila u radnom odnosu. Situacija je slična u Karlovcu, dok je u Krnjaku desetak mlađih porodica također odlučilo život nastaviti u zemljama EU. Uglavnom, gdje je više mladih, više je i odlazaka, a gdje je dobna struktura stanovništva nepovoljnija tu je iseljavanja manje. Mislim da će popis u općini Vojnić po Srbe biti nepovoljan i da ćemo izgubiti relativnu većinu u ukupnom sastavu stanovništva, dok se u ostalim sredinama stanje po pitanju međunacionalnog omjera neće značajnije mijenjati. Najbitnije je da u Ogulinu Srbi

zadrže pravo na svog dogradonačelnika a u općini Saborsko na donačelnika.

Srbi ni dvije godine nakon provedenih manjinskih izbora nisu formirali vijeća i predstavnike u gradu Dugoj Resi te općinama Lasinja, Rakovica, Josipdol, i Tounj iako na to imaju pravo. Kakvo je općenito stanje po vijećima?

U jedinicama lokalne samouprave koje ste naveli, vijeća ili predstavnici nisu ni dosada postojali i u narednom periodu smo uzeli u zadatak da ispitamo mogućnost da na idućim manjinskim izborima 2023. godine i te sredine budu zastupljene s organima manjinske samouprave u jednom od dva navedena oblika. Ilustracije radi, trenutno je najlošije stanje u vijećima općina Plaški i Barilović, dok je VSNM Slunja značajno unaprijedio svoj rad i rezultate, što je svakako rezultat poboljšane saradnje sa lokalnom upravom.

Osim popisa slijede i dopunski izbori. Kakve su pripreme?

Što se tiče predstojećeg popisa stanovništva, svi moramo biti svjesni da nam je on gotovo najvažniji dosada i svaki naredni će nam biti još važniji jer je naša brojnost sve manja, što zbog prirodnog odlijeva, iseljavanja ili prisutnog procesa asimilacije. U procentualnom smislu, na nivou Hrvatske broj nam možda i neće značajnije opasti jer se iz sličnih razloga smanjuje i broj pripadnika većinskog naroda. Značajno je da u lokalnim sredinama bude popisano što više Srba, jer iz naše brojnosti proizlazi mogućnost konzumiranja naših prava u skladu s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. Mislim na pravo na dožupane, dogradonačelnike i donačelnike, zastupljenost u predstavničkim tijelima, tijelima manjinske samouprave i drugo. Stoga je jako bitno naše sunarodnjake animirati da se popišu. SNV je u tom smislu na vrijeme započeo kampanju koja će uskoro biti sve vidljivija. Pozivam sunarodnjake da izađu i na dopunske izbore kada će se u našoj županiji birati jedan vijećnik za Županijsku skupštinu, po jedan vijećnik u gradskim vijećima Slunja i Ogulina te po jedan u vijećima općina Lasinja i Josipdol.

Kakvi su planovi do kraja ove godine i u preostale dvije godine do kraja ovog manjinskog mandata?

Planovi za dalje nažalost ovise o razvoju pandemije i mogućnosti okupljanja jer već dvije godine s Karlovačkom županijom odgađamo s ostalim 'manjincima' po prvi puta organizirati manifestaciju 'Dani manjinske kulture u Karlovačkoj županiji', koju bi Županija i financirala u iznosu od oko 50.000 kuna. Dani bi bili održani u jesen, krajem septembra ili početkom oktobra pa bi uz Srbe, Bošnjaci, Albanci i Slovenci prikazali dijelove svoje tradicije, običaja, kulture, folklora, nacionalnih kuhinja i sličnog. Također, održavanje raznoraznih izložbi, književnih večeri, tribina, radionica i sličnog je vezano uz epidemiološke mjere koje će nam, kako stvari sada stoje, i ove jeseni biti prepreka. Predstoji nam također rad na formiranju Vijeća u Dugoj Resi i općinama Lasinja, Rakovica, Josipdol i Tounj.

■ M. C.

Nastavak akcije za Baniju

Nužno je da humanitarna akcija i dalje traje jer se stanovništvo mora pripremiti za zimu

U CILJU nastavka pomoći potresom stradalom stanovništvu Banije, Srpsko narodno vijeće pokrenulo je novi cisklus humanitarne akcije 'Banija je naša kuća' koja traje od 11. avgusta do 8. novembra, odnosno 90 dana predviđenih po Zakonu o humanitarnoj pomoći. Kako je navedeno, cilj organiziranja ove akcije je prikupljanje financijskih i materijalnih sredstava za pomoć široj zajednici na području Sisačko-moslavačke županije u saniranju šteta nastalih zbog potresa koji su se dogodili na tom području. Humanitarna pomoć prikupljat će se pozivima prema pravnim i fizičkim osobama, putem objava na društvenim mrežama, web-stranici i u medijima, slanjem elektroničke pošte, terenskim prikupljanjem humanitarne pomoći te organizacijom drugih aktivnosti, navodi se u rješenju kojim Gradski ured za socijalnu zaštitu u Zagrebu odobrava ovu akciju.

Srpsko narodno vijeće otvorilo je multivalutni račun na koji se primaju uplate za humanitarnu pomoć za nabavu svega što je u ovom trenutku neophodno stanovnicima Banije pogođenima potresom. Kako ističu u SNV-u, nužno je da humanitarna akcija i dalje traje jer se u narednim mjesecima stanovništvo mora pripremiti za zimu. 'Ne znamo kad će započeti obnova u punom zamahu, zbog toga je nužno prisustvo SNV-a i njegovih koordinatora i aktivista na terenu. Osiguravamo transparentnu platformu za pomoć ljudima kojom se šalje poruka da se obnova mora ubrzati', zaključuju u SNV-u.

Podsjetimo, tokom prve akcije SNV-a 'Banija je naša kuća' koja je trajala od 30. decembra 2020. do 29. marta ove godine, preko namjenskog računa primljeno je ukupno 2.142.689 kuna. Financijska sredstva uplatili su građani, pravne osobe i srpske institucije. SNV je prenamijenio 400.000 kuna za stradale u potresu, dok je najveći broj novčanih donacija pristigao od pravnih osoba.

Skladište za humanitarnu pomoć u Vrginmostu

Pristigla sredstva korištena su za kupovinu materijalne pomoći: nabavljeno je 39 kontejnera i različiti građevinski materijal neophodan za saniranje štete nastale na stambenim kućama i gospodarskim objektima. Nabavljeno je 1.300 paketa s prehrambenim i higijenskim proizvodima, a SNV je pružio novčanu pomoć od 15.000 kuna pučkoj kuhinji Merhameta iz Siska, 5.000 kuna dato je Udruzi slijepih Sisačko-moslavačke županije, a Crvenom križu ustupljena je donacija u vidu 500 gumenih čizama.

Preko humanitarne akcije 'Banija je naša kuća' primljene su i materijalne donacije u vrijednosti od 4,7 miliona kuna. Osigurano je 125 kontejnera za privremeni smještaj porodica, od kojih je 86 donirao SPC, odnosno Mitropolija zagrebačko-ljubljanska, a 25 ambasada Srbije. Većinu doniranog građevinskog materijala u vrijednosti od 376.500 kuna osigurao je Fond za izbegla, raseljena lica i saradnju sa Srbima u regionu iz Novog Sada.

■ N. J.

Upute za uplatu sredstava

Primatelj: Srpsko narodno vijeće, Gajeva 7, 10 000 Zagreb
IBAN: HR9623600001502947100
Zagrebačka banka d.d.
Model: HR 00
Poziv na broj: OIB SNV-a (29873902790) ili datum uplate
Opis uplate: humanitarna akcija 'Banija je naša kuća' GZG-HA/KAT–21–60
Za uplate iz inozemstva SWIFT: zabahr2x

Udruga antifašista i antifašističkih boraca Slatine obilježila obljetnicu

Počast 'telmanovcima'

U kolovozu 1943. osnovana je jedina antifašistička jedinica s njemačkim borcima u Drugom svjetskom ratu

UDRUGA antifašista i antifašističkih boraca Slatine i ovog je kolovoza obilježila godišnjicu osnutka partizanske jedince Ernst Thälmann, jedine antifašističke postrojbe u Europi u Drugom svjetskom ratu, sastavljene od boraca njemačke nacionalnosti. Dvadesetak članova i njihovih gostiju iz Vijeća srpske nacionalne manjine, položili su vijence i zapalili svijeće na devastiranom spomen obilježju u središtu Slatinskog Drenovca gdje je četa 1943. osnovana te na katoličkom i pravoslavnom groblju u Mikleušu kod Slatine.

Rastom partizanskog pokreta, štab Drugog korpusa narodnooslobodilačke vojske Hrvatske sredinom 1943. odlučio je da osim češko-slovačkog bataljuna Jan Žiška i mađarskog bataljuna Sándor Petőfi bude ustrojena i jedinica za pripadnike njemačkog naroda. O okolnostima osnutka i formiranju jedince govorio je prof.dr.sc PETAR KAVGIĆ.

- Nakon napada njemačkog Wehrmachta na Kraljevinu Jugoslaviju 6. lipnja 1941., ova će država u roku dva tjedna biti izbrisana s karte Europe. Bio je to posljednji od njemačkih munjevitih napada koji je prethodio agresiji na Sovjetski savez 22. lipnja. Okupator nije predvidio da bi mogao biti organiziran značajan pokret otpora, no upravo će ovdje buknuti otpor neslućenih razmjera. Partizanski pokret predvođen Titom, u izrazito će nepovoljnim uvjetima dignuti ustanak i izvojevati pobjedu. U toj borbi, Titovim se partizanima priključili i njemački domoljubi. Jedan od prvih bio je radnik iz Osijeka i predratni komunist FERDO HERBSTSOMMER, koji je poginuo već u prvim sukobima – rekao je prof. Kavgić.

Prema dostupnim podacima, preko dvije tisuće Nijemaca borilo se tijekom Drugog svjetskog rata u partizanskim postrojbama. Posebno mjesto među njima zauzet će postrojba Ernst Thälmann, nazvana po revolucionaru i vođi Komunističke partije Njemačke u vrijeme Weimarske republike. Uhitio ga je Gestapo još 1933. i držao ga u zatočeništvu sve do 1944. godine kad je ubijen u logoru Buchenwald po osobnoj Hitlerovoj zapovijedi.

- Početkom kolovoza 1943. održan je sastanak načelnika stožera korpusa MATE JERKOVIĆA i sedmorice boraca njemačke nacionalnosti na kojem je dogovorena realizacija ove odluke. Određeno je da pripadnici postrojbe uz zvijezde petokrake na kapama nose crno-crveno-žute trobojnice koje su predstavljale boje Weimarske republike, a zapovijedi su bili na njemačkom jeziku – dodao je prof. Kavgić.

Punih petnaest mjeseci, zajedno s ostalim jedinicama, 'telmanovci' su se borili protiv istog neprijatelja. Četa je djelovala u sastavu Podravskog partizanskog Narodnooslobodilačkog odreda, Osamnaeste i Dvadeset i pete brodske brigade, a povremeno, u kraćim intervalima, i samostalno. Bili su to mahom borci iz njemačkih sela iz okoline Pakraca, Osijeka, Slatine i Orahovice, kao i iz mješovitih hrvatsko-njemačkih, odnosno srpsko-njemačkih sela Levinovca, Trnave, Gašinaca i drugih.

OSIM Nijemaca koji su i prije rata živjeli u Slavoniji, u partizanskim jedinicama bilo je prebjega iz jedinica Wehrmachta. U jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Slavoniji sredinom 1943. također je bilo nekoliko desetaka boraca njemačke narodnosti. Osim u izravnim borbama, postrojba je sudjelovala u ekonomskim akcijama na osiguravanju prikupljanja žita s teritorija koji nije bio pod nadzorom partizanskih snaga te ga je transportirala u partizanska planinska skladišta. Na taj je način stotine kola žita prikupljeno u selima koja su nadzirale vlasti NDH te je ono bilo prebačeno u Hrvatsko Zagorje, Kordun, Liku i Baniju.

U ratnim sukobima stradalo je preko stotinu boraca, pripadnika 'Ernsta Thälmanna'. Više od polovice njih pokopano je u dvije grobnice u Mikleušu, dok se ostalima još ne znaju grobna mjesto. Na katoličkom groblju u Mikleušu sahranjeno je 13, a na pravoslavnom 42 njemačka partizana. Grobnice su skromno obilježene i oštećene zubom vremena.

Udruga slatinskih antifašista je putem Veleposlanstva Savezne republike Njemačke u Zagrebu poslala pismo kancelarki ANGELI MERKEL s osnovnim podacima o postrojbi. 'Smatramo da Vas treba upoznati o ovom izuzetnom događaju iz Drugog svjetskog rata jer zaslužuje obilježavanje i daljnje detaljnije historijsko istraživanje. Tragamo za svim grobištima telmanovaca, nastojat ćemo doći do svih imena boraca, uskoro ćemo izdati i publikaciju o ovoj četi na njemačkom, engleskom i hrvatskom jeziku', piše između ostalog u pismu.

■ Goran Gazdek

Petar Kavgić

INFO

Uneređen spomenik veljunskim žrtvama

NEPOZNATI počinioci grafitima su uneredili spomenik žrtvama ustaša u Hrvatskom Blagaju, podignut u čast pobijenima u ustaškom pokolju 6. maja1941. Izgovor za masakr bio je pokolj porodice Mravunac – mlinara JOSE MRAVUNCA, njegove žene, dvoje djece i njegove majke, dok se 12-godišnja kći spasila Mravinca skokom u Koranu. Ubojstvo Jose Mravunca, projugoslavenski orijentiranoga člana lijevog krila HSS-a, desilo se u drugoj polovini aprila 1941.

Ustaše su proveli istragu kojom su lažno nastojale dokazati da su ubojice Srbi, a ne oni sami, kao što su pak potvrđivali iskazi zarobljenih ustaša. Iz Zagreba su u Hrvatski Blagaj stigla dva kamiona ustaša koji su 6. maja počeli s ubijanjem srpskih muškaraca na području kotara Veljun. Ukupno je pohapšeno 625 osoba, od kojih je dio, pretežno staraca, pušten kućama, a oko 400 ih je tokom tri dana pobijeno u Hrvatskom Blagaju. Sve to se dogodilo u vrijeme kad nije bilo ni ustanka koji su, kako se pokazalo dva i pol mjeseca kasnije, taj i drugi ustaški pokolji izazvali.

U najnovijem vandalskom činu netko je na spomenik upravo napisao ustašku tezu da je tu 'ubijeno pet koljača obitelji Mravunac'. Vandalski čin nije dugo bio neotkriven. TATJANA VUJČIĆ VLAČIĆ i udruženje 'Kordunašica' kojem je na čelu, ima stalnu misiju očuvanja, zaštite i promocije kordunaške kulturne baštine

i antifašističkih tekovina, pa je tako troje članova Udruženja bilo u Blagaju.

- Došavši da očistimo i obojimo spomenik našli smo tragove nasilja. Spomenik će danas od nas troje biti očišćen, najavila je Vujčić Vlačić i održala riječ. Tragovi nasilja, laži i mržnje su nestali zahvaljujući članovima i članicama udruženja, kojima su u pomoć prispjeli Tatjanin prijatelj Srebrenko i brat Ognjen. Crvenom bojom u spreju bili su nagrđeni i lanci na ogradi spomenika.

- Počivajte sada u miru, zauvijek ste u našem sjećanju i učenju da se zlo ne ponovi nikad više, podijelila je Tatjana svoje utiske na društvenim mrežama uz obećanje da će Kordun sačuvati svoja pamćenja na sve nevine žrtve fašizma.

Naravno, obaviještena je policija koja je u dva prijašnja navrata bila uspješna u prijavljivanju vandala nad spomenicima u kraju – već čuvene Biserke Legradić koja se pomokrila na obližnju spomen-kosturnicu još početkom dvije hiljaditih godina i bandu koja je krala metalne pločice s imenima žrtava.

■ N. J.

Pravosudna borba s vjetrenjačama gastarbajtera porijeklom iz Grubišnog Polja

Pravdu na čistac

Država je dozvolila teroristima da mi u ratu sruše vikendicu. Ostatak kuće ruši mi hrvatsko pravosuđe i završava posao koji nije uspio teroristima, kaže Gojko Čizmić kojem je 1992. bila minirana vikendica u Vrsima kraj Zadra

SVE pravne bitke za vikendicu miniranu u Vrsima kraj Zadra davnog 4. jula 1992. godine, GOJKO ČIZMIĆ je izgubio. U višedecenijskoj pravnoj zavrzlami, odvijala su se tri sudska procesa koje je poveo protiv Republike Hrvatske i to: za obnovu minirane kuće na koju mu nije priznato pravo jer 1991. nije bio prijavljen u Vrsima, za naknadu štete nastale uslijed terorističkog akta te zbog nejednakosti pred sudom. No sva tri slučaja, kako sam kaže, rezultirala su samo sudskim troškovima na njegov račun. Čizmić živi u Njemačkoj, u koju se preselio davno prije rata.

S obzirom da ih nije želio platiti, zbog podmirenja sudskih troškova na ime izgubljenih sudskih procesa, nakon prodaje roditeljske kuće u rodnoj mu Gornjoj Kovačici kraj Grubišnog polja na javnoj dražbi 2012. godine, na red za sudsku dražbu došli su i ostaci minirane vikendice u Vrsima, naravno u paketu s vrijednom parcelom na atraktivnoj lokaciji.

Točnije, za troškove od 21.000 kn u izgubljenom sudskom procesu protiv Republike Hrvatske za odštetu zbog minirane kuće u Vrsima vođenom u Zadru, na dražbi mu je prvo prodana imovina u Gornjoj Kovačici. Zbog drugog sudskog procesa protiv Hrvatske, zbog nejednakosti pred sudom i sudskih troškova od samo 5.000 koji su u međuvremenu s kamatama narasli na 11.000 kuna, mogao bi izgubiti i ostatke minirane kuće u Vrsima s vrijednim zemljištem.

Prva dražba bila je zakazana 27. jula, ali je zbog bolesti sutkinje odložena za 1. septembar. No po riječima Gojka Čizmića, o zakazanoj julskoj dražbi sud ga nije obavijestio, niti mu je poslao dokumentaciju s izvršenom procjenom imovine. Osim pravosudnih igrarija i dražbi, Čizmića su zvali i iz Općine Vrsi te su mu saopćili da sam izvoli završiti rušenje ostataka svoje kuće te očisti teren ili će to učiniti oni i poslati

Ruševina u Vrsima

mu račun. Naravno, sve to uz zakonsko pokriće i objašnjenje da Čizmićeva minirana kuća kvari turističku sliku naselja Vrsi – Zukve. Gojko Čizmić koji 50 godina živi u Njemačkoj i čiji je državljanin, mogao bi sve probleme koje mu je stvorio hrvatski državni aparat riješiti novcem. Mnogi činovnici uključeni u ovaj proces to vjerojatno i očekuju, ali Čizmiću to kako kaže, ne pada na pamet.

- Izgubio sam djedovinu u Kovačici, ali neću da platim. Penziju sam stekao radeći u Mercedesu i imam toliki novac. Ali to bi mi bilo kao da plaćam dinamit kojim su mi rušili vikendicu – kaže Čizmić koji se nastavlja uporno boriti s kandžama hrvatskog pravosuđa. No priznaje da mu je teže sada nego kad je bio rat.

- Država je dozvolila teroristima da mi u ratu sruše kuću, ali je nisu baš do kraja srušili. Sada u miru, ostatak kuće ruši mi hrvatsko pravosuđe koje završava posao koji nije uspio teroristima. Zločinci su slobodni, a mene, žrtvu rata kažnjavaju. Ovo je još gore jer pravosuđe hoće da na mojoj nesreći zaradi. Da je Državno Odvjetništvo u Zadru uložilo toliko truda u hvatanje terorista koliko u utjerivanje sudskih troškova, svi bi teroristi bili u zatvoru, a ja bih imao od koga da tražim odštetu i pravda bi pobijedila.

Vikendica prije miniranja

OVE godine pozvao me komunalni redar Općine Vrsi da ostatke od minirane kuće uklonim. Ja sam kuću napravio i ne namjeravam je rušiti. Neka oni pronađu one koji su minirali kuće pa neka oni očiste. Naravno, znam ime, prezime i adrese ljudi koji su mi srušili kuću, a znaju i ovi u Vrsima. Nekad prije rata, svojim komšijama na moru ugovarao sam goste iz Njemačke, ali te su komšije zakazale kada je meni trebala pomoć i moja je kuća otišla u nepovrat – govori Čizmić. Navodi da je sud vrijednost njegove ukupne imovine u Vrsima procijenio na 166.000 kn, međutim smatra da je realna cijena mnogo veća.

- Smatram da je to sramota za jednu državu koja je članica Evropske Unije i nije zaštitila moju imovinu. U nju sam investirao novac koji sam zaradio u Njemačkoj. Sramota je da sada ono što je ostalo čitavo, umjesto da mi obnove kuću, bude oteto i prodano u bescjenje na dražbi. Interesantna je izjava službenika za obnovu u Zadru koji mi je rekao da nažalost u Hrvatskoj nema zakona po kojemu bih ja mogao dobiti obnovu, ali zato su osigurali nekoliko puteva da im još platim za svoju izgubljenu imovinu – tvrdi Gojko Čizmić koji ističe da ne odustaje od svog prava i pravde.

Čizmića su zvali iz Općine Vrsi te su mu saopćili da sam izvoli završiti rušenje ostataka svoje kuće ili će to učiniti oni i poslati mu račun

- U Hrvatsku više ne dolazim. Ne mogu poslije svih podvala i nepravdi. Izgubio sam djedovinu, a od kuće u Vrsima ostale su slike i snimke koje brižljivo čuvam. Ulagao sam godinama prije rata u Hrvatsku, jer je to bila moja domovina, ali sam pogriješio. Nisam ulagao u Srbiju jer mi je ona nepoznata sredina. Moj život je u Njemačkoj. Kada dođem u svoju rodnu Gornju Kovačicu, samo na groblju mogu biti među svojima.

Ali hoću da istjeram pravdu na čistac. Hoću još jednom iscrpiti sve pravne lijekove u Hrvatskoj kako bih imao što više materijala pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu. Žalosno je da su se svi ti sudski procesi i javne dražbe moje djedovine odvijali kada je Hrvatska ulazila u članstvo EU. Nepravda i bezakonje su preživjeli – ističe Gojko Čizmić

■ Paulina Arbutina

Бесповратне потпоре у туризму Осјечко-барањске жупаније уродиле

Књижевна вечер у липичком Мултикултуралном центру

Више туриста

У првих седам мјесеци 2021. године забиљежен је пораст броја ноћења од 36 posto у односу на 2020.

Осјечко-барањска жупанија је, као и прошле године, кроз јавни позив додијелила бесповратне потпоре у туризму да би ублажила посљедице епидемије коронавируса. Оне су намијењене обитељским пољопривредним господарствима (опг), обртима и трговачким друштвима с подручја Жупаније који се баве пружањем смјештаја. Износиле су по кориснику до 40.000 куна па је на укупно 21-ог корисника утрошено 600.000 куна.

Према подацима еВиситора, у обж у првих седам мјесеци 2021. године забиљежен је пораст броја ноћења од 36% у односу на 2020. годину. У Барање се пак биљежи пораст број гостију из Пољске који су у пролазу према Јадрану и ту бораве два до три дана те највише уживају у еногастрономији. Већина их долази из Варшаве и Кракова. Директорица Туристичке заједнице обж Ивана Јурић истиче још једну добру вијест: 'Од средине коловоза поново крећу крузери на подручју хрватског Подунавља, што је додатан показатељ прилагодбе сектора на ограничавајуће увјете пословања и уједно разлог за оптимизам'.

Жупанијска прочелница Управног одјела за туризам, културу и спорт

Суљошки базени у Кнежевим Виноградима

Татјана Ротх подсјећа да обж наставља с потпорама у туристичком сектору за који је ове године кроз четири модела потпора осигурано 2,62 милијуна куна: 'Још увијек нам је отворен Јавни позив за додјелу потпора за организацију и судјеловање на манифестацијама и то до утрошка средстава планираних у Прорачуну или најкасније до 31. листопада 2021. године'.

Потпоре се додјељује за организацију и судјеловање на манифестацијама које су од значаја за развој руралног туризма и представљање туристичких потенцијала обж. Право пријаве за потпоре имају опг-и, обрти и трговачка друштва регистрирани за пружање угоститељских и туристичких услуга у руралном туризму те удруге и друге физичке и правне особе које имају сједиште на подручју Жупаније.

■ Ј. Н.

Пакрачанка у Суботици

Градска књижница и читаоница Липик и Српско културно друштво 'Просвјета' пододбор Липик-Пакрац, организовали су пјесничко вече, у склопу којега се представила књижевница Санела Колар Павлица из Суботице.

Ова књижевница, поријеклом из села Јагма код Пакраца, на скупу се присјетила свога дјетињства у завичају, својих списатељских почетака и ратних деведесетих када је с породицом морала жи-

Санела Колар Павлица (десно)

вот наставити у Србији. Цијели догађај увеличали су многи представници локалне власти, мањинских вијећа те других организација Бјеловарско-билогорске жупаније.

- На рубу усана увијек носим заигран дјетињства осмијех, проткан благим повијањем класја, треперењем лишћа славонских шума и жубором плавичастих потока. Уз срце задјенуто, свето чувам тај малени дио дјетињства, слободе те плаве даљине гдје рођена сам 23. маја 1982. у Пакрацу. Оставих прве отиске дјетињства на тој западно славонској равници у Јагми, мом најдражем куту свијета. Онда је рат нагнао те дјечје кораке у неке друге даљине плаве, тражећи у њима уточиште од јаука, бијега и страдања. Била сам само још једно дијете, чије лутке осташе по асфалту расуте, из руке истргнуте. Жељела сам толико тога рећи, викати из свег гласа, али нико није чуо нејаки, дјечји глас, надгласан добошима рата....

Надмудрила сам добоше рата, док су усне наспрам њих ћутале пркосно, одзвањале су ријечи по први пут у заједничкој збирци поезије дјеце Пакрац и Липика 'Прекинуто дјетињство', потом у мојој првој збирци поезије 'Доме мој', на многим литерарним конкурсима, на основу чијег успјеха сам стекла право да похађам 'Песничку школу' у Београду – пјесничким ријечима говорила је о себи Санела Колар Павлица.

■ Зоран Витановић

ИНФО

Утакмица у паприкашу

Мађарска културна удруга 'Пелмоноштор' још од 1999. године организира годишње такмичење у кухању пилећег паприкаша с 'чипеткама' (тј. трганчићима). Такмичење се одржава у Мађарској кући у беломанастирској Улици Аугуста Цесарца 16 па је тако било и седмог августа ове године. Паприкаш у котлићима углавном кухају мушкарци, док су жене задужене за тијесто (тј. 'чипетке') и украшавање столова. На такмичење се пријављују заинтересирани мајстори пилећег паприкаша, као и ентузијасти, те уз котизацију од 200 куна добивају пиле од три килограма, килограм брашна, два јаја, стол за осам особа те дрва за потпалу.

Пријашњих година било је и учесника из Мађарске те Војводине па је такмичење у називу имало и придјев 'међународно'. Ове године била су пристављена 24 котлића, а најбољи паприкаш скухао је 32-годишњи Никола Раушки, друго мјесто заузео је бивши

Никола Раушки, најбољи кухар пилећег паприкаша

беломанастирски градоначелник Иван Добош, а треће Раде Грујић. Уз учеснике мађарске националности и оне који имају мађарске коријене, у такмичењу учествују и кухари других националности, што се и види из пописа овогодишњих побједника.

■ Јован Недић

Дивље свиње уништиле урод

У Побрђанима код Крижеваца, мјесту у којему живе малобројни припадници српске заједнице, ни ове године нема среће с дивљим свињама. Више пољопривредника жали се на штету коју су свиње направиле на њиховим пољима кукуруза. Штета је код појединих пољопривредника толико велика да неки ове године неће имати ништа од јесенске бербе. Огорчење и туга је једино што им преостаје док је слаба нада у мјесна ловачка друштва која би требала надокнадити штету. Босиљка Ракић је међу оштећеним произвођачима кукуруза.

- Нема се ту пуно тога рећи, све је видљиво. Престрашно колико је много штете. Дивље свиње су уништиле много кукуруза. Узалуд смо сијали и третирали усјеве средствима кад је овако завршило. Без обзира не све, морамо живјети даље – рекла је разочарано.

■ З. В.

Сјећање на жртве ‘крвавог августа’

Одржана је централна комеморација за жртве усташких покоља у западној Славонији у љето 1942.

Српске институције и антифашисти западне Славоније и ове су године у сурадњи са СПЦ-ом, организирали низ комеморација за жртве усташких покоља током, како га називају, ‘крвавог августа’ 1942. године. Централна комеморација одржана је 13. августа у селу Кусоње код Пакраца, којом су приликом учесници одали почаст за око 520 побијених Срба из Кусоња, Драговића и Чакловца, као и избјеглица са Козаре страдалих тог дана 1942. У синкронизираној акцији усташе су покупили све мјештане и избјеглице које су затекли. Мртве и полуживе жене, дјецу и старце бацали су у два бунара, а остале су спалили у оближњој цркви Светог Георгија. Око 360 мушкараца и жена одведено је у логоре, из којих се већина никад није вратила.

Комеморацији и полагању вијенаца код споменика подигнутог 1952., оштећеног током рата и обновљеног 2013., ове године присуствовао је већи број људи, укључивши 50-ак чланова Заједнице удруга антифашистичких бораца и антифашиста Вуковарско-сремске жупаније на челу с предсједником Лазом Ђокићем. Биле су ту и делегације ВСНМ-а Бјеловарско-билогорске, Бродско-посавске, Пожешко-славонске и Вировитичко-подравске жупаније, пожешко-славонски дожупан Никола Ивановић, замјеница градоначелнице Пакраца Мирсада Поповић Дамјановић, бројни мањински активисти и антифашисти из Пакраца, Липика, Новске и Пожеге. Свима су се обратили предсједница СДФ-а Јелена Несторовић у име СНВ-а и Никола Ивановић.

Јелена Несторовић у Кусоњама

- Сљедеће године бит ће округла 80-годишњица покоља у западној Славонији. Ова су села 30 километара удаљена од највећег стратишта на овим просторима, некадашњег усташког логора смрти Јасеновац. Између њих, код Новске, налази се табла с усташким поздравом, за који се надамо да до наредне године неће имати право јавности – рекао је Ивановић. Колона људи кренула је од споменика према бунарима, гдје су свештеници Епархије пакрачко-славонске СПЦ-а одржали помен.

Дан раније, 12. августа, одржани су комеморација и помен за стотињак жртава у Јапаги код Липика. Вијенце су положиле делегације Пожешко-славонске жупаније, Града Липика, ВСНМ-а Пожешко-славонске жупаније, Мјесног одбора Јапага, антифашиста Пакраца и Липика те градског ВСНМ-а на челу с предсједником Дарком Дерењом.

У Бранешцима су комеморација и помен одржани 11. августа у сјећање на 87 мјештана и 120 избјеглица с Козаре које су усташе побили тај дан 1942. Присутни су се присјетили бораца из тог села погинулих у НОБ-у и убијених по логорима, али и седам српских цивила убијених у том селу 1991. године.

Помен на гробљу служили су свештеници епархије, док су окупљене поздравили предсједница Мјесног одбора Ана Романић и предсједница Удруге антифашиста Пакрац-Липик Мирјана Билопавловић. Посљедња у низу комеморација везаних уз ‘крвави август’ одржана је 16. августа у Слобоштини.

■ Ненад Јовановић

Отпор као дужност

У Мјесном одбору Трупињак у саставу Општине Крњак, пригодном свечаношћу је обиљежена 80. годишњица формирања Кордунашког партизанског одреда Трупињак. Био је то трећи партизански одред формиран на подручју Крњака.

Суботњој свечаности је присуствовало педесетак грађана тог дијела Кордуна, уз које су били начелник Општине Крњак Перица Матијевић, предсједник ВСНМ-а Карловачке жупаније Илија Матијевић, предсједник Општинског вијећа Крњака Раде Гријаковић, предсједник обновљеног Удружења антифашиста општине Крњак Ђуро Мрђеновић те домаћин, предсједник Мјесног одбора Трупињак Милић Бјеливук. Мјештани Трупињака спомен плочу свом одреду подигли су 6. августа 1970. године. Плоча је након Олује уништена али су је 2015. заједнички обновили Општина Крњак, Српско народно вијеће и Милан Кокир, подузетник из Београда чији је дјед био први командир одреда. На плочи су уписана имена 62 погинула борца тог одреда и жртава фашизма. Раде Гријаковић је рекао да су формирани одреди били непосредан одговор на терор из прољећа и љета 1941. године. Људи су масовно убијани само зато што су били другачије националности и вјере.

- Новоуспостављена НДХ, злочиначка, квислиншка, рекли би данас банана-држава, почела је у живот проводити свој злочиначки наум да створи етнички чисту државу и проведе расне законе по узору на своје покровитеље, а по много чему су у свом злом походу надмашили стране господаре – рекао је Гријаковић.

- Без обзира на то, рећи да су наши јунаци због тога били приморани организирати отпор и да нису имали избора је умањивање оног што су одлучили учинити и што су касније учинили. Рат и борба у којој су многи од њих изгубили живот, није засигурно била њихова жеља. Али јесте била њихова воља, а не ствар морања. Да избор постоји показују нам многи примјери из повијести. Они нису одлучили остати на свом кућном прагу чекати ред за погубљење, већ су одлучили стати у обрану својих живота, својих обитељи и свог народа. Исконски, у дубини своје душе осјећали су да када неправда постане закон, отпор постаје дужност – нагласио је Гријаковић.

Полагање вијенаца у Трупињаку

Први командир Одреда је био Никола Нина Опачић, а политички комесар Драгић Мрђеновић Чубра. У Другом свјетском рату, с подручја Трупињака своје животе дало је 38 бораца и 24 жртве фашистичког терора. Многи од њих били су млади, у напону снаге.

- Због свих њих наша је света дужност да сјећање на њих, њихову борбу и њихову жртву живи све док нас има. Наш је задатак да то покушамо пренијети на млађе генерације да се не заборави то зло како би знали исправно реагирати на могуће понављање у будућности. Онај који не памти своју прошлост осуђен је на понављање – закључио је Гријаковић.

■ М. Ц.

Дрвене трибине одлазе у хисторију

Бели Манастир ће добити дугоочекивани мултифункционални стадион

Радови на новом беломанастирском Градском стадиону у пуном су јеку. Фирма Зубер д.о.о. из Вишњевца за извођача радова изабрана је у поступку јавне набаве, укупна вредност пројекта је 27,7 милиона куна, а већински део, 75 посто, чине бесповратна средства Европске уније.

Стадион чини други део пројекта Градски спортски парк, у чијем су склопу и потпуно нови Градски базени, а проводи се као део Интервенцијског плана. Прву фазу изградње стадиона чине изградња зграде с трибинама, нове приступне цесте, нове ограде, паркинга и припреме за одводњу док ће за остале садржаје бити потребна пријава на конкурсе или самостално финансирање. У склопу прве фазе до сада су срушене трибине бившег рукометног игралишта, демонтирана тамошња ограда и срушен део просторија на северном делу комплекса којима су се некада користили рукометаши, а раде се и ископи за санитарни чвор будућег објекта.

Следе радови на хидроизолацији, монтирање крана те рушење старих дрвених трибина, грађених у првој половини 50-их година прошлог века. До краја јуна идуће године требале би бити готове нове трибине са свим планираним просторијама, приступне цесте и припрема за главно и помоћно игралиште. Даљње фазе уређења Градског спортског парка обухваћају изградњу помоћних терена са уметном травом, хлађено рукометно игралиште које ће зими моћи бити претворен у модерно клизалиште и друго. Град ће, истодобно с радовима који су у току, јављањем на разне конкурсе покушати исходити средства за завршетак постављања травњака на главном игралишту, што се процјењује на 3,5 милиона куна. За разлику од досадашњег Градског стадиона, главно ће игралиште бити на месту данашњег помоћног, а трибине ће бити на месту некадашњих трибина рукометног игралишта.Главни терен бит ће изграђен у сарадњи с Хрватским ногометним савезом, а зграду ће користити фудбалски клубови и Заједница спортских удружења.

Пројекција новог Градског стадиона у Белом Манастиру

Бели Манастир, његови становници и спортисти с нестрпљењем очекују да добију модеран и мултифункционалан спортски објект, а успомена на стари али легендарни дрвени стадион на којем су се, у различитим временским периодима, чак играле и другoлигашке утакмице остат ће још само на пожутелим фотогафијама и новинским чланцима из златног доба беломанастирског фудбала.

■ Зоран Поповић

Кум није дугме

Упркос пандемији коронавируса, Удружење Ђорђе Оцић из Даља већ другу годину заредом успело је организовати позоришну представу под отвореним небом, прецизније у авлији породице Оцић. Родна кућа познатог српског књижевника Ђорђа Оцића уједно је и седиште истоименог удружења.

Представу ‘Кум није дугме’ Удружење је организовало 13. августа у сарадњи с Продукцијом Мансарда из Новог Сада. Према тексту Ивана Панића представу је режирала Теа Пухарић, а са београдског Позоришта Славија својим глумачким умећем, по препоруци Огњена Петковића, режисера и глумца родом из Вуковара, уприличили су је Јанко Цекић и Урош Милојевић. Представа ‘Кум није дугме’ је трагикомична прича о кумовском односу што се код нас прожима вековима. Прича је смештена у данашње време и самим тим многи су се могли препознати у ситуацијама и односу главних јунака. Двојица ликова, представљајући два супротна мерила вредности, у трагикомичном дијалогу, дотакла су се теме међуљудских односа, захватајући друге актуалне теме и проблеме данашњице. За разлику од прошлогодишње монодраме о Диани Будисављевић ‘Пу, спас за све нас’, која је одржана на веранди, овогодишњој дуодрами о кумовима примеренија је била сцена под ајмфортом.

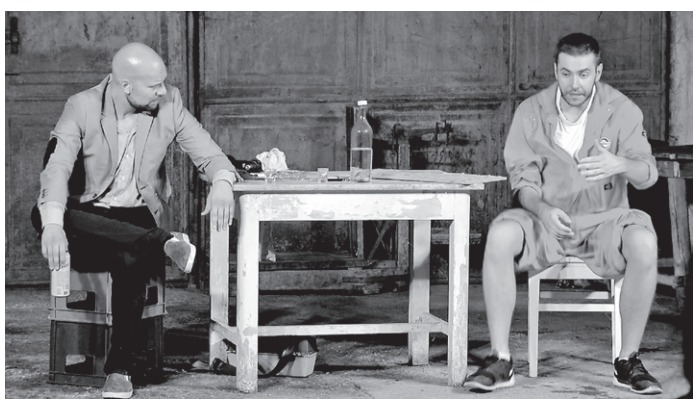

Глумци Јанко Цекић (лево) и Урош Милојевић

Уз то што су присутни могли уживати у овој надасве занимљивој представи, преседница Удружења Ђорђе Оцић Дејана Оцић (кћерка књижевника Ђорђа Оцића) и директор Продукције Мансарда Огњен Петковић објавили су заједничку намеру да својим удруженим радом допринесу развоју културе на простору Ердабова.

Имајући у виду да је Ердабово литерарни топоним књижевника Ђорђа Оцића, којим је он обухватио простор Ердута, Даља, Борова, Бијелог Брда и Вуковара, нимало не чуди што су се међу бројном публиком, осим оних с подручја Даља, нашли и гости из Борова, Бијелог Брда и Београда. У реализацији овог пројекта, за којег се надамо да ће га љубитељи позоришта имати прилике видети и у другим местима две најисточније хрватске жупаније, организатори су имали свесрдну, финанцијску и логистичку подршку Општине Ердут и Општине Борово.

■ Зоран Поповић

Stogodnjak (595)

20. 8. – 27. 8. 1921: na šumadijskom brdu Oplenac, iznad Topole, u zadužbinskoj crkvi koju je za života sam dao izgraditi, pokopani su posmrtni ostaci kralja Petra I. Karađorđevića. Dvorskim vlakom njegovo je tijelo dovezeno iz Beograda, gdje je umro šest dana ranije. Posljednjem ispraćaju u glavnom gradu prisustvovalo j, uz najužu rodbinu, ali bez regenta Aleksandra, mnoštvo Beograđana. Zagrebačke Novosti izvještavaju da je ‘dvorski vlak s mrtvim kraljevim tijelom stigao u Mladenovac ... gdje ga je čekalo mnoštvo naroda, svećenstvo, vojska... Pjevačko društvo iz Mladenovca zapjevalo je ‘Vječnaju pamjat’...Cijela žalobna povorka poredala se je u automobile za kraljevim kovčegom. U prvom automobilu sjedio je princ Đorđe s predsjednikom parlamenta drom. Ribarom. U drugom kneginja Jelena s prinčevima Arsenom i Pavlom. Putem sve do Aranđelovca i Topole stajao je narod... U 3 sata poslije podne stigla je cijela kolona u Oplenac. Tamo stoji na vrhuncu brežuljka bijela crkva u bizantskom stilu. To je grobnica porodice Karađorđević. Cijeli brežuljak bio je prepun naroda.... Tijelo je kraljevo zatim preneseno u crkvu gdje je pjevano opijelo. Težaci iz Višnjevaca, zavičajnog mjesta kralja Petra, zatim su kovčeg spustili u kriptu kapele. Tu je kovčeg ostao izložen jedno vrijeme da ga narod može posljednji put vidjeti’

* Aleksandar, novi kralj Srbije i kraljevine SHS, uspješno je operiran u jednoj pariškoj bolnici. Zdravstveno stanje mu je zadovoljavajuće nakon što su mu liječnici odstranili slijepo crijevo. ovine su prepune podataka o novom kralju koji će ‘sjesti na prijestolje čim mu to zdravstveno stanje bude dozvolilo...’ Do njegova povratka u Beograd dužnost kraljevske vlasti obavljat će ministarski savjet.

* jugoslavenska vojska zaposjela je grad Segedin, prešavši staru demarkacionu liniju. ‘Vojska je stigla sve do mjesta Knopa. S jugoslavenskim trupama u Segedin su stigli i jugoslavenski činovnici koji su smjesta preuzeli upravu. Vođe mađarskog pokreta su uhapšene. Vrhovno zapovjedništvo jugoslavenskih četa javlja da će one zauzeti i neka druga mjesta s druge strane rijeke Tise. Mađarske čete nisu pružale otpor’.. pišu uz ostalo dnevne novine.

* počela je evakuacija Pečuha i dijela Baranje koji će pripasti Ugarskoj. Jugoslavenske trupe će napustiti ovo područje za najviše dva dana. Novine javljaju da je ‘veliki broj građana, a naročito radnika, njih oko 5000, zamolilo naše vlasti da se mogu ispred Hortyjevih trupa skloniti na našu teritoriju... Od pečujskih rudara svega ih je 1000 ostalo, a preostalih 3000 posebnim je vlakom prešlo u Jugoslaviju...’

■ Đorđe Ličina

Petrinja danas (Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL)

— Nedovoljno se kod mračnog turizma uzima u obzir i raznolikost motiva turista i njihovog doživljaja. Autori koje se bave ovom problematikom pretežito su zaokupljeni tipologijom atrakcija koje mogu nuditi različit nivo mračnog, pa ih je moguće rasporediti duž spektra ovisno o njihovim karakteristikama i percepciji potrošača, odnosno neke su mračnije ili svjetlije u odnosu na druge. Primjer svjetlijih atrakcija su zabavni parkovi poput takozvanog Drakulinog turizma u Rumunjskoj ili pak londonske ture tragovima zloglasnog JACKA TRBOSJEKA, dok mračnije atrakcije imaju izrazit politički i ideološki značaj te nude posjetiocu ozbiljno edukativno iskustvo poput obilaska nekadašnjih koncentracijskih logora – objašnjava Dujmović za Novosti.

Prema istraživanjima, izvjestan broj turista posjećuje mračne atrakcije jer se radi o socijalno prihvatljivom iskazivanju zanimanja za smrt i nesreće, dok drugi to rade kako bi što više naučili o povijesnoj pozadini i važnosti nekog događaja.

— Ako ostavimo po strani sve etičke dileme vezane uz razvoj mračnog turizma i pitanje je li etički opravdano ljudsku patnju i nesreću koristiti kao turistički sadržaj, upravljanje atrakcijama u mračnom turizmu mora biti pažljivo i zasnovano na balansiranom pogledu na prošlost i svaki konkretan slučaj. Jedan od bitnih aspekata ravnoteže je odnos između edukativnog i zabavnog u doživljaju koji se nudi posjetiteljima. Ovo je problem s kojim se suočavaju sve atrakcije kulturne baštine, a kod mračnih atrakcija on je posebno izražen. Ako se posjetitelja obmanjuje, dovodi u zabludu, trivijalizira ili komercijalizira sam događaj, onda takva atrakcija postaje prepreka koja možda posjetitelju pruža zaštitu od surove istine, ali mu istovremeno ne dozvoljava da doživi edukativnu ili spiritualnu korist od takvog posjeta – kaže Dujmović.

Ističe i da je općepoznata činjenica da je danas sve podložno turističkoj valorizaciji i da se prostori, površine, povijest i kultura pretvaraju u proizvode namijenjene turističkoj konzumaciji i prodaji na sve zahtjevnijem turističkom tržištu. Posljednjih desetljeća istraživači koji se bave turizmom uočavaju kako turisti na putovanjima traže realnost i autentičnost, zanimaju ih emocionalni podražaji, odnosno žele kupiti osjećaje, a ne proizvode. To, međutim, postaje problematično zato što znači da osjećaji moraju postati proizvod, a pitanje je koliko je takvo iskustvo onda autentično, kao i koliko je komodifikacija emocija i iskustava lokalnog stanovništva dugoročno štetna za samu sredinu koja se pošto-poto pokušava turistički pozicionirati.

Gradonačelnica Magdalena Komes (Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL)

Slične probleme kao i mračni turizam u tom kontekstu ima i tzv. *pro-poor* turizam, koji se predstavlja kao turizam u korist siromašnih, iako bi možda primjereniji naziv bio turizam korištenja siromašnih. Iniciran kao koncept kojim turizam ide u korist najsiromašnijih ljudi u zemljama u razvoju, potaknuo je razvoj slam turizma i organiziranje tura koje uključuju posjećivanje sirotinjskih naselja. Prethodnice ovakvih oblika turizma sežu u početak 19. stoljeća u Londonu, kada su za londonsku elitu bili upriličeni izleti u siromašne dijelove grada, da ćirnu kako 'oni drugi' žive. Svaki turistički operator tržišno će predstavljati svoju turu kao korisnu za zajednicu, ali većini turista, pogotovo inozemnih, zapravo je teško procijeniti što su zajednice zbilja podržale i što je osmišljeno da pomogne, a što je tek eksploatacija umotana u marketinški trik.

Dujmović nam govori kako je u Petrinji, uz skromnu postojeću turističku infrastrukturu i u vrijeme kada gradska infrastruktura vapi za hitnom obnovom i regeneracijom, isplativost razvoja ovakve turističke ponude više nego dvojbena, a multiplikativni ekonomski efekt i pozitivni učinci na razvoj lokalne zajednice zanemarivi.

— U ovom bi trenutku bilo puno mudrije sve potencijale, ideje i snage uložiti u što hitniju obnovu ruiniranog prostora i zgrada i njihovog dovođenja u prvobitnu funkciju – kaže.

Dodaje kako je velik broj pozitivnih primjera procesa urbane regeneracije i revitalizacije u svijetu, kojima se srušenim, napuštenim i zapuštenim javnim prostorima udahnjuje nov život i sadržaj.

— Na taj način dolazi do ponovnog pokretanja i revitalizacije gospodarstva i otvaranja novih radnih mjesta, što otvara prostor i za razvoj nekih drugih, možda poželjnijih, optimističnijih i dugoročno održivijih oblika turističke ponude. Takav bi razvoj trebao voditi računa o valorizaciji gastronomskog, kulturno-povijesnog i ekološkog naslijeđa tog kraja i kao svoju komparativnu prednost razvijati i promicati autohtone oblike i stil života lokalne zajednice. Ekonomsko-turistički razvoj tog kraja mora biti utemeljen na optimizmu i vjeri u bolju budućnost i oslobođen svih okova tragične prošlosti – zaključuje Dujmović.

O 'turizmu katastrofe' u Petrinji razgovarali smo i s mladom Petrinjkom ANOM PRELOŠČAN.

— Prva pomisao mi je da je to totalno loše, zato što se kao čovjek osjećaš kretenski, nelagodno ti je da ljudi dolaze u Petrinju tako razgledavati. Svi sad vuku paralelu s Černobilom jer, naravno, mora za primjer biti uzeto nešto još gore od nas. Da, turisti odlaze u Černobil gledati Černobil, ali ondje nitko ne živi. Ljudi dolaze u Petrinju gledati Petrinju, a onda valjda i nas koji tu živimo. Ne znam što očekuju, da im budemo dio kulise među ruševinama, da stojimo iza ograde i plačemo – kaže nam Preloščan.

Ističe kako joj je jako problematično da u ovom trenutku iz grada nastupaju s takvim idejama, za koje joj se čini da bi se time Petrinja ukopala u 'potresnu priču', od koje se građani žele maknuti.

Svaki oblik turizma ostavlja svoj otisak, bio on infrastrukturni, kulturni, ekološki ili emocionalni, a ovdje se radi o dodatnoj vrsti emocionalne komodifikacije u veoma osjetljivom periodu za većinu ljudi u Petrinji. Da su ruševine ono što je vrijedno u gradu, ono zbog čega je Petrinja zanimljiva, štetna je i zastrašujuća ideja koja ne ide u prilog zamišljanju bolje budućnosti.

— Dosta ljudi koje znam komentira da nemaju ništa protiv toga da se, jednom kada se sve obnovi, napravi nekakav muzej ili nešto, pa da se ljudi dolaze educirati i slično. Ali to je pitanje budućnosti nakon obnove. Primjećujem da neovisno o ovim inicijativama gradske vlasti, u Petrinju u zadnje vrijeme stvarno dolazi više ljudi, pogotovo u ljetnim mjesecima. Dakle, ljude zanima vidjeti ovakvu Petrinju, što god mi u Petrinji mislili o tome. Ali treba reći što mi koji ovdje živimo mislimo o tome. Meni to nije dobar osjećaj, jer se ništa drugo u gradu ne dešava. Dobijemo tu i tamo informaciju koji će se objekt i kada rušiti, ali nema zapravo nikakvog plana ni strategije za cijeli grad i kraj. Planovi u stilu 'doći će turisti i pojesti gulaš u nekom od preživjelih OPG-ova i malo razgledati ruševine u kojima i dalje živimo' u ovom su trenutku zadnje što želim čuti – zaključuje Preloščan. ■

Mudrije bi bilo sve potencijale, ideje i snage uložiti u što hitniju obnovu ruiniranog prostora i zgrada. Ekonomsko-turistički razvoj ovog kraja mora biti utemeljen na optimizmu i vjeri u bolju budućnost – smatra Mauro Dujmović

Ivanka Držaj (Foto: Radio Banovina)

Mauro Dujmović (Foto: FET)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Zastupnica stranke Die Linke i jedna od autorica istraživanja o utjecaju platforme Airbnb na život u Berlinu

RAZGOVARALA Tena Erceg
FOTO ©rico_prauss

KATALIN GENNBURG

Gradovi se transformiraju u platforme za turizam

Airbnb je stvorio jedan potpuno novi sektor koji za posljedicu ima turistifikaciju gradova u cijelom svijetu i pretvaranje ekonomija gradova u ekonomiju turizma. Problem Airbnbja zapravo se može lako riješiti jer kada platforma ne bi mogla bez kontrole baratati podacima svojih korisnika, ne bi bila toliko uspješna na financijskim tržištima ni zanimljiva investitorima

KATALIN GENNBURG zastupnica je stranke Ljevica (Die Linke) u gradskoj skupštini Berlina od 2016. godine. Također je jedna od autora i autorica istraživanja o utjecaju digitalne platforme za kratkoročni najam stanova Airbnb na život u Berlinu, koje je u srpnju objavila Die Linkeova Zaklada Rosa Luxemburg. S njom razgovaramo o ekonomskim, urbanističkim i sociološkim štetama ovog fenomena po Berlin i brojne druge gradove.

U istraživanju navodite da je Airbnb 2019. godine u svojoj bazi imao sedam milijuna stanova i više od 187 milijuna rezervacija te prihode od 4,7 milijardi dolara. Kako je došlo do toga da ta kompanija postane 'arhetip platformskog kapitalizma', kako ste je nazvali u istraživanju?

Korijene problema s kojima se danas suočavamo treba tražiti u krizi kompletnog socijalnog sustava u eri neoliberalizma u kojoj živimo posljednjih 30 godina. Tu eru obilježavaju posvemašnja privatizacija i deregulacija svih segmenata javnog sektora, zahvaljujući čemu velike kompanije ostvaruju enormne profite. Sektor stanovanja jedno je od najvažnijih političkih pitanja, a do 1990. godine praktički cijela Evropa imala je jaku regulativu stambene politike. Danas, 30 godina kasnije, živimo krizu sektora stanovanja, njegovu financijalizaciju i tržišne špekulacije. S pojavom sveopće digitalizacije ekonomije započeo je novi val monopolizacije tržišta nekretnina, a Airbnb je jedno od lica te krize. On je stvorio jedan potpuno novi oblik ekonomije i utoliko je uzrok krize o kojoj govorimo. Rad same platforme je vrlo jednostavno organiziran, ona operira samo na internetu, a većina zaposlenih, njih nešto više od 6.000, radi na održavanju platforme, dok se ostali bave lobiranjem u institucijama. Već i iz samog broja oglasa jasno je da kompanija ostvaruje enormne profite, a u kontekstu činjenice da ima tako malo zaposlenih jasno je i da je riječ o monopolističkoj kompaniji koja je danas veća od pet najvećih svjetskih hotelskih poduzeća. Dakle, radi se o golemim profitima i ogromnom svjetskom igraču s minimalnim brojem zaposlenih.

Kanibalizacija tržišta

Airbnb više nije samo platforma za najam stanova već se širi i na druge segmente, primjerice u američkim gradovima Orlandu i Nashvilleu uključen je u shemu gdje su cijeli stambeni kompleksi izgrađeni sa svrhom da 'regularni' stanari daju svoje stanove u podnajam preko Airbnba, zahvaljujući čemu kompanija ostvaruje dvostruki prihod, od regularnog i od kratkoročnog najma.

Takva ekspanzija povezana je prije svega s činjenom da je Airbnb stvorio jedan potpuno novi sektor koji za posljedicu ima turistifikaciju gradova u cijelom svijetu i pretvaranje ekonomija gradova u ekonomiju turizma. Stvoren je cijeli novi poredak tržišta kratkoročnog najma stanova pa je ranije, primjerice, bilo normalno da više ljudi zajedno živi u istom stanu, dok je sada to praktički nemoguće. U brojnim gradovima moguće je iznajmiti samo takve 'servisirane stanove' namijenjene i kratkoročnom i dugoročnom najmu. Dakle, tržište danas izgleda potpuno drugačije nego prije dvadeset godina pa svjedočimo kanibalizaciji stambenih resursa u odnosu na ljude koji su u tim stanovima prije živjeli. Isto tako, slično kao i s Uberom u automobilskom prijevozu, svjedočimo i kanibalizaciji cjelokupnog tržišta uslužnih industrija koje su povezane s ovom komodifikacijom stambenih resursa, a prije su se odvijale u sklopu hotelske industrije.

Kakve su posljedice djelovanja Airbnba na stanovanje u Berlinu i je li se išta promijenilo nakon uvođenja restrikcija za kratkoročno iznajmljivanje?

U Berlinu već sedam godina imamo zakon protiv kratkoročnog najma kojim je dozvoljeno iznajmljivati manje od polovice svoje kuće ili stana, primjerice jednu sobu, jer se to ne smatra komercijalnim iznajmljivanjem. Ako imate drugi dom, možete ga iznajmljivati, ali na točno određen broj dana u godini, a svaki stan mora biti registriran. No unatoč postojanju zakona, nismo uspjeli zaustaviti ilegalno tržište iznajmljivanja jer Airbnb odbija gradskim vlastima ustupiti podatke. Iako je uvedena regulativa, i dalje se iznajmljuje ogroman broj stanova koji nisu registrirani, a lokalna administracija bezuspješno pokušava dobiti uvid u podatke kako bi provjerila koji su stanovi legalno na tržištu. Trenutno je u Airbnbovoj ponudi oko 24 tisuće berlinskih stanova, a primijetili smo i da unatoč pandemiji kompanija nije osjetila nikakvu krizu, dok se s druge strane hotelska industrija bori za opstanak.

Kako turistifikacija i gentrifikacija utječu na život stanovnika Berlina?

Proveden je niz istraživanja o povezanosti kratkoročnog iznajmljivanja stanova i gentrifikacije i sva su pokazala da gdje god djeluje Airbnb, imamo i rast cijena stanarina. Broj stanova za normalno stanovanje se smanjuje, a istovremeno rast turističkih sadržaja uništava kvartove, bivša infrastruktura korištena za svakodnevni život, primjerice dućani u kojima su stanovnici kupovali namirnice, zamjenjuje se turističkih sadržajima. Jasno je dakle da se gradovi fundamentalno transformiraju u platforme za turizam. A iz primjera drugih zemalja znamo i da jednom kada izgubite cijele dijelove grada i njihove ekonomije u korist turističkog sektora, njihovi se stanovnici u pravilu više ne vraćaju. Tu bih pojavu nazvala novim oblikom kolonijalizma s

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

obzirom na to da se radi o velikim međunarodnim igračima koji donose nove oblike ekonomije i pretvaraju gradove u diznilende, a kompletna gradska infrastruktura promatra se isključivo kao infrastruktura koja treba služiti turizmu. Ta tendencija novog urbanog turizma mijenja gradove i kvartove, njihove ekonomske temelje, uvjete stanovanja i strukturu radnih mjesta. Situacija u Berlinu ista je kao u brojnim drugim gradovima u svijetu zbog toga što je svugdje prisutna velika količina kapitala i špekuliranja na tržištu nekretnina, a to znači da mnogi ljudi ostaju bez smještaja. Zato po mom mišljenju Airbnb treba zabraniti i umjesto toga podržati alternative poput kooperativa koje ne profitiraju na podacima svojih korisnika i surađuju s lokalnim administracijama, kako bi gradovi ostali mjesta u kojima će ljudi živjeti.

Po mom mišljenju, Airbnb treba zabraniti i umjesto toga podržati alternative poput kooperativa koje ne profitiraju na podacima svojih korisnika i surađuju s lokalnim administracijama

Koja je još posljedica činjenice da Airbnb odbija ustupiti podatke gradovima u kojima je uspostavio takva monopolistička tržišta?

Airbnb je u suštini platforma za prikupljanje podataka svojih korisnika i iznajmljivača koja te podatke koristi u različite svrhe, primjerice za takozvano mapiranje gradova. Tako znamo da Google Earth ima vrlo kompleksan sustav rangiranja različitih ulica u gradovima, primjerice po kategorijama najpopularnijih ulica ili onih koje treba izbjegavati. Nismo sigurni, ali možemo pretpostaviti da se podaci koje prikuplja Airbnb koriste za ovakvo mapiranje gradova i da kompanija od ustupanja tih podataka ostvaruje goleme zarade.

Recite nešto o pokušajima lokalnih vlasti u Berlinu i drugim gradova da kompanija podijeli podatke i kako se ona tome odupire?

Gradovi diljem svijeta, primjerice Pariz i München, bore se protiv takvog ponašanja Airbnbja, a postoji i mreža gradova i njihovih lokalnih vlasti koje apeliraju na Evropsku komisiju da spasi gradove od ovakvog uništavanja tržišta nekretnina. Budući da u pravilu nisu u mogućnosti dobiti pristup tim podacima, gradovi diljem svijeta spore se oko toga na sudovima, gdje kompanija regulativu o zaštiti osobnih podataka zloupotrebljava kako bi zatajila podatke. To nam pokazuje da nam je potrebna nova regulativa o dijeljenju podataka na evropskoj razini, jednako kao i uvođenje digitalnog poreza.

Borba za regulaciju

U slučaju Grada Pariza protiv Airbnbja 2019. godine Evropski sud pravde presudio je da grad nema pravo od kompanije tražiti da pribavi licencu za posredovanje u najmu nekretnina jer je u pitanju tek 'pružatelj digitalnih usluga'.

Ta je odluka proizašla iz Direktive o elektroničkoj trgovini i dok god je ona na snazi kompanije će se moći, kada budemo tražili podatke, na nju pozivati i tvrditi da su one samo pružatelji internetskih usluga. Komisija trenutno razmatra donošenje nove direktive, no mi ljevičari zbog toga smo zabrinuti jer se bojimo da će Komisija i njezina predsjednica URSULA VON DER LEYEN digitalnim kompanijama nastojati dati još više prostora, uz obrazloženje da su one jako bitan element naše ekonomije pa zato moraju imati još više slobode na tržištu. Razgovara se i o tome treba li Airbnb regulirati unutar Zakona o digitalnim uslugama i u okviru Evropskog zelenog plana. I mi sami koji se borimo protiv Airbnbja unutar sebe raspravljamo trebamo li se zalagati za njegovu regulativu na evropskoj razini. Postoje naime čvrsti argumenti u koristi stava da ne trebamo jer postoji realna mogućnost da će te direktive zapravo ugroziti lokalne i nacionalne zakone o sigurnosti stanovanja s obzirom na to da Airbnb kontinuirano i aktivno protiv njih lobira u Komisiji.

U Berlinu već sedam godina imamo zakon protiv kratkoročnog najma, no unatoč njemu nismo uspjeli zaustaviti ilegalno tržište iznajmljivanja jer Airbnb odbija gradskim vlastima ustupiti podatke

Koje su moguće strategije za rješavanje svih ovih problema?

Važno je reći da se problem Airbnbja zapravo može lako riješiti jer kada platforma ne bi mogla bez kontrole baratati podacima svojih korisnika, ne bi bila toliko uspješna na financijskim tržištima ni zanimljiva investitorima. Da postoji transparentnost u vezi podataka, lako bismo Airbnb transformirali u lokalnu samoupravnu kooperativu kakva je primjerice Fairbnb koju je financirala lokalna vlada Barcelone. Moramo se boriti za regulaciju digitalnog tržišta na evropskoj razini, a također nam treba debata o novom, održivom turizmu jer je ovaj kakav sada imamo odgovoran za komodifikaciju gradskih infrastruktura. Moramo i neprekidno naglašavati da stanovanje ne smije biti nešto na čemu se ostvaruje profit, zaustaviti deložacije najmoprimaca i dokinuti stav da se ljudi tek tako smiju izbacivati na ulicu zbog ekonomskih interesa vlasnika. Nalazimo se usred digitalne ere pa većina političara vrlo nekritički zagovara koncepte poput 'pametnih gradova' (digitalizacije podataka o gradskim resursima, op. T. E.). Oni to rade unatoč tome što upravo digitalizacija dovodi do masovne privatizacije i zato prema njoj moramo biti vrlo kritični i zaustaviti takvu eksploataciju gradskih resursa. ■

INTERNACIONALA

Lunapark s talibanima

Prosovjetski režim je u Kabulu nakon povlačenja supersile 1989. izdržao tri godine, proamerički 2021. jedva nekoliko tjedana. Međunarodno, novi će režim biti u limbu

Povratak je trajao 20 godina, a samo je završni sprint trajao deset dana. Sve ostalo u talibanskom povratku na vlast bilo je manje ili više mukotrpno. Talibani su prije 20 godina bili poraženi i zbačeni s vlasti, a kontrolirali su tada veći dio Afganistana. Bili su na rubu uništenja, na rubu nevažnosti, potisnuti iz većeg dijela Afganistana. Utočište u kojem su se obnovili pronašli su u Pakistanu, s vremenom i slabljenjem američke prisutnosti u Afganistanu oni su snažili, postali su relevantan partner za razgovor čak i onima koji s njima svojedobno nisu htjeli razgovarati, dakle Amerikancima i na koncu su se, sredinom kolovoza 2021. godine vratili na vlast. U trenutku pisanja ovog teksta talibani su kontrolirali 33 od 34 sjedišta provincija. Izvan njihova dosega ostao je Bazarak, tradicionalno tvrdo protutalibansko uporište. Mediji i analitičari zapanjeni su brzinom i načinom na koju su talibani osvojili vlast. I doista, od 6. kolovoza kada su osvojili Zarandž, sjedište provincije Nimruz, prvo središte provincije pod njihovom vlašću od 2001. godine, sve izgleda kao velika hodnja. Velika hodnja kulminirala je 15. kolovoza kada su talibani praktično bez borbe ušli u Kabul.

Međutim, prije 6. kolovoza i nije bilo tako jednostavno, a talibanska ofenziva bila je krvava. Počela je 1. svibnja i vremenski koincidira s američkim povlačenjem iz Afganistana. U više od tri mjeseca borbi poginulo je, prema podacima koji i nisu pouzdani, više od 11.000 boraca – skoro 10.000 talibana i više od 1.500 pripadnika vojske donedavne vlade. A onda se 6. kolovoza sve na vladinoj strani raspalo. Danima slušamo brojna pitanja i čujemo tek pokoji odgovor. Kako je moguće da se dobro naoružana vojska od 300.000 ljudi, vojska u koju je SAD uložio više od 80 milijardi dolara, tako brzo uruši u sukobu sa slabije naoružanim i malobrojnijim talibanima? Zluradi su već primijetili da je režim koji su nakon povlačenja 1989. iza sebe ostavili Sovjeti potrajao tri godine, ovaj koji su iza sebe ostavili Amerikanci potrajao je jedva nekoliko tjedana. Kakva su bile afganistanska vlast i vojska koje su SAD i saveznici gradili? Kakva će biti talibanska vlast u usporedbi s talibanskom vlašću od 1996. do 2001.? Kakve će biti geopolitičke posljedice talibanskog preuzimanja vlasti? Hoćemo li se suočiti s novim izbjegličkim valom i koliki će on biti? Radi li se o velikom porazu SAD-a i zapadnog svijeta ili je SAD, kako tumači i američka administracija, ostvario svoje ciljeve? Je li ulazak talibana u Kabul ujedno i završetak ratova u Afganistanu dugih više od 40 godina?

Nakon rasula saznali smo da se vojska u koju je uložen silan novac nije imala čime hraniti i plaćati vojnike, a nije imala ni municije. Suradnje s talibanima i korupcije nije nedostajalo, a upravo sve te slabosti mnogi navode kao ključne razloge brzog poraza. Korupcije, čini se, nije nedostajalo ni na najvišim položajima. Ruski izvori tvrde da je bivši predsjednik AŠRAF GANI iz zemlje pobjegao s golemom svotom novca, tolikom da su mu trebala četiri automobila da taj novac spremi. Talibanska vlast bi, sudeći prema prvim najavama, mogla biti manje nenormalna nego talibanska vlast iz njihove prve faze. U nedjelju su izjavili da će se žene moći školovati, moći će i raditi, ali će morati nositi hidžab. Najavljuju da će žene imati važnu ulogu, ali sve će biti u skladu sa šerijatskim propisima. Hoće li to tako doista biti ili će takve izjave biti validne samo dok se iz Kabula ne izvuku stranci tek ćemo vidjeti. U nedjelju su voditeljice nestale ispred televizijskih kamera, u ponedjeljak se barem jedna vratila i intervjuirala talibana. Talibani su snimljeni i kako se zabavljaju u lunaparku. Stižu izvještaji da je glazba u Kabulu utihnula, prije četvrt stoljeća glazba i ples bili su zabranjeni. Bezbradi su muškarci navodno počeli puštati bradu, s obzirom na to da su prije četvrt stoljeća morali biti bradati.

Čini su da su talibani nešto naučili, barem malo omekšali, čak pozivaju žene u vladu. Zasad se nastoje prikazati kao prihvatljivi. Tvrde da se neće osvećivati, da im je stalo do mira i sigurnosti. Budu li tako vladali, u međunarodnoj areni neće imati problema bez obzira na izvjesnu rigidnost režima i kršenja ljudskih prava. Uostalom, prije 20 godina nisu s vlasti srušeni zbog naravi režima, nego zato što su pružili utočište Al-Kaidi i njenom čelniku OSAMI BIN LADENU. Rizik za njihovu vlast nisu ljudska prava i njihovo nepoštivanje, rizik za njihovu vlast bit će odnos prema terorizmu i terorističkim organizacijama. Postanu li utočište terorista i rasadnik terorizma njihova će vlast ponovno biti ugrožena.

Raspravlja se o porazu, pa i debaklu SAD-a i saveznika. Osnovni cilj, likvidacija bin Ladena i slabljenje Al-Kaide su ostvareni. Dodatno zadani cilj, stvaranje liberalnodemokratskog režima, nije uspio. Presađivanje politike i društva nije tako jednostavno kao medicinsko presađivanje. Mnogi smatraju da su Amerikanci odlukom o povlačenju izdali svoje saveznike i da su morali ostati u Afganistanu baš zato da ga talibani ne bi preuzeli. No, američki predsjednik JOE BIDEN ima odgovor – ako se ni sami Afganistanci ne žele opirati, a očito je da više ne žele, zašto bi to morao raditi netko drugi? Slab otpor ukazuje i na to da talibani imaju podršku u solidnom dijelu stanovništva. Podsmjeha i ruganja s velesilom ne nedostaje. Kineski su mediji izvijestili da je prijenos vlasti u Kabulu bio organiziraniji negoli u Washingtonu početkom godine. Prigovara se SAD-u i da je ostavio saveznika na cjedilu. Upitno je jesu li uopće imali političkog saveznika u Afganistanu ili su saveznici postali saveznici tako što su Amerikanci od njih napravili saveznike. Na cjedilu ne bi smjeli ostaviti sve one desetke tisuća ljudi koji su im pomagali u održavanju administracije. Reputacijski udar SAD trpi, ni prvi, ni zadnji, pa ni najteži.

U Srednjoj Aziji će biti itekako zanimljivo. Prvi test budućih zbivanja bit će odnosi Irana i talibana, dva režima koji se ne podnose, a Iranu je malo nedostajalo da napadne Afganistan prije 20 godina ne bi li srušili talibane s vlasti. U strahu od prelijevanja talibanskog utjecaja na vlastite muslimanske manjine Rusija i Kina mogle bi se dodatno zbližiti, a u to bi zbližavanje mogle uvezati i Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Međunarodno će talibanski režim biti u limbu, ni priznat ni nepriznat. Kina je najavila spremnost za prijateljske odnose, kako se nagađa, i iz interesa da se domogne znatnog rudnog bogatstva zemlje. Rusija ostavlja otvorenu ambasadu u Kabulu, ali ne priznaje režim, baš kao ni SAD koji s talibanima ipak potpisuje sporazume. Poput onoga u Dohi koji je omogućio američko povlačenje i talibansko napredovanje. Europska unija nagovještava da se s onim koji je na vlasti treba razgovarati. Lunapark s talibanima ide dalje.

■ Tihomir Ponoš

Mnogo je otvorenih pitanja – talibanski borci u Kabulu (Foto: Stringer/Reuters/Pixsell)

KRATKO I JASNO

Haiti treba pomoć

Haiti je prošle subote pogodio razorni potres magnitude 7,2 po Richteru, a potom su uslijedile poplave. Kakvo je trenutačno stanje na terenu?

Dosad je poginulo više od 1.300 osoba, na tisuće ljudi ostalo je bez krova nad glavom, a razmjerima katastrofe svjedočimo na svakom koraku. Posebno je zastrašujuće što se sve to dogodilo u zemlji koja se u svojoj recentnoj i daljnjoj povijesti borila s brojnim izazovima. Zbog razrušene infrastrukture ili pak straha od novih, naknadnih potresa, trenutno na tisuće djece i njihovih obitelji spavaju na otvorenom. Budući da noći na Haitiju znaju biti hladne, najpotrebniji su im šatori, hrana i voda za piće. Djeca koja spavaju na ulicama nažalost su izložena riziku od nasilja, pa se u narednom periodu moramo pobrinuti da ostanu zaštićena.

Uz materijalnu, potrebna im je i psihološka pomoć?

Organizacija Save the Children neprekidno distribuira velike količine različitih artikala kao što su pokrivači, posude za vodu i osnovne higijenske potrepštine. Riječ je o robi koju smo otprije imali u skladištima. Međutim, kako se radi o golemim gubicima i katastrofalnoj situaciji na terenu, potrebno nam je daleko veća količina svih spomenutih artikala. Istina je da su djeca doživjela ogroman psihički šok koji, u ovom trenutku, ne razumiju niti se znaju nositi s njime. Zbog toga moramo osposobiti sigurne prostore, prilagođene njihovim potrebama, u kojima se uz superviziju stručnog osoblja mogu igrati i oporavljati od onoga što su doživjela. To će odraslim članovima njihovih obiteljima omogućiti da započnu s obnovom svojih života. Dio djece je ostao bez roditelja, pa sada moramo učinit sve što je u našoj moći da budu na sigurnom.

S obzirom na nepovoljnu političku i ekonomsku situaciju u kojoj se Haiti nalazio i ranije, kako će potres utjecati na daljnji razvoj te zemlje?

Potres će ostaviti ogromne posljedice kako na Haiti, tako i na cijelu regiju. Riječ je o jednoj od najsiromašnijih zemlja na svijetu koja se već desetljećima suočava s velikim problemima. Ovakva katastrofa posljednja je stvar koja je građanima Haitija bila potrebna. Zato od međunarodne zajednice očekujemo daleko veću i što hitniju pomoć. Velik broj ljudi ondje je ostao bez svega što su imali, pa im ostatak svijeta ne smije okrenuti leđa.

■ Tamara Opačić

Uspjeh unatoč prosvjedima

Prosvjed u Parizu 14. kolovoza (Foto: Villette Pierrick/ABACA/PIXSELL)

Ankete pokazuju da 60 do 70 posto građana podržava uvođenje Macronovih mjera. Ljevica i zeleni pokušavaju sklopiti savez za predsjedničke izbore naredne godine

Prema službenim podacima francuskog Ministarstva unutarnjih poslova, na prosvjedima protiv uvođenja Covid-putovnica u javnim prostorima, koji su se prošle subote održali u nizu tamošnjih gradova, sudjelovalo je oko 215 tisuća ljudi, dvadesetak tisuća manje nego subotu ranije. Bio je to peti po redu ciklus masovnih protesta nakon što je vlada predsjednika EMMANUELA MACRONA uvela mjeru prema kojoj svi građani koji žele ići u restorane, kina i kazališta, voziti se vlakovima ili kupovati u šoping centrima moraju pokazati dokaz o cijepljenju, onaj da su preboljeli Covid ili negativan test. Vlada je uvela i obavezu cijepljenja za sve zdravstvene radnike, a usklađenost mjera s ustavom početkom kolovoza potvrdilo je Ustavno vijeće.

Iako je broj ljudi na prosvjedima kontinuirano rastao u odnosu na prve koji su se održali sredinom srpnja, na ovima posljednjima, barem prema službenim podacima, sudjelovalo je manje ljudi, a svakako višestruko manje nego na onima protiv, primjerice, Macronove mirovinske reforme prije dvije godine. Ankete pokazuju da 60 do 70 posto ispitanih podržava uvođenje tih mjera, dok većina ne odobrava proteste koji okupljaju vrlo različite slojeve društva, od pristaša ekstremne desnice do onih antikapitalističke ljevice, od pripadnika radničke klase i ostataka pokreta 'Žuti prsluci' do zaposlenika kafića i restorana koji bi trebali kontrolirati svoje mušterije, pa i ljudi koji su se cijepili, ali smatraju da je u pitanju autoritarna mjera koja previše zadire u privatnost. Pokret je, navodi se u medijskim izvještajima, najjači na jugu zemlje, odnosno na mediteranskoj obali gdje su stope procijepljenosti najniže, a rast infekcije najveći. Shodno šarolikosti prosvjednika, na protestima su se mogli vidjeti i različiti transparenti, od šifrirano antisemitskih do onih koji mjere proglašavaju 'nacističkima' i 'genocidom', a do 12. kolovoza policija je zabilježila i 22 slučaja vandaliziranja zdravstvenih ustanova. Mjere su uvedene u trenutku kada statistike u odnosu na mjesec ranije pokazuju udvostručenje broja pacijenata u jedinicama intenzivne njege, a prema podacima Ministarstva zdravstva devet od deset pacijenata na intenzivnoj njezi nije cijepljeno. No unatoč protestima, Macronova kampanja već se sada može smatrati uspješnom, jer je od sredine srpnja kada su mjere najavljene 10 milijuna ljudi primilo prvu dozu cjepiva, dvostruko više nego u prethodnom razdoblju. Gotovo 70 posto, odnosno 46 milijuna ljudi primilo je barem jednu dozu cjepiva, a njih 57,5 posto obje. Cilj je kampanje do kraja mjeseca cijepiti 90 posto odraslih stanovnika Francuske.

Kampanju se može smatrati uspjehom i u kontekstu predsjedničkih izbora, koji će se održati u travnju iduće godine. Na njima, kako sada stvari stoje, Macron i liderica ekstremne desnice MARINE LE PEN stoje izjednačeni s 24 posto glasova, uz izazivača s desnog centra XAVIERA BERTRANDA, kojemu ankete daju 18 posto u prvom krugu. Covid-propusnice uvedene su, pak, malo nakon regionalnih izbora održanih krajem lipnja, a na kojima je glasalo rekordno niskih 35 posto birača, pri čemu je izlaznost u demografskoj skupini najmlađih birača bila praktički nikakva. I Macron i Le Pen na njima su doživjeli debakl, jer je Macronova stranka Republika u pokretu osvojila samo sedam posto glasova, dok Nacionalno okupljanje koje prevodi Le Pen nije osvojilo vlast ni u jednu od 13 regija. Iako je Macronova stranka ovim izborima nastavila recentan niz loših izbornih rezultata, od lokalne do evropske razine, sam Macron bilježi rekordnu popularnost od 50 posto. I jedno i drugo pripisuje se neuspjehu stranke u razvijanju lokalne baze, njezinoj centraliziranosti i personaliziranosti u liku Macrona.

Od niske izlaznosti profitirala je stara garda – republikanci i socijalisti – pa je i raspored snaga u regionalnim vlastima ostao nepromijenjen, što sve zajedno doprinosi neizvjesnosti nakon perioda u kojemu je izgledalo da će alternativne političke opcije pomesti one tradicionalne. Iako su trenutno za to male šanse, situaciju bi dodatno mogla usložniti inicijativa skupine aktivista da okupe ljevicu i zelene u široku koaliciju koja bi se suprotstavila desnom i neoliberalnom bloku, koje predstavljaju Le Pen i Macron. Iako su do kraja srpnja dobili podršku gotovo dvjesto parlamentarnih zastupnika iz 13 stranaka, još uvijek je neizvjesno hoće li im poći za rukom iznjedriti zajedničkog predsjedničkog kandidata.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: Chip East/ REUTERS/PIXSELL

Prošlog tjedna u Tokiju je umro 69-godišnji MAKI KAJI, 'kum Sudokua', numeričko-logičke slagalice koju igraju stotine milijuna ljudi. Premda rane varijante zagonetke navodno potječu još iz srednjeg vijeka, planetarnu popularnost Sudoku je stekao nakon što ga je 1980-ih u svom specijaliziranom časopisu promovirao Kaji, koji mu je dao i ime. Otkriće nove slagalice doživio je poput 'pronalaska bogatstva'. 'Ne radi se o zaradi, nego isključivo o uzbuđenju prilikom pokušaja rješavanja', rekao je Kaji 2007. za BBC.

■ **J. B.**

Na udaru Tvitera

Medij koji sarađuje sa Vladom Srbije', etiketa je kojom je Tviter označio 12 medija u Srbiji, među kojima i RTS i Tanjug. Etiketa se, definiše kompanija, odnosi na 'medije u kojima država kontroliše uredički sadržaj putem finansija, direktnim ili indirektnim političkim pritiscima i/ili kontrolom nad produkcijom i distribucijom'. U pojašnjenju se ističe da poneki drugi mediji koje finansira država, poput BBC-a u Velikoj Britaniji ili NPR-a u Sjedinjenim državama, nemaju tu etiketu zbog uređivačke nezavisnosti. Stiče se utisak da je etiketa čak i blaga, s obzirom na medije koji su je dobili. Uz već spomenuti RTS i Tanjug, tu su i kanali Radio-televizija Vojvodine, Prva TV, Happy TV, RTV Pink i B92, list Politika, kao i tablodi Informer, Kurir, Alo i Srpski Telegraf. Blaga, jer spomenuti mediji su politički pamfleti vladajuće stranke i ALEKSANDRA VUČIĆA. Kako to inače biva, i ova pojava se iskoristila kako bi se još jednom ukazalo na nefer odnos prema Srbiji i spomenutim medijima. Prednjačio je predsednik.

'Pa nego s kim će da sarađuju? Sa tajkunima, kriminalcima i lopovima? Najnormalnije je da sarađuju sa Vladom. Mi ih i ne plaćamo, najveći deo tih medija, kao država. A oni plaćaju VOA, BBC, a nisu stavili da su to vladini mediji. To dovodi do drugog pitanja, ko je u stvari pravi cenzor. Tako da jedva čekam da mi isključe nalog da budem još jedan TRUMP u svetu', rekao je Vučić.

Tviter je za cenzuru optužilo i Ministarstvo kulture i informisanja. S druge strane, u Nezavisnom udruženju novinara Srbije činjenicu da je etiketu provladinog medija dobio i RTS ocenjuju 'poraznom'.

'I izvan granica zaključeno je ono što mi zaključujemo godinama unazad – da javni servis koji se finansira novcem svih građana Srbije, služi propagandi vladajuće partije', istaknuo je predsednik NUNS-a Željko BODROŽIĆ za N1.

Inače, tom etiketom obuhvaćeni su mediji iz 22 države, a očekuje se da se njihov broj poveća, kao i da se poveća broj etiketiranih medija u tim državama. Tviter navodi da ubuduće ti nalozi neće imati podršku mreže u smislu preporuka, obaveštenja (notifikacija) i pretrage. Odluka Tvitera nadovezuje se na zajedničku odluku sa Guglom, prema kojoj će sa svojih platformi uklanjati sadržaje u kojima se negira genocid u Srebrenici. Zahtev za uklanjanje sadržaja uputio je Institut za istraživanje genocida Kanada (IGK). Prema njihovim podacima, najviše objava u kojima se vređaju žrtve srebreničkog genocida dolazi iz Srbije, a u vređanju i negiranju genocida prednjače mediji koji su dobili etiketu Tvitera da sarađuju sa Vladom Srbije. To nas dovodi do suštine problema, jer genocid negira i sama Vlada Srbije.

■ Dejan Kožul

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Poznati multimedijalni umjetnik u povodu sudjelovanja na izložbi u Rimu i projekta 'Drugačiji zeleni svijet' u Napulju

RAZGOVARALA **Nada Beroš**

IGOR GRUBIĆ

Svojim djelovanjem, ili nedjelovanjem, kreiramo realnost koju živimo

Pojedinim umjetničkim projektima uspio sam u nekoliko navrata napraviti konkretne promjene: prosvjedi protiv PDV-a na knjige doveli su do ukidanja PDV-a; intervencije na grafitima s govorom mržnje prerasle su u mali pokret; 'Greškom u sistemu' Barbara Matejčić i ja postigli smo da se zabrani nošenje ustaškog znakovlja na Bleiburgu; glavni protagonist 'Tragova nestajanja' dobio je stan...

POČECI umjetničkog djelovanja IGORA GRUBIĆA, kasnih devedesetih, mogu se smjestiti u prostor napetosti 'između tužbe i nagrade'. Na jednoj je strani bio umjetnikov 'zločin' prema općeprihvaćenim umjetničkim normama, društvenoj regresiji i tranzicijskim anomalijama, dok je s druge strane, umjesto 'kazne', uslijedila nagrada. Umjetnik je iritirao i provocirao društvene mehanizme i umjetnički establišment, a struka tog istog establišmenta uvažavala ga je i nagrađivala. Grubićeva karijera započela je 'anonimnom akcijom' u Splitu 'Crni Peristil', u siječnju 1998., na tridesetu obljetnicu slavne akcije 'Crveni Peristil', kojoj je i bila posvećena. Ubrzo je otkriven autor tog 'vandalskog čina', za koji je istovremeno zaradio tužbu Državnog odvjetništva i nagradu 33. Zagrebačkog salona. Danas tog multimedijalnog umjetnika često pozivaju da predstavi svoje radove, filmove i performanse ili da održi predavanja u uglednim svjetskim institucijama suvremene umjetnosti, od Beča, Londona, Berlina, Talina i New Yorka do Istanbula... Ovoga ljeta izlaže u Rimu, u muzeju MAXXI, na grupnoj izložbi 'Veći od sebe – herojski glasovi iz bivše Jugoslavije', a u Napulju se predstavlja samostalnim projektom u javnom prostoru, u parku Ville Comunale, s pedesetak mikrointervencija usred spomeničke baštine.

Kritičari su s pravom vašu umjetničku praksu nazvali 'poetskim terorizmom'. U najkraćem, radi se o tome da u javnom prostoru reagirate minimalističkim, često pjesničkim gestama, koje za mnoge slučajne prolaznike mogu izgledati kao puki čin vandalizma. Kako i zašto ste se opredijelili za takvu umjetničku strategiju?

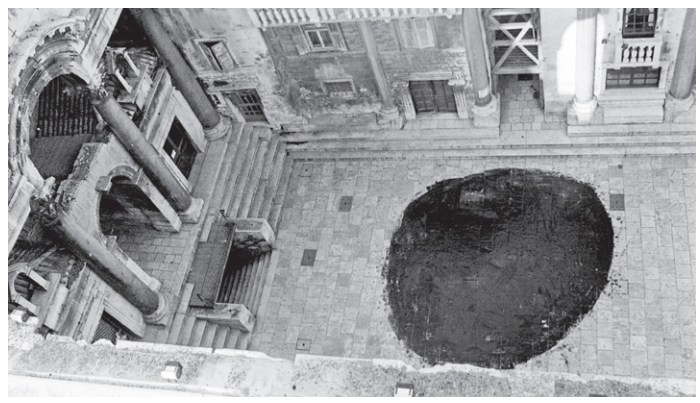

Igor Grubić: 'Crni Peristil', Split, 1998.

Atmosfera u Hrvatskoj mračnih 1990-ih, tijekom rata i poraća, bila je prilično isključiva, tvrdolinijaški konzervativna i represivna. Kao u većini ex-YU republika, desničarska vlada kontrolirala je gotovo sve medije, tretirajući svakog intelektualca ili aktivista za ljudska prava koji ih je kritizirao kao izdajnika i neprijatelja, kao u onoj famoznoj TUĐMANOVOJ izjavi o 'vragovima crnim, zelenim i žutim'. Sjetimo se nacionalističke euforije i razapinjanja 'vještica iz Rija', RADE Šerbedžije, MIRE FURLAN itd., kao i kad je protjerivanjem brojnih profesionalaca uništen stručni kadar HRT-a jer im je tadašnji direktor ANTUN VRDOLJAK brojao krvna zrnca... Razvijala se atmosfera netrpeljivosti i mržnje i svi su svima bili potencijalni neprijatelji. U kulturnoj sferi isplivali su nekakvi ridikuli i dobivali medijski prostor pod izgovorom tzv. obrane nacionalnog kulturnog identiteta. Na HRT-u i radijskim postajama puštao se zadnji šund i jeftine propagandno-domoljubne pjesme, a kvalitetnoj glazbi novovalnih bendova više nije bilo mjesta. HDZ je gušio gotovo sve kulturne punktove suvremenog izričaja – SC, Kinoteku, klubove... Većina državnog proračuna predviđenog za kulturne programe trošila se na folklorna događanja s ciljem jačanja nacionalnog identiteta. Suvremena umjetnost nije bila podržavana. Djelomično razumijem razloge zašto su devedesetih intelektualci, kulturnjaci, bili šutljiviji, jer su se u toj represivnoj klimi bojali etiketiranja i strahovali za vlastitu egzistenciju. Ne osuđujem druge, svi imamo potrebu za sigurnošću i pokrećemo se tek kad doživimo nepravdu na vlastitoj koži. Tako sam i ja reagirao iz osobne ratne traume te sam odlučio umjetnost tretirati kao svoju metodu borbe. Kulturna scena je bila podijeljena, svi su se zatvorili u neke male strukovne niše. Kao aktivni sudionik umjetničke scene, primijetio sam da je publika bila ograničena

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

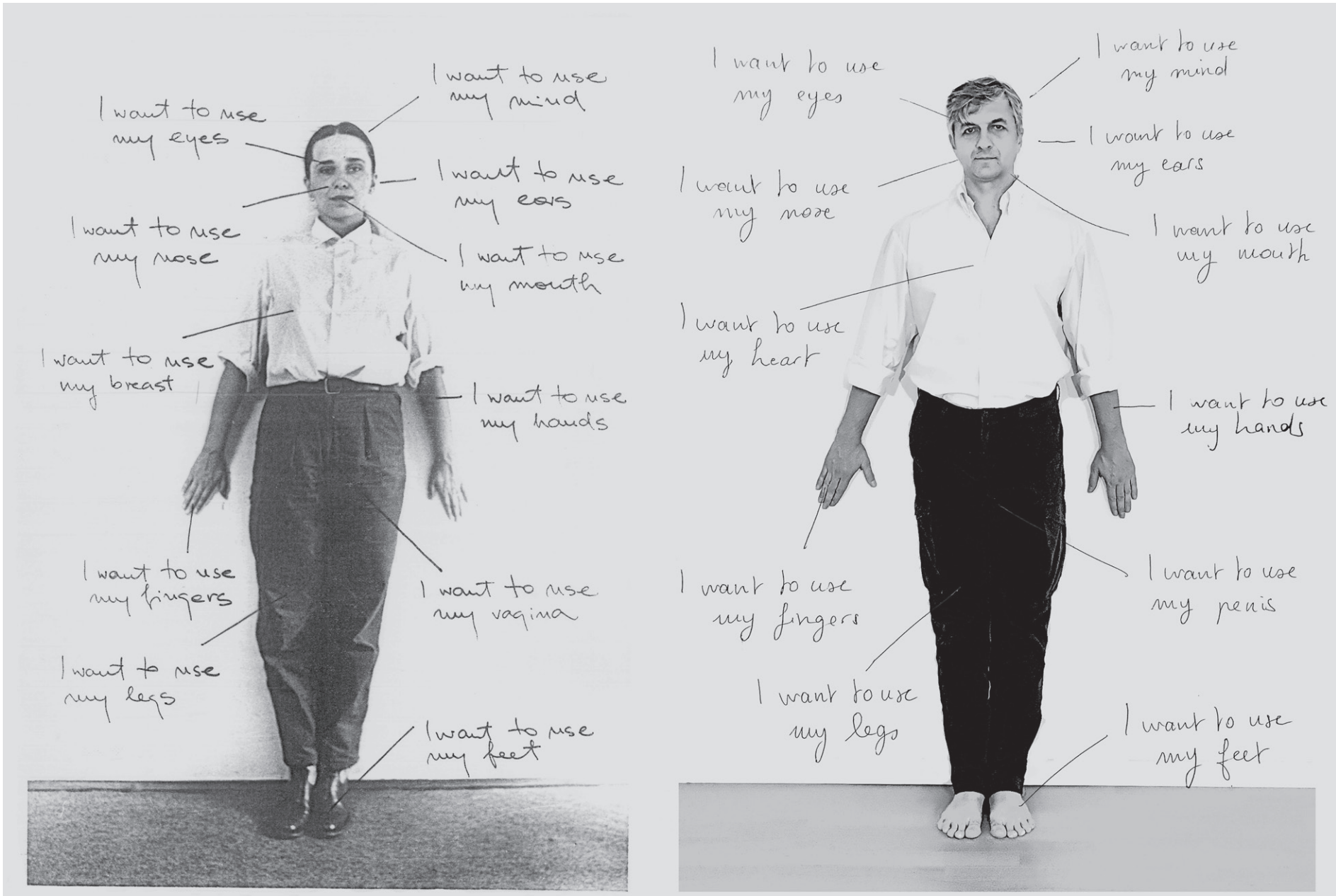

Rad Igora Grubića 'Bez naziva (hommage Bredi Beban)' s autoportretom umjetnika

na malu skupinu ljudi koja je kružila svim izložbama i uglavnom dijelila iste interese i razmišljanja. Paradoksalno, unatoč ratnoj i poslijeratnoj stvarnosti gotovo da nije postojao političko-kritički diskurs. Bilo je jako malo umjetničkih radova koji su komentirali stanje Hrvatske devedesetih, a još manje onih koji su na angažiran način kritizirali, protestirali ili provocirali. Stoga sam odlučio izaći iz muzejsko-galerijskih okvira i djelovati u javnom prostoru, gdje je moguće komunicirati sa slučajnim prolaznicima i širom publikom. Tako je uslijedio niz akcija, kao ispravljanje grafita s govorom mržnje, prosvjed protiv stanja u Kinoteci, prosvjed protiv PDV-a na knjige, poziv na smjenu uprave SC-a, 'Crni Peristil' itd. Time sam odredio neka od osnovnih načela svoje umjetničke prakse: izlazak u javni prostor, djelovanje za dobrobit lokalne zajednice, uključivanje drugih u kreativni proces, borba za socijalnu pravdu i socijaldemokraciju...

Rudari protiv Miloševića

Što se promijenilo u proteklih četvrt stoljeća? Pribojavate li se ponekad da je otupjela oštrica vaših radova ili da je naprosto 'suvremena umjetnost postala botoks kapitalizma', kojom se društvo neprestano pomlađuje i želi izgledati ljepšim?

Ne slažem se s takvom logikom. Jer naizgled bismo tu izjavu o 'botoksu kapitalizma' mogli također upotrijebiti za sve oblike umjetničkog izražavanja, književnost, glazbu, film... i time bismo zaključili da je svaki pokušaj borbe za promjene *a priori* besmislen. Do pada kapitalizma definitivno neće doći dok se ne dogodi transformacija svih metoda eksploatacije i manipulacije koje su u srži tog sistema. Prema tome, to je borba koja se odvija na puno malih fronti, počevši od pitanja diskriminacije, neravnopravnosti, radničkih, rodnih i općenito ljudskih prava... Promjenu možemo očekivati tek podizanjem kolektivne svijesti, a to je upravo sfera kojom se bave sve umjetnosti. Sredstva kreativnog izražavanja alati su osvještavanja koji omogućuju društvene promjene, poput gandijevske nenasilne metode borbe, ona su oduvijek doprinosila širenju prosvjetiteljskih ideja i oslobađanju od tabua, lažnog formalizma, dogmi, jednoumlja. Podrška borbi za crnačka prava, ženska prava, prava istospolnih parova i dr. najprije je komunicirana u malim kulturno-umjetničkim zajednicama, da bi s vremenom senzibilizirala šire građanstvo i prerastala u pokrete za ljudska prava. Imao sam priliku u nekoliko navrata doživjeti da sam pojedinim umjetničkim projektima uspio izaći iz galerijskih okvira i napraviti konkretne promjene: 'Poziv na smjenu uprave SC-a' doveo je do studenske peticije koja je smijenila upravu; prosvjedi protiv PDV-a na knjige doveli su do ukidanja PDV-a; intervencije na grafitima s govorom mržnje prerasle su u mali pokret; projektom 'Greška u sistemu' BARBARA MATEJČIĆ i ja smo pišući austrijskim vlastima postigli da se zabrani nošenje ustaškog znakovlja na Bleiburgu; uspio sam postići da glavni protagonist 'Tragova nestajanja' dobije stan itd. Vjerujem da se svi napori zbrajaju. Kao aktivan sudionik u nevladinim udrugama koje se bave ljudskim pravima četvrt stoljeća svjedočim razvoju i osnaživanju scene nevladinih organizacija kao i velikoj promjeni na nezavisnoj kulturnoj sceni. Ojačala je svijest o borbi za slobodu izražavanja i građanska prava. Uostalom, Možemo! je najbolji primjer da je udruženim snagama i ustrajnim djelovanjem moguće postići promjenu.

'Anđeli garavog lica', golemi fotografski portreti rudara iz Kolubare u Srbiji nastali nakon štrajka koji će naznačiti početak kraja Miloševićeva režima, našli su se sada na fasadi poznatog rimskog Nacionalnog muzeja umjetnosti XXI. stoljeća, MAXXI-ja, koji je projektirala slavna Zaha Hadid. Rad je dio međunarodne izložbe 'Bigger than Myself. Heroic voices from ex-Yugoslavia' pod kustoskom palicom Zdenke Badovinac. Možete li nam približiti vrijeme u kojem je nastao taj rad, kad ste među prvim umjetnicima iz Hrvatske surađivali s kulturnim ustanovama i umjetnicima u Srbiji i bivšim republikama?

Od dvijetisućitih sam intenzivno boravio u Beogradu, odakle je moja bivša supruga SANDRA, tako da sam se igrom slučaja zatekao usred protesta protiv MILOŠEVIĆA koji je pokušao lažirati izbore. Tisuće ljudi je nekoliko dana protestiralo na ulicama. Ostatak Srbije nije bio svjestan što se konkretno događa jer je Milošević kontrolirao sve medije, koji su prikazivali da se radi o maloj grupi domaćih izdajnika. Presudan moment čitavog događanja bio je kad su rudari Kolubare odlučili ući u kolektivni štrajk. Mediji nisu više mogli manipulirati terminima o plaćenicima i nacionalnim izdajnicima, jer se radilo o radnicima koji krvavo zarađuju svoj kruh. Tada policija i vojska odlučuju stati na stranu građana i dolazi do pada Miloševićeva režima.

Dobivši poziv od kustosa BRANKA DIMITRIJEVIĆA i Muzeja suvremene umjetnosti Beograd da kreiram *site-specific* rad, odlučio sam se fokusirati na taj događaj jakog simboličkog značenja, u kojem su radnici osvijestili da ujedinjeni mogu biti faktor društvenih promjena. Kako je taj događaj ujedno obilježio kraj socijalizma na ovim prostorima, sinula mi je ideja da napravim fotografije poput monumentalnih, ikoničkih slika iz perioda socrealizma koje veličaju ulogu radnika i običnih malih ljudi kao heroja. Slike i priče radnika nekad su bile prisutne u medijima, njihov rad je bio štovan kao temelj socijalističkog društva, naravno, kao dio određene ideologije. Dvije i pol godine bio sam u komunikaciji s vođom sindikata i radnicima i razvijao projekt kroz tri foto-serijala i kratkometražni film. Želio sam pokazati upravo tu moć i snagu, koju svi posjedujemo, a često je nismo svjesni. Naslov rada 'Anđeli garavog lica' ukazuje na paradoksalnu situaciju u svim zemljama bivše Jugoslavije: s jedne strane, upravo mali ljudi, usprkos svom mukotrpnom i poštenom radu, živeći na rubu siromaštva, ostaju čistih obraza i čiste savjesti, dok s druge strane političari, koji bi trebali služiti, zbog svoje pohlepe, korupcije, malverzacija i privatizacijske pljačke društvenog vlasništva bivaju ukaljanih obraza i savjesti.

U eksperimentalno-dokumentarnom filmu 'Spomenik' (2015.) nekom je stranom gledatelju možda teško otkriti vašu političku motivaciju – problematiziranje rušenja antifašističkih spomenika u Hrvatskoj tijekom i nakon Domovinskog rata. 'Spomenik', taj kontemplativni, *vizualni esej*, zorna je potvrda vaše teze da 'nema apolitične umjetnosti i nema estetike koja ne uključuje etiku'.

Ideja za film ‘Spomenik’ bazirana je na činjenici da je u Hrvatskoj tijekom 1990-ih uništeno oko tri tisuće antifašističkih spomenika, spomen-ploča, bista... Namjera mi je bila intervjuirati povjesničare umjetnosti, teoretičare i aktiviste, no kad sam krenuo u snimanje i našao se oči u oči s fascinantnim modernističkim spomeničkim formama, počeo sam ih doživljavati kao žive organizme. Snimatelju i meni odlasci na lokacije postajali su momenti bijega, smiraja, meditacije, pa sam nastojao u filmu dočarati tu kontemplativnu atmosferu. Odustao sam od prvotne namjere snimanja intervjua i pustio da spomenici sami pričaju o sebi. U početku sam se pokušao koncentrirati samo na njihovu formu, ali nisam mogao izbjeći značenje koje ta forma nosi, jer iako su spomenici apstraktni, u formu je upisana memorija na strahote ljudskog stradanja, kao i na herojstvo. Birao sam monumentalne spomenike na području Hrvatske i BiH iz perioda socijalističkog modernizma koji su zapušteni i koji su pretrpjeli oštećenja ili potencijalne prijetnje razaranja. Uvjeren sam da onome tko pogleda film nisu potrebna dodatna objašnjenja, ali ako ih zatreba, može ih naći na internetu. Vjerujem da film uspješno komunicira s publikom jer je prezentiran na velikom broju izložbi i višestruko je nagrađivan.

Na svim frontama

U nekim vašim umjetničkim akcijama prepoznajem tvrdnju Borisa Groysa koji kaže da je funkcija umjetnika uvijek bila da budu predvodnica, avangarda, od kojih zatim uče marketinški stručnjaci ili ulica. Prisjećam se jedne od vaših najpoznatijih akcija iz projekta ‘366 rituala oslobađanja’ (2008./2009.) u kojem sustavno, iz dana u dan, ‘korigirate’ mrzilačke grafite poput ‘Ubi Srbina’ u ‘Ljubi Srbina’ i sl. Pretpostavljam da vam nije žao što su se te akcije neposlušnosti raširile posvuda, a nekad se pripisuju i drugim ‘autorima’?

Osamdesetih, u socijalizmu, na zidovima zgrada mogli su se vidjeti inteligentni i duhoviti grafiti pozitivnog sadržaja. Tijekom rata došlo je do masovne pojave grafita prepunih govora mržnje, uglavnom nacionalističkog i fašističkog karaktera. Akcije ispravljanja i transformacije grafita, kako bih im dao pozitivna značenja, izvodio sam u ratnom i poratnom periodu devedesetih. Prepravljao sam ih iz snažne osobne potrebe, to je bio moj način borbe s mržnjom, nasiljem, nepravdom, netolerancijom, slijepom i destruktivnom nacionalističkom euforijom u našem okruženju. Kasnije sam to djelovanje ponovio 2008. godine, u okviru projekta ‘366 rituala oslobađanja’, jer sam uvidio da su i dalje gradski zidovi puni grafita istih sadržaja. Nakon toga intervencije na grafitima s govorom mržnje prerasle su u mali pokret. Kontaktirali su me iz dviju nevladinih udruga da žele nastaviti takve aktivnosti, a odnedavno TANJA DABO i DAVORKA PERIĆ razvijaju sličnu ideju, nastojeći napraviti još jedan pomak u stvarnom smislu. Poticajno je i ispunjavajuće kad doživite da velik trud i dugi procesi katkad rezultiraju konkretnim tragom u tkivu stvarnosti.

‘Kako se kalio čelik’ (2018.) vaš je prvi autorski animirani film, koji ste radili s Markom Meštrovićem, s kojim ste 2004. pokrenuli i Kreativni sindikat, autorski studio za animirani i eksperimentalni film. Animirani film, za razliku od nekih drugih medija u kojima djelujete, traži dugotrajan timski rad. Koje ste potencijale pronašli u animaciji, a koji nisu bili mogući u drugim medijima kojima ste se koristili?

Značilo mi je na tom filmu surađivati upravo s MARKOM jer je on jedan od najbližih mi prijatelja i najvažnijih hrvatskih autora animiranog filma. Bitno je imati suradnike koji imaju veliko strpljenje i podršku jer u radu na filmu prolazite kroz dugotrajan i delikatan posao. Animacijom sam htio ispričati neku osobnu priču i uzdići je na apstraktni nivo, kreirati nešto poput arhetipskih likova koji pripovijedaju o generacijskoj udaljenosti oca i sina i njihovom ponovnom zbližavanja kroz kreativnu, simboličku gestu otpora. Kroz odnos oca i sina koji putuju u napuštenu tvornicu u kojoj je otac nekoć radio, indirektno sam reflektirao društvene potrese nakon raspada socijalističkog sistema, u kojem su radnici vjerovali da grade bolju budućnost. U današnjem sustavu, u privatnom sektoru, obespravljeni su, a mnogi su i bez posla i prihoda. Kroz kreativno-simbolični čin, koji obojica prolaze, ukazujem na to da kreativna igra može biti katarzična i da tako možemo pronaći snagu u samima sebi i prebroditi i najteže trenutke. Solidarnost i zajedništvo u tom procesu također imaju bitnu ulogu. Naime, otac u napuštenoj, opustošenoj i devastiranoj tvornici upali veliku peć i tako simbolično ponovno pokrene život te tvornice. Nastojao sam napraviti mali film/spomenik ideji da svi mi kroz naizgled apsurdne, besmislene igre, geste i rituale možemo mijenjati sami sebe, a time i na mikrorazini svijet. U filmovima nastojim kreirati emotivni naboj koji će uvući gledatelja i potaknuti emotivnu reakciju. Vjerujem da nas emotivni okidač potiče na suosjećanje, što dovodi do samopropitivanja naše uloge i odgovornosti u društvu.

Izlagali ste na veoma uglednim svjetskim smotrama poput Manifeste i Venecijanskog bijenala. Na posljednjem, 58. Venecijanskom bijenalu (2019.), u Hrvatskom paviljonu predstavili ste ‘Tragove nestajanja (u tri čina)’. Mnogi vaši radovi okrenuti su neumjetničkoj publici, izvedeni u javnim prostorima, no ovdje se radilo o predstavljanju pred tzv. umjetničkom i turističkom publikom Bijenala. Koliko ta činjenica mijenja vašu umjetničku strategiju i taktiku? Kako pripadati sustavu i istodobno ga dovoditi u pitanje?

Ne kreiram umjetničke radove samo za javni prostor, već i radove kojima je namjera da budu prezentirani u muzejsko-galerijskom sustavu, raznim medijima, na internetu, TV-u ili na filmskim festivalima. U svom radu referiram se općenito na društveni kontekst u kojem živim, kritički ukazujući na mogućnost pozitivne promjene. Nisam protiv izlaganja u galerijama i muzejima. Dapače, mislim da treba djelovati na svim frontama i koristiti sve kanale komuniciranja. Bijenale ima više od pola milijuna posjetitelja i ne radi se o nekoj eliti, već o pripadnicima svih društvenih slojeva. Neke dvojbe razriješio sam davno, dok sam radio kao autor dokumentarnih TV reportaža i kao producent u angažiranom studiju Fade in. Bitno je da ostanete dosljedni sebi i ideji da činite neku dobrobit za zajednicu, i da ne dozvolite da netko utječe na vašu kreativnu politiku, da se ne prepustite mehanizmima samozavaravanja, podilaženja drugima ili autocenzuri. Venecijanskom bijenalu pristupio sam na isti način kao i bilo kojem drugom izložbenom prostoru u kojem se može razvijati slobodni umjetnički dijalog. U suprotnom, kreirao bih neki subverzivni projekt ili uopće ne bih izlagao. Na tako velikim manifestacijama drugačiji je fokus publike, jer zbog ogromne količine radova publika želi uhvatiti što više toga i brže prolazi kroz radove. Kustosica KATERINA GREGOS i ja odlučili smo da postavimo paviljon u staroj tvorničkoj hali. Za prezentaciju smo izabrali obiman fotografski esej ‘Tragovi nestajanja (u tri čina)’ i animirani film ‘Kako se kalio čelik’, koji usporavaju gledatelja i količinom sadržaja traže od njega da se zaustavi i koncentrira. U svom tom bijenalnom blještavilu to mi se činilo kao najbolji način prezentiranja rada i borbe za kreiranje drugačije vrste pažnje. Najveći uspjeh tog projekta je činjenica da sam se uspio izboriti da jedan od njegovih glavnih protagonista, koji je živio u divljoj kućici namijenjenoj rušenju, dobije stan od 30 kvadrata na doživotno korištenje, a to je bilo moguće tek kad je moj projekt bio uzdignut na najvišu razinu predstavljanja jedne države na Bijenalu.

Grubićevi "Anđeli garavog lica" na pročelju rimskog Nacionalnog muzeja umjetnosti XXI. stoljeća, 2021.

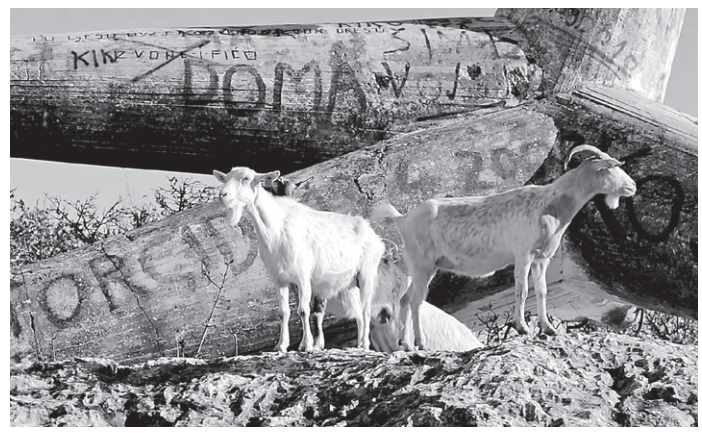

Minirani spomenik u Košutama – iz Grubićeva filma "Spomenik", 2015.

Najmračniji krugovi pakla...

Rad u javnom prostoru Napulja, ‘Another Green World’ (’Drugačiji zeleni svijet’), u organizaciji Fondazione Morra, trenutno je vaš najopsežniji javni projekt, koji se infiltrirao s čak 50 mikrointervencija u parku Ville Comunale, najčešće usred spomeničke arhitekture i skulpture kao zaštićenih kulturnih dobra. Kako je došlo do ovog projekta i kako ovdje funkcionira ‘participativni aktivizam’?

U staroj gradskoj jezgri Napulja postoji jako malo parkova i zelenih površina. Villa Comunale je najveći park, dugačak kilometar i prepun hramova, baroknih fontana i neoklasicističkih skulptura koje su pod zaštitom UNESCO-a. Bio sam zatečen situacijom da su park, skulpture i arhitektura od takvog značenja zapušteni i devastirani. Osnovna ideja bila je da ukažem na potrebu za očuvanjem eko-sustava parka i za obnovom skulptura i arhitekture. A zatim je uslijedio intenzivan period rada od dvije i pol godine, koliko je bilo potrebno da od početnog koncepta kreiram dramaturgiju projekta i da dobijemo silne dozvole jer se radi o interveniranju na zaštićenoj baštini. Projekt ‘Another Green World’ realizirao sam u suradnji s kustosicom ADRIANOM RISPOLI, uz organizacijsku podršku Fondazione Morra. Za realizaciju 50 intervencija trebala je cijela logistika, bili su uključeni i volonteri dviju organizacija, Premio GreenCare i Fondo Ambiente Italiano, koji se bave zaštitom prirodnog i kulturnog nasljeđa. S učenicima srednje škole ‘Carlo Poerio’ u Napulju i volonterima tih dviju organizacija kroz radioničke aktivnosti razvila se kolektivna suradnja. Također sam surađivao s multimedijalnim umjetnikom i glazbenikom ROBERTOM PUGLIESEOM.

Kakve su bile reakcije posjetitelja?

Tokom cjelodnevnog otvorenja prošlo je oko tisuću ljudi, vladala je veoma pozitivna, ‘aktivna’ atmosfera. Posjetitelji parka rado su se zadržavali jer su sada gledali poznati park drugim očima, s ‘oživljenim’ mitološkim skulpturama. Namjera mi je bila pretvoriti javni prostor u zonu okupljanja, igre, diskusije, slobode govora, protesta i otpora... Napuljski projekt, kao i drugi umjetnički radovi izvedeni u javnom prostoru, u duhu BOURRIAUDOVE ‘relacione estetike’, želi ohrabriti druge da stupe u interakciju te da svi zajedno osvijestimo kako svojim djelovanjem – ili nedjelovanjem – kreiramo realnost koju živimo. Na tom tragu sam izveo i performans s DANTEOVIM citatom: ‘Najmračniji krugovi pakla su rezervirani za one koji u vremenima moralne krize ostanu neutralni i suzdržani.’ ■

Igor Grubić: ‘Another Green World’, Napulj, 2021. (Foto: Danilo Donzelli)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

MAKSIMIR I MIROGOJ

Sloga iz Sjenice

PIŠE Sinan Gudžević

Pitam Izeta Ljajića kako ove godine igra Sloga iz Sjenice, a on kaže da je Sloga ugašena prošle godine i da Sloge nema u Sjenici. Kuku, šta veliš, Ljajiću centarhalfe. To što čuješ, Guga: nema Sloge! I tu Izet krene da priča jednu od svojih priča, koju sam bio čuo davno, ali mi se bila udaljila iz pamćenja...

Prije mjesec dana, u četvrtak, 22. jula, dođe autom u Grab IZET LJAJIĆ, trener u FK Novi Pazar. Hoće da odvede mene i moga sina ZENA na Pešter, da vidimo kanjon Uvca. Krenemo, pa riječ po riječ, pitam Izeta kako ove godine igra Sloga iz Sjenice, a on kaže da je Sloga ugašena prošle godine i da Sloge nema u Sjenici. Kuku, šta veliš, Ljajiću centarhalfe. To što čuješ, Guga: nema Sloge! Pa bolje da si mi šamar udario, Ljajiću. Šamar je ništa, bez Sloge je život ka Pešter bez trave i bez Vape, a Sjenica bez rijeke Grabovice. I tu Izet krene da priča jednu od svojih priča, koju sam bio čuo davno, ali mi se bila udaljila iz pamćenja.

Bio je utorak, 14. septembra 1971. Izet ima 11 godina, i hoće da toga utorka iz Bijelih Voda ode u Sjenicu. Jer će toga dana popodne u Sjenici po prvi i najprvi put igrati Partizan iz Beograda. Protiv Sloge, prijateljsku utakmicu. Tada skoro cijela Sjenica i skoro cijela Pešter navija za Partizan, navija i Izet za Partizan, o kako navija. Ali za put u Sjenicu Izet ima otežavajućih okolnosti. Osim što nema ni pare u džepu, on, kad se vrati iz škole, mora čuvati jedinu kravu koju ima njegova majka udovica ŠEĆA. Malo iza podneva Izet ostavi kravu iznad kuće u nečemu što se zove čair, a nije ni pašnjak ni gaj, pa siđe na makadamski drum između kuće i škole, i zaklonjen da ga niko ne vidi, čeka da naiđe kakav kamion, e da se domogne Sjenice, i da vidi igrače koji su naslijedili GALIĆA, ŠOŠKIĆA, JUSUFIJA, HASANAGIĆA, KOVAČEVIĆA. I jedan se kamion zaustavi, marka FAP, vozač Sjeničak. Gdje ćeš, mali, hoću u Sjenicu, jesi li pitao oca da te pusti, nemam oca, dobro, jesi li pitao majku, pitao sam majku, dobro, kad si pitao, penji se. Popne se on na visoku papuču kamiona, i smjesti u kamion, te negdje uz Postrmac, već prema Dugoj Poljani, kaže vozaču zašto ide u Sjenicu. Vozač mu kaže da ne brine, on će ga ostaviti kraj stadiona, i kaže mu da je to kod fabrike Vesna. To je dječaku velika stvar, jer nikad ranije nije bio u Sjenici. I tako, prođu Dugu Poljanu, Pometenik, Štavalj, krivine rijeke Vape, Dubinje, stignu u Sjenicu, zaustavi se kamion kod Vesne. Siđe iz kamiona i odmah mu iznad stopala porastu krila te poleti ka stadionu. U stadion uđe bez karte, djeca ulaze bez karte, i vidi da se cijela Sjenica stisnula na svom stadionu, za Partizan su tada i veći stadioni bili tijesni.

U djetinjstvu je Izet imao nadimak PAJSER, to nije po onom pajseru šoferskom, nego po tome što odrasli tako znaju zvati dječake, pajser, kurajber ili pišo. I Pajser vidi na golu Partizana golmana DRLJAČU, vidi VULIĆA, KOZIĆA, BORU MAJKIĆA, ali bogme vidi i dvojicu koja su već zaigrala za Jugoslaviju, dakle PAUNOVIĆA i BORU ĐORĐEVIĆA, tu je i BJEKOVIĆ, ali je tu u ekipi i onaj bez kojega ne bi bilo te utakmice: ILIJA KATIĆ, vojnik u Sjenici, tada se govorilo, najbrži igrač jugoslavenske lige. Pešterско nebo je mala mjera za Izetovu radost. Vidi i Sjeničake za koje je možda bio čuo, možda i nije: ACO BALŠIĆ, ISO STUPLJANIN, EŠKO FIJULJANIN, MILE TRIPKOVIĆ. Partizan je prema svima njima nemilostan, pet nula, to pamti, a evo ZIKRO ŠABANOVIĆ koji sve prati, kaže da je bilo čak sedam prema nula, sudio je Pazarac ABDULAHU, koga svi zovu DULJAK, po prvi put je tada i vidio Duljaka.

Valjda se već kod 5:0 izgleda bio isključio. Pogleda u Sunce, ono samo što ne zađe, a on mora stići u Bijele Vode. Počinje misliti i na kravu, koju je ostavio u onom čairu. Krava i kuća su mu sve dalje što sjenke bivaju duže, dvadeset i dva kilometra na istok, do Duge Poljane, pa odande na jugoistok još šest kilometara sad mu izgledaju kao put za nedođiju. Duljak svira kraj, igrači se rukuju, gledaoci listom zahvalni što je Ilija Katić vojnik u Sjenici, da nije, Partizan ne bi nikad došao u Sjenicu. U strašnoj gužvi nekako se izmigolji prema izlazu, od izlaza klisne na put za Dugu Poljanu.

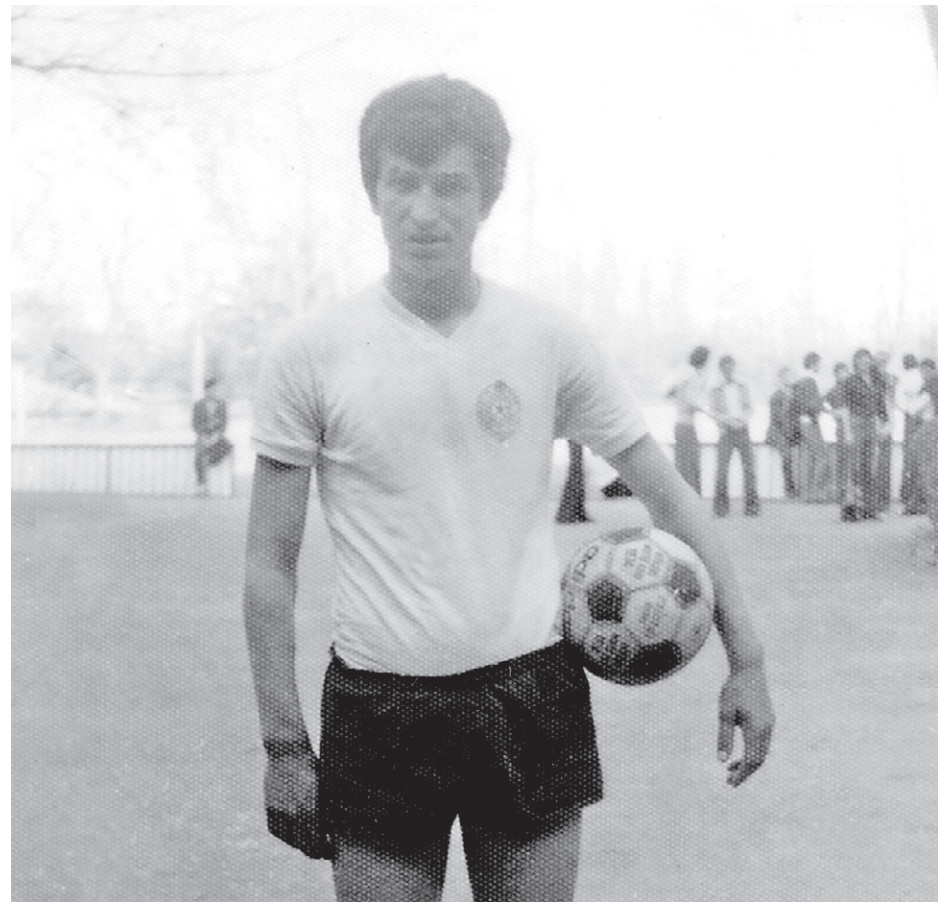

Izet Ljajić, omladinac FK Partizan, u proljeće 1976.

Nо kamiona nikakva nema da naiđe, nema ni drugog vozila, to je vrijeme kad je vozila bilo malo, a između Sjenice i Pazara još i manje nego drugdje. Nema mu druge, no da ide pješice. Najprije hodi, a stalno se osvrće e da ugleda kakav kamion. A kamiona i dalje niotkud, ni džipa, ni arabe, svi šoferi su pogasili motore, a arabadžije ispregli konje da bi bili na stadionu. Počne da trči, i trči sve do Štavlja, dahće kao ker lovački, a Štavalj je tek pola puta do Duge Poljane. Onda malo uspori, pa ubrza, prođe mimo Žitnića i mimo Draževića, te stigne na Pometenik. Već je mrak debeli s neba pao i na Pešter i na Goliju, ali je barem sad sve nizbrdo: Duga Poljana, Bejtovske česme, presječe postrmačke krivine, uzme put 'niz bandere'. Lijevo je hrastova šuma, o kojoj se pričalo da je puna prividova, da ih se može sresti i usred bijela dana. U Bijele Vode stigne po ponoći, možda je bilo već jedan to je današnjih ljetnih dva. Majka Šeća budna. Đe si dosad? Bio sam tu, kod ISMETA ZAHIDINA, malo smo se igrali. Hajde da te okupam, vidiš kako si znojav. To znači da na šporetu ugrije kazan vode, pa je razblaži hladnom, pa dok on čuči u koritu, iz lončeta mu naliva vodu po glavi i tijelu, jer struje još nema u Bijelim Vodama. I okupa majka Šeća sina Izeta. Hajde da nešto jedeš, gladan si, nedatnjiče. Pa mu dade da jede, i Izet se bogme nasiti, i taman kad pomisli kako je majku prošla huja, majka uzme prut, pa svoga čistoga i sitoga sina Pajsera izmlati. E taj ćutek noćni neće nikada zaboraviti. Eto, kaže, da znaš, najveće sam batine dobio zbog Sloge iz Sjenice. Majka, doduše, nije imala pojma ni da je bio u Sjenici, da je to znala, batine bi bile s dodatkom. Ovako su bile samo kazna što je krava bila otišla u poharu u tuđi vrt i u livadu. Da je bio u Sjenici, Izet će majci kazati mnogo kasnije, kao odrastao mladić.

Četiri godine nakon svoga puta u Sjenicu, Izet je već u Beogradu, u saobraćajnoj školi na Dorćolu. Stanuje u Borči, kod brata HUSEINA i njegove žene LJILJANE. U Beogradu će, u klubu BSK iz Borče, početi da trenira veliki fudbal. Nakon pola godine će preći u Partizan, u proljeće 1976. ondje će ga dovesti RADOMIR ANTIĆ. U Partizanovom podmlatku će preko godinu dana igrati sa VARGOM, Živkovićem, STOJKOVIĆEM, LAZIČIĆEM, trener će mu biti jedan od najvećih igrača Partizana VLADICA KOVAČEVIĆ, rodom iz Ivanjice na sjevernoj strani Golije. Iz Partizana će biti poslan u FK Rad, gdje će 'na kaljenju' provesti četiri godine, a onda će ga put odvesti u zavičaj. U Novom Pazaru će igrati punih šest godina, ali kad se bude vratio iz vojske, neće imati mjesta u ekipi. E tu će se zatvoriti njegov 'sjenički krug'. Po njega će u Novi Pazar iz Kraljeva doći lično Ilija Katić, koji se nakon što je prestao s igranjem, oženio i nastanio u Kraljevu. Doći će da ga vodi u Slogu iz Kraljeva, u čijoj je upravi bio. I pristane Izet Ljajić da igra za kraljevačku Slogu. I igra za nju osam mjeseci, od oktobra 1984. do maja 1985. Igrao je dobro, centarhalfa, svoje mjesto. Nakon toga se vratio u FK Novi Pazar, i igrao još pet godina. A sa Ilijom Katićem se i danas redovno čuje. I naravno, ispričao je Katiću kakvu je ulogu ovaj odigrao u njegovu životu. I o batinama mu je ispričao, koje ne bi bio dobio da centarfor Partizana Ilija Katić nije služio vojsku u Sjenici.

Kad je to rekao, već smo ulazili u Sjenicu. Minutu kasnije je Izet Ljajić golmanu Sloge iz Orešja Zenu Gudževiću rekao, evo tu je taj stadion na kome je nekad igrala sjenička Sloga, klub kojega više nema. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

Putovanja na kraj svijeta: 2500 kilometara kroz Gran Chaco, preko Anda do Atacame (3/5)

PIŠE/FOTO Đorđe Ličina

U predvorju Anda

Prešli smo više od 1500 kilometara najgoreg bespuća. Iza nas su ostale paragvajska pampa i argentinska prašuma... Sa zalaskom sunca u podnožju Anda sve se mijenja, sve postaje zagonetno i nečitko, velika, ubojita tišina koja u čovjeku budi strah i zebnju

I mi smo njima bili zanimljivi: neočekivani susret na putu prema Andama

STIGLI smo u samo predvorje Anda! Ispred nas se ispriječio visoki crni zid, poput preplanulih leđa umornog diva koji je za trenutak legao porebarke da bi se odmorio, ali i da bi nam zakratko zapriječio put prema Pacifiku. Slika je pomalo nestvarna i zastrašujuća: ovdje kao da prestaju sve ceste i sve pruge, a da dalje mogu samo ptice. Ovdje kao da je i vrijeme stalo.

Predjeli što ga stvaraju tamnosiva polja i gole padine planina iznad nas, došljacima veoma brzo postaju bliski i prisni iako oku i duhu treba vremena da se potpuno i do kraja srode s njima. Oskudna trava koja drhtavo treperi pod udarima oštrih planinskih vjetrova ima boju tkanja na ženskim pregačama. Rijeke i potoci ujutro su zeleni poput tek pokošene livade, u podne su modri jer im se na površina zrcali kristalno čisto nebo, a predvečer postaju tamnoplavi kao more pred buru. Sve dok sunce ne zađe za šiljate vrhove. A tada se ovdje sve mijenja: sve postaje zagonetno i – nečitko. I – što smo teško mogli pojmiti, jer smo upravo bili prispjeli iz bučne prašume – sve postaje jedna velika, ubojita tišina. Ona u čovjeku neodoljivo budi strah i zebnju jer se – kojeg li apsurda – čuje i osjeća kao nešto opipljivo.

Čim smo dospjeli do Anda mnogo toga se, gotovo sve, izmijenilo. Iza sebe smo ostavili jedan posve drukčiji svijet: zeleni beskraj argentinske prašume, ispunjen zlatnim jutrima i ljepljivom vlagom, na stotine kilometara divljine, nesagledivo prostranstvo mašte i realnosti u kojem je bujao život. A ovdje? Više nas, osim tišine, ništa ne prati: ni *garoa*, sitna tropska kiša koja pomalo podsjeća na naše kasnojesenske magle, ni najveća napast ovog podneblja – nebrojeni rojevi komaraca i drugi krvoželjni insekti. Možda smo tek s dolaskom pod Ande, gdje je fauna prilično oskudna, na sebi najizravnije osjetili svu dramatiku poznatog prašumskog pravila: što je južnoamerička životinja manja, to je opasnija! U podnožju Anda dočekale su nas samo lame i njihov dobroćudni meket. Odahnuli smo jer ovdje više nema ni dubokog kašastog mulja u koji smo danima propadali i s kojim smo lijegali i ustajali, sporo napredujući prema sjeverozapadu, kroz Gran Chaco. Ukratko, promijenili smo ne samo krajolik, već i način života i razmišljanja. Stoga je među mnogima od nas, razumljivo, prisutna i stanovita sjeta: rastali smo se, uz ostalo, i od prekrasnog ptičjeg svijeta koji nas je pratio cijelim putem od vodopada Iguazu, pa sve do rijeke Pilcomayo. Doista je ovdje, u sjeni golemog planinskog lanca, gdje caruje samo tišina, teško zaboraviti sva ona večernja lijeganja ili jutarnja buđenja s blaženim mrmorenjem stotina različitih pernatih stvorova koji su uporno nadlijetali naš logor, kao da nam žele pokazati pravi put.

Prodaju što imaju: rukotvorine na ulicama Salte

Gaucho i umire u koži

PREŠLI smo više od 1500 kilometara najgoreg bespuća. Iza nas su ostali i paragvajska pampa i *gauchi* bakrenog lica, sa svojim tipičnim širokim šeširima plitkog oboda i šarenim torbama, prebačenima preko ramena, zaogrnuti suknenim ponč om i uvaljeni u duboke kožne čizme na kojima zveckaju mamuze.

Paragvajski Chaco čudan je spoj brazilske prašume i argentinske pampe. Razvučen je između kaosa prašine i kamenja, bodljikavih kaktusa i rahitične trave, močvarnog zelenila i golog kamena: u njemu se miješaju vjetrovi i kiše, suše i crni blagotvorni oblaci, oskudica i blagostanje. Dok je u prašumi život, čini se, satkan od mekoće i smirenosti, onaj u pampi grub je i tvrd kao kamen. Gotovo je sličan životu što ga žive stanovnici Anda. Usporedbe su nezahvalne, ali treba reći: polugoli ljudi u prašumi sjede ili rade u sjeni širokih listova bananovca, pod krošnjama pitomog *lapacha*, u šumama gdje sve kipti od života. A u unutrašnjosti pampe? Tamo *gauchi* kriju tijelo pod oklopom kože: šešir, čizme, kabanica, ponegdje i ponč o – sve je to od kože! Čak i obitavališta i mnogo toga u njima: kreveti, jastuci, posude za vodu, rukavice... Neki se *gauchi*, reklo bi se, rađaju i umiru u koži. Njezin opori miris osjeća se nad cijelom pampom. Kao i pod Andama, gdje je uz to još pomiješan s mirisom lamina slatkastog mlijeka i sira.

Zajedno s *gauchima* i njihovim poludivljim konjima na Chacu su ostale i brojne istinite priče i legende koje smo usput, sjedeći uz logorske vatre, slušali bez daha i upijali ih kao što spužva upija vodu. Jedna od njih govori i o zmiji-pjeguši koju još zovu *apaga fogo* – ona koja gasi vatru. Ljudi je se silno boje, pa uopće ne pale vatru na otvorenom. Tu vrstu pjeguša vatra, naime, neobično privlači. Ona se u pepelu savije u klupko i odatle napada sve oko sebe. *Gauchi* su nam ispričali slučaj jednog čovjeka koji je neoprezno zapalio logorsku vatru i nakratko prilegao uz nju. Ujutro su ga našli mrtvog.

Oko noge mu se bila omotala velika pjeguša: izujedala ga je po cijelom tijelu, grizući ga sve dok se nije umorila i dok nije istrošila svu svoju zalihu otrova.

U Chacu se tako još uvijek pronose priče i o bijelim ljudima u oklopu, kojima grudi nisu mogle probosti ni oštre indijanske strijele. Priče kažu da su se došljaci služili križem, ali ne kršćanskim već budističkim. U Paragvaju, gdje od ukupnog broja stanovnika šezdesetak posto otpada na Guarani-Indijance, ponegdje se još uvijek tvrdi da su njegovi žitelji potomci nekog velikog naroda s Istoka. Na sve to nadovezuju se i nevjerojatne priče o bijelim Indijancima koji su navodno nekad živjeli na ovim prostorima, na granici prema Matto Grossu. Stanovali su, kaže dalje priča, u velikim pećinama, a iz njih su izlazili samo noću. Zbog toga su ih katkad zvali i šišmišima!

Sve to, dakle, ostavili smo iza sebe projurivši poput oluje kroz Gran Chaco i stigavši terenskim vozilima u samo podnožje Anda, na golu zemlju obraslu rijetkom travom bez boje i života, činilo nam se. U pokrajini smo Jujuy, postojbini Omeguaca-Indijanaca, potomaka drevnih Inka. Sinovi legendarnog VILTIPOCA, hrabrog poglavice koji se još u 16. stoljeću suprotstavio nadiranju španjolskog osvajača i njegove kulture, i danas – kao i prije nekoliko stotina godina – žive uglavnom od zemljoradnje i stočarstva. A u posljednje vrijeme i od prodaje domaćih rukotvorina. To je uistinu jedan čudesan narod. Pretjerano srdačan! Pretjerano jednostavan! Neobično gostoljubiv! Rasut je gotovo po cijelom ovom području, na samo dva sata vožnje od Salte, najvećeg i najznačajnijeg grada u sjevernom dijelu Argentine, u istoimenoj provinciji. Još uvijek živi s mnogim svojim obrednim naslijeđima, od kojih su neka jedinstvena čak i za ovo područje.

Nismo mogli odoljeti pa smo se i sami otputili u Saltu, mali otok civilizacije na rubu bespuća. U njoj, koja se poput uspavane ljepotice ispružila u podnožju Anda, mnogi će vas rado podsjetiti na neke zanimljive običaje Omeguaca-Indijanaca. Primjerice, na ceremoniju ukopa pokojnika, koja se još i danas zadržala kod nekih obitelji duboko u planini. Mrtvi su pokapani u uglu prostorije u kojoj su živjeli! Uz pokojnika – ako je bio muškarac – obavezno su u grob morale biti stavljene i njegove osobne stvari: oružje, odjeća, ali i hrana koju je volio i kojom će se, kaže dalje priča, krijepiti na svojem dugom putu u blaženi svijet. I pokop djece obavljan je po posebnom ritualu: ona su najprije stavljana u velike amfore, a tek potom u grob. I još nešto: vrlo se malo zna i o vjeri i jeziku Omeguaca-Indijanaca, iako mnogi pretpostavljaju da su govorili jezicima *quichua* i *aymara*. Kroz područje Jujuy teče rijeka

Pružila nam se jedinstvena prilika da Ande pređemo – nebeskim vlakom! Osmim svjetskim čudom, kako ga još mnogi zovu. Kako ćemo podnijeti visinsku bolest? Jesmo li joj kadri odoljeti?

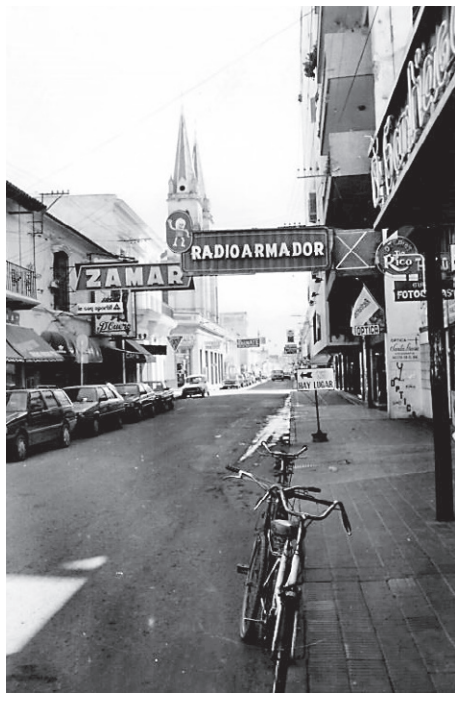

Sablasna pustoš u Salti: *siesta* je ispraznila ulice

Xibi-Xibi o kojoj Omeguaca-Indijanci ispredaju najljepše priče. Jedna od njih je legenda o prelijepoj kćeri poglavice Viltipoca. Bila je, kažu, toliko lijepa da je i sama rijeka u jednom trenutku stala, prestala teći, da bi nakratko uživala u toj božanskoj krasoti. Poslije toga više ništa nije bilo kao prije: ako danas netko želi ostati lijep i mlad dovoljno je, kaže dalje legenda, da se u samo predvečerje napije vode na rijeci Xibi-Xibi i želja će mu se ispuniti. Ali uz jedan uvjet: voda se mora piti svaki dan u isto vrijeme punih sedam godina! Prema onome što smo vidjeli na ulicama Salte – a vidjeli smo mnoštvo lijepih djevojaka – čini se da u legendi ima i puno istine!

Blažena *siesta*

SALTA je Buenos Aires u minijaturi. Reklo bi se: loša kopija argentinske metropole. Nedostaje joj samo more. Ima svoje pravilne četverokutne stambene blokove, svoju Avenidu Santa Fe, svoj park Palermo, svoje trgovačko središte Floridu, svoje blagostanje i svoju bijedu, ružičaste gotske građevine, katedralu prepunu vjernika, dražesne španjolske kuće iz kolonijalnog vremena, svoje kolibe prekrivene slamom i svoje *descamisadose*. Ali ima i nešto što nismo vidjeli u Buenos Airesu. Neobičnu igru cijena u blještavim izlozima trgovina. Nešto slično dotad, čini mi se, nigdje nisam susreo, iako sam proputovao dobar dio svijeta. Želite li, recimo, kupiti najbolji televizor, platit ćete ga 135 pesosa, ali pomnoženo s 12. Muzička linija stoji 85 pesosa puta 12, a motocikl 1060 puta 12. Pitam trgovca čemu sve to, a on će široka osmijeha: 'Kako čemu? Kad kažete da televizor stoji 135 pesosa puta 12, to nekako zvuči jeftinije od 1620 pesosa kolika mu je konačna cijena. Jednostavno, riječ je od psihološkoj obmani kupca koja, uostalom, nije naša specijalnost...'

Salta ima još nešto što se tako drastično ne ogleda u Buenos Airesu. *Siestu!* Podnevni odmor! Između 12 i 15 sati gradske ulice potpuno opuste, ali u doslovnom smislu. U prolazu se može sresti samo neupućeni stranac, oboružan foto-aparatom, ili poneki pas lutalica koji se nije na vrijeme sklonio u hlad. Sve ostalo koristi blažene prednosti *sieste*. Uostalom, i fotografije snimljene u Salti u vrijeme *sieste* to bjelodano dokazuju.

Jujuy je bio i mjesto našeg privremenog rastanka s dijelom ove ekspedicije. Trideset i tri terenska vozila, od kojih su neka izgledala kao izbušene olupine, odvojila su se od nas i krenula preko gorskog masiva, uskim planinskim putovima, mimo crnih klisura, ponegdje obloženih snijegom, mimo sedefastih strmina i prijetećih ponora. A druga grupa, među kojom sam bio i ja, ukrcala se u vlak i također se – s primjetnim osjećajem grozničavosti – hrabro uputila u postojbinu kondora. Dobro ste pročitali: pružila nam se, dakle, jedinstvena prilika da Ande pređemo – nebeskim vlakom! Osmim svjetskim čudom – kako ga još mnogi zovu!

Iza sebe smo ostavili *garou, lapachu, carayu, surucucu*... Pred nama je bila prijeteća *soroche*, ili *apuniamento*, ili jednostavno *puna*, možete je zvati kako hoćete, ali znači samo jedno – visinska bolest. Izazov s kakvim smo već jednom bili suočeni, podno Kilimandžara. U vlaku nismo popunjavali nikakve obrasce, kao što smo to činili u Africi. U tom su nas obrascu, uz ostalo, pitali: jeste li srčani bolesnik, imate li možda srčanu premosnicu i, na kraju, jeste li ikad imali infarkt? 'Sve je to', rekli su nam tada, 'u interesu vašeg zdravlja, jer nadmorska visina na kojoj ćete se naći prilično će vas iscrpiti, pa je bolje da vas odmah upozorimo na moguće zdravstvene tegobe, kao što su umor, vrtoglavica, pospanost, nedostatak zraka...' Ukratko, visinska bolest i sve što ide uz nju. Kako ćemo je podnijeti? Jesmo li kadri tome odoljeti? Znat ćemo uskoro, već za nepuna 24 sata, koliko nas još dijeli do polaska našeg *el tren a las nubes*, vlaka koji 'plovi kroz oblake'. A koji je najdjelotvorniji lijek protiv visinske bolesti, pitam našeg vodiča. On odgovara obješenjački i zagonetnim smiješkom: 'Ako se vozite automobilom, savjetujem vam da otvorite prozor, da imate više zraka. Ako nemate automobil, onda vam savjetujem da ga kupite. Ili, naprosto, ako osjećate nedostatak kisika, nemojte disati!'

Operacija u – vozilu!

DOK čekamo da vlak krene listam svoje marginalne bilješke s ovog putovanja. Gomila ih je i svakako ih želim podijeliti s vama. Cijelim putem s jedne na drugu stranu južnoameričkog kontinenta, od zelenih rajskih vrtova na istočnoj obali pa do fantazmagoričnih, mjesečevih krajolika na Pacifiku, zbilo se doista pregršt zanimljivih događaja od kojih za mnoge u 'prašumskim' bilješkama naprosto nije bilo dovoljno mjesta. Stoga su one i ostale kao usputni zapisi, kratke skice, pisane u povremenim predasima, na koljenima ili stojeći, dok smo čekali na prijelaz preko neke rijeke ili potoka ili dubokih blatnih kalježa.

Nedjelja, 17. travnja: Danas je dnevna temperatura – plus 34 stupnja Celzija. A noć smo u podnožju Anda proveli na 10 stupnjeva, drhtureći pod šatorom kao da je početak zime. Pa dalje: jedan od francuskih članova ekspedicije izgubio je putnu ispravu negdje na putu prema paragvajskoj granici. Odmah je telefonski, preko satelita, stupljeno u vezu s francuskom ambasadom u Buenos Airesu. Nova putovnica stigla je u prašumu dva dana kasnije. Helikopterom!

Ostalo je i za nas malo: vaš reporter (lijevo) za prašumskim doručkom

Potomak legendarnog poglavice Viltipoca s poznatim zagrebačkim grafitom

Ponedjeljak, 18. travnja: Momci iz Južne Afrike ostali su bez čizama. Uvečer su ih ostavili uz samu vatru da se osuše. Kad su se ujutro probudili, od obuće su ostali samo metalni dijelovi – sve ostalo je izgorjelo. Belgijski članovi ekspedicije komuniciraju isključivo na engleskom jeziku. BERTRAND DELAUDE govori, naime, francuski, a DIRK VERHOEVEN – flamanski! Nizozemci i Južnoafrikanci se pak pokušavaju sporazumjeti i na *afrikaansu*, jeziku potomaka nizozemskih doseljenika na jugu Afrike. Međutim, teško im to polazi za rukom jer Južnoafrikanci navodno govore – prebrzo! Španjolci CARLOS MARTINEZ i JORGE CORELLA danas su se zaželjeli svježeg mlijeka. Svratili su na obližnju farmu, pomuzli jednu od brojnih krava, mlijeko prokuhali a zatim ga popili u slast, zajedno s nama. CHRISTEL PERSSON, jedna od dviju žena u ekspediciji, ujutro je ustanovila da nije sama provela noć u šatoru. Pored nje je ispleo mrežu golemi otrovni pauk...

Srijeda, 20. travnja: Mnogima se danas pružila prilika da se dobro istuširaju. Domaćin je bio zapovjednik paragvajske vojne baze u blizini gdje smo se zatekli. U bespuću smo zatekli i nekoliko dječaka koji su tri dana čekali pod vedrim nebom da vide nas i naša vozila. Malo dalje – još jedno iznenađenje: četvorica Brazilaca putovala su kroz bespuća punih 20 sati da bi se mogla susresti s nama. Danas smo inače prošli mimo velikog ranča na obali jezera. Ranč je nekad pripadao paragvajskom predsjedniku ALFREDU STROESSNERU.

Subota, 23. travnja: U mjestašcu Laguna Yema, u srcu Paragvaja, bilo je posla i za GOBYJA GOUBRANA, jednog od dvojice naših liječnika. Pružio je pomoć mjesnom trgovcu NESTORU SALI koji je dva mjeseca ranije staklom ozlijedio nogu i ozbiljno inficirao ranu. Sala je operiran – na prednjem sjedalu španjolskog terenskog vozila. Istoga dana dogodila se i jedna zanimljivost na pustom putu. OLLI KANGAS iz Švedske napravio je dobar posao: za svoj zeleni prljavi šešir s izvezenim znakom ekspedicije dobio je od nekog domaćeg čovjeka veliki kožni *gaucho*-šešir, koji u trgovini stoji najmanje 50 dolara!

I tako unedogled: male pričice o zanimljivim događajima i osebujnim ljudima s ruba prašume ili u njoj samoj. A što ću još tek zabilježiti u nastavku puta!. ■

(*Nastavlja se*)

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

19. Liburnia Film Festival (Opatija, 23. – 27. kolovoza)

PIŠE Nenad Jovanović

Najbolji doku domaćem oku

U glavnom programu 19. Liburnia Film Festivala su 22 filma koji će konkurirati i za niz novih nagrada, a jednak je broj filmova i u najbogatijem popratnom programu dosad

DEVETNAESTO po redu izdanje Liburnia Film Festivala, odnosno festivala hrvatskog dokumentarnog filma koji se od 23. do 27. kolovoza održava na ljetnoj pozornici u Opatiji, uz 22 filma u konkurenciji donosi i bogat popratni program u kojem će uz projekcije 22 filma izvan konkurencije biti održani i brojni razgovori s autori(ca)ma, ali i niz noviteta.

- U ovoj godini, ma koliko ona bila nenaklonjena kulturnim manifestacijama, ponovno uvodimo novitete: dodatne nagrade za najbolju montažu, dizajn zvuka i fotografiju, dodatnu radionicu za projekte u *rough cut* fazi, veći naglasak na regionalni film i pretprojekciju na atipičnoj opatijskoj lokaciji, u Amerikanskim vrtovima, kojom obilježavamo ovogodišnju suradnju sa srpskim festivalom dokumentarnog filma Beldocsom. Dakle, ne samo da nismo usporili, već nanovo ubrzavamo – kaže za Novosti izvršna direktorica LFF-a JELENA ANDROIĆ.

I lani je bilo slično, kada su prvi put, kao dio programa Europske prijestolnice kulture, prikazivali međunarodni filmski program.

- Lani smo bili jedan od rijetkih festivala koji je održan u svom terminu i bez rezanja programa, jer smo program organizirali u manje jedinice, za manje publike. Ove godine neposredno pred festival stigle su nove mjere za područje Jadrana, pa eto, festival moramo ograničiti samo na publiku s Covid-potvrdama, odnosno svim drugim relevantnim potvrdama. To je novi izazov na koji nas lanjsko iskustvo nije moglo pripremiti, no nadam se da se neće odraziti na posjećenost – dodaje Androić.

Na pitanje jesu li Grad Opatija i Primorsko-goranska županija prepoznali značenje ovog festivala, kaže da je LFF od Opatije značajniju podršku imao dok se održavao u Ičićima.

- Neobično je da Grad Opatija ne prepoznaje profesionalizaciju i rast festivala koji su se dogodili u međuvremenu, no pretpostavljam da na nas ne gledaju kao na festival visoke komercijalne vrijednosti što, ruku na srce, i nismo, i da se kao bogat grad izrazito okrenut hotelskom i elitnijem turizmu vode nekim drugačijim kriterijima. Voljeli bismo se jednom u njihovom budžetu pojaviti pod stavkom 'manifestacije od posebnog interesa', što u Opatiji uživaju i po broju programa i po publici mnogo manja događanja – ističe Androić.

Jelena Androić

- S druge strane, županija nas prepoznaje kao jedno od najvećih kulturnih događanja, u okvirima svojih relativno skromnih sredstava namijenjenih kulturi. Hrvatski audiovizualni centar nas također još uvijek vodi kao mali lokalni festival, što više nismo. Ali kako kontinuirano ulažu u sve druge programe Udruge LFF, vjerujem da prepoznaju našu važnu ulogu na dokumentarnoj sceni. U tom kontekstu moram istaknuti Zakladu Kultura nova zbog čije podrške organizacijskom razvoju već tri godine zapošljavamo producenticu Udruge, a to ulaganje u ljude od velikog nam je značaja – ističe Androić, koja je izuzetno zadovoljna interesom publike.

- Kada je prije nekoliko godina festival posjetio jedan od njegovih osnivača koji je pamtio prizore iz Ičića od prije 18 godina, nije se mogao načuditi da hrvatski dokumentarni film na Ljetnu pozornicu dolazi gledati i do 500 ljudi po večeri. To je rezultat dugogodišnjeg rada. I mediji nas prate, dapače, jedna smo od medijski najvidljivijih manifestacija na širem području. Dokumentarni film otvara brojne društveno relevantne teme i kada se one medijima kao takve ponude, oni na njih dobro reagiraju – govori Androić.

- Ne sjećam se da je neki od filmova otkupljen za HRT zato što je prikazan na festivalu, ali su filmove prikazane na LFF-u birali selektori svih dokumentarnih festivala u regiji, zbog čega ih ciljano i pozivamo u goste. I to je jedan od naših doprinosa hrvatskom dokumentarnom filmu – kaže izvršna direktorica LFF-a.

Pitamo je jesu li barem u duhu započeli pripreme za jubilarno izdanje.

- Svakako. Kako će 20. LFF izgledati, još ne znamo, ali sigurno je da ćemo uvesti bar još jedan novitet. Tim koji ga radi izuzetno je uigran, svi su dio festivala već godinama, pa se i to prijateljstvo i zajednički entuzijazam prelijevaju na program i atmosferu – ističe Androić.

Selektor OLIVER SERTIĆ kaže da je ovogodišnja berba filmova bila daleko bolja od očekivane. Produkcija je bila jednaka prošlogodišnjoj, ali hrvatski filmaši kvalitetom napreduju i to je sjajno. Mnogi dobri filmovi su početkom korone već bili u montaži, pa se poklopilo da su završeni proteklih mjeseci.

Oliver Sertić

- Pogledao sam nešto više od 80 naslova, u što spadaju i profesionalne produkcije, filmovi s nekoliko radioničkih programa, televizije kao i nikada bolji filmovi Akademije dramske umjetnosti. Reklo bi se da korona nije utjecala na produkciju, ali to je zapravo pitanje za autore i producente jer vjerujem da su se susretali s izazovima kojih prije korone nije bilo – govori Sertić i ističe raznorodnost filmova zbog koje je teško izdvojiti nešto za preporuku.

- U konkurenciji za nagrade su 22 naslova u trajanju od četiri do 105 minuta, od samostalnih produkcija, filmova napravljenih financijama i energijom samih autor(ic)a, preko filmova nastalih na edukacijskim programima do profesionalnih filmova, manje ili više pristojno financiranih. Festival otvaramo hrvatskom premijerom dokumentarno-eksperimentalne minijature 'Trafika' DORE SLAKOPER u produkciji ADU-a i sjajnim dugometražnim filmom 'Tvornice radnicima' SRĐANA KOVAČEVIĆA u produkciji Fade ina. Sedam filmova će na Ljetnoj pozornici biti premijerno prikazano. Osim 'Trafike', tu su i svjetske premijere filmova 'Neke se stvari nisu dogodile, a mi ih svejedno pamtimo' TAMARE BILANKOV, 'Osijek – Kopenhagen, grad traži ubojicu' doajena eksperimentalnog filma IVANA FAKTORA, 'Sve kaj ti nikad ne budem rekla' mlade autorice BELE BRAČKO-MILEŠEVIĆ, hrvatska premijera filma 'Horizont' TANJE DEMAN, ali i prva festivalska prikazivanja filmova 'Lika / bez naslova' ANE HUŠMAN i 'Uvala' DAVORA KONJIKUŠIĆA i NIKE PETKOVIĆ. U konkurenciji su i zadnji sjajni naslovi IVANA RAMLJAKA, TIHE K. GUDAC, RENATE POLJAK, ELVISA LENIĆA i Đure Gavrana koji će ove godine održati i *case study* filma 'Jedna od nas', a prikazujemo i njegove odabrane kratke dokumentarce – nabraja Sertić.

AKAKO su među filmovima i 'Dubica' MARINE ANIČIĆ SPREMO i 'Lika / bez naslova' Ane Hušman o krajevima koji propadaju 30-ak godina, zanimalo nas je kakva su to ostvarenja.

- Oba filma formatom su potpuno različita, no oba su osobna putovanja u mjesta njihove i/ili obiteljske prošlosti. Ako bismo ih trebali svrstati pod jednostavniji opis, rekao bih da ih veže nostalgija – kaže Sertić.

- Festivalski život filma ne traje predugo, najviše dvije godine, jer uvijek dolaze novi naslovi. Činjenica da je film odabran u konkurenciju nekog festivala već je skoro kao nagrada i puno govori o njegovoj kvaliteti. LFF je festival najboljih hrvatskih dokumentaraca u prošloj godini bez obzira na premijerni status, no činjenica da nam autori već nekoliko godina ukazuju povjerenje za svoja prva prikazivanja govori nam da nešto radimo dobro. Trudimo se prikazati širinu dokumentarnog filma, pa i dati šansu mladim talentima da prikažu filmove na velikom platnu – ističe Sertić.

Izražava zadovoljstvo sve većim brojem filmova koji dolaze iz onoga što u LFF-u zovu 'regijom', odnosno Primorsko-goranske, Istarske i Ličko-senjske županije, što znači da su nastali ili u produkciji kuća iz tih županija ili su autori(ce) rođene tamo.

- Redovni pratitelji festivala znaju da posebnu pažnju poklanjamo regionalnim autori(ca)ma i da za njih imamo i posebnu nagradu. Ove je godine u konkurenciji pet filmova 'iz regije', ali zbog velikog broja prijava pokrenuli smo i poseban program 'Regionale' u Vili Antonio, gdje ćemo prikazati i druge vrijedne filmove za koje u konkurenciji, nažalost, nije bilo mjesta – kaže Sertić. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

TV RAŠETANJE

Povijesni kurtije

PIŠE Boris Rašeta

Ruth Beckermann bila je 1986. aktivistkinja koja se borila protiv izbora Kurta Waldheima na čelo Austrije. Snimke prosvjeda ponovno je pregledala 2016. i onda krenula u arhive drugih televizija da vidi kako su pratile 'slučaj Waldheim', iz čega je nastao izvrstan dokumentarac 'Waldheimov valcer'

TV prodaja, HRT, 9. kolovoza, 10:00

TEROR TV prodaje eskalira! Na javnoj televiziji od ranog jutra pa do 14 sati svakoga dana u svakom pogledu dobivamo sve veće količine oglasa za madrace, kreme protiv kurjih očiju, pripravaka za masažu i proizvoda od afričke šljive. Takvim sadržajima zapravo uopće ne bi trebalo biti mjesta na javnoj televiziji koja živi od pretplate. Gledatelji BBC-ja zapalili bi Buckingham da im netko plasira takav sadržaj na britanskom javnom servisu. Kod nas ti sadržaji mogu ići jer ih zakonodavac tolerira – Vladi je bitno da ih na javnoj TV nitko ne napada, a odgovorni s Prisavlja mogu onda u pozadini voditi svoje 'tihe obrte'. Netko tu puni džepove. S druge strane, pravih javnih sadržaja sve je manje. Gdje su domaće drame, koje su nekoć išle svakog ponedjeljka? Gdje su serije u kućnoj produkciji? Zašto HRT uopće ima reklame? Zašto su te reklame prodrle u filmove, odakle ih je, kulturno i higijenski uzorno, svojedobno protjerao GORAN RADMAN? Tko je odlučio da se u informativnim emisijama najavljuju igrani filmovi?

HRT je zapuštena, ocvala institucija, zgrada na Bulevaru sumraka; netko to odozgo gleda i svejedno mu je, jer se u njegove interese ne dira. Bude li na HRT-u ikad provedena ozbiljna čistka, sve te komercijalne oglase treba pobacati van, a na Prisavlje vratiti javno relevantne sadržaje i novinarstvo. HRT već 20 godina nije proizveo nijednu zvijezdu, iako su prije bili najveći inkubator talenata u Jugoslaviji.

Zavada: Bette i Joan, HRT, 9. kolovoza, 20:05

I u najgoroj se kući može naći dobrih urednika pa je to slučaj i s Prisavljem. Ovoga vrućeg kolovoza gledateljski je užitak TV serija o BETTE DAVIS i JOAN CRAWFORD, dvije grandiozne zvijezde iz vremena dok su Hollywood i Amerika još bili veliki. Dvije glumice čiji je odnos obilježen rivalitetom, na zalazu karijere, koje teško nalaze angažmane jer su stare a ženskih je uloga malo, dobivaju ulogu u B filmu Warner Brothersa 'Što se dogodilo s Baby Jane?'. Film režira ROBERT ALDRICH, kojega JACK WARNER podcjenjivački tretira kao zanatliju od kojega nikad neće biti ništa veliko. Ionako loš odnos Bette Davis i Joan Crawford za vrijeme snimanja eskalira, a cijelu frku dodatno pojačava jedna od dvije najveće trač novinarke tog doba, HEDDA HOPPER, uz LOUELLU PARSONS najveća alapača američkog žurnalizma. Koproducentice i glavne glumice, SUSAN SARANDON (Davis) i JESSICA LANGE (Crawford), odradile su sjajan posao. Odabrala za HRT MARTINA RAJŠEK. Obavezno gledati!

N1 Studio uživo, 11. kolovoza, 10:00

GOSTUJUĆI kod DOMAGOJA NOVOKMETA, novinarka portala Net.hr Đurđica KLANCIR odlično je uočila kako se TOMISLAV TOMAŠEVIĆ bavi 'mikromenadžmentom', to jest drvećem, a ne šumom. Zagrebački gradonačelnik objašnjavao je zašto ukida besplatni parking ispred bolnica (bio je to BANDIĆEV predizborni trik), iako bi takve stvari trebali objašnjavati ljudi iz Zagrebparkinga ili Holdinga. 'Velik dio glasača Tomislava Tomaševića je očekivao da bude drukčije, očekivali su jasnije određenje prema politici FRANJE TUĐMANA, nisu očekivali da dogradonačelnik položi vijence na grob Franje Tuđmana povodom obljetnice Oluje. Glasači Tomislava Tomaševića su očekivali odlučnije promjene, pa i na idejnoj razini. Očekuju se odlučniji potezi', kazala je Klancir. Od Tomaševića se očekuje energična i na zakonu utemeljena demontaža Bandićeve hobotnice, a ne kunktatorski računanizam. Bude li vodio politiku kao RAČAN, proći će kao Račan – odradit će svoju jednočinku i izgubiti iduće izbore. 'Apsolutno je pohvalno što svaki tjedan imamo pressicu gradonačelnika i dogradonačelnika, ali s druge strane imamo zatvorenu strukturu Zagrebačkog holdinga. Mi još uvijek ne uspijevamo razgovarati s NIKOLOM VUKOVIĆEM i njegovim timom', rekla je Klancir i to je suvisla, opravdana i vrlo konstruktivna kritika. Mijenjajte politiku ili će za četiri godine mijenjati vas, drugarice i drugovi. Možete li? Morate!

Uljepšavanje prošlosti – Kurt Waldheim (Foto: Screenshot/HRT)

Waldheimov valcer, HRT, 13. kolovoza, 23:14

KURT WALDHEIM bio je deset godina glavni tajnik UN-a, od 1972. do 1981., a nakon kraće pauze kandidirao se i za predsjednika Austrije, države koja je kotirala kao prva žrtva HITLEROVE agresije. A onda su, nakon ulaska Waldheima u nacionalnu arenu, novinari otkrili da je u njegovoj biografiji između 1941. i 1944. rupa. Gdje je bio, što je radio? Hm, nezgodno: pokazalo se da je bio u Beogradu, u štabu generala LÖHRA koji je 1947. strijeljan kao ratni zločinac, vidimo ga u Podgorici, na Kozari i Sutjesci. 'Jako je lijepa vaša zemlja, iznenadio sam se', rekao je Waldheim TITU. 'Niste nikad prije bili ovdje?' upitao je Tito, a ovaj je rekao da nije. No gore od svega – Waldheim je bio u Solunu u vrijeme kad su iz njega nestali svi Židovi...

RUTH BECKERMANN bila je 1986. aktivistkinja koja se borila protiv izbora Waldheima na čelo Austrije. Svojom je kamerom snimala prosvjede protiv njegova izbora, koji su u Austriji bili dosta temperamentni. Snimke je ponovno pregledala 2016., tri desetljeća kasnije, a onda krenula u arhive drugih televizija da vidi kako su pratile 'slučaj Waldheim', iz čega je nastao ovaj izvrsni dokumentarac. U njemu defilira niz poznatih lica, uglavnom iz Austrijske narodne stranke, vidimo ALOISA MOCKA, HELMUTA KOHLA (koji je odveo RONALDA REAGANA na grob SS-ovaca kojima su položili vijence), druga Tita kako se s Waldheimom vozi u svom omiljenom Mercedesu, predstavnike Svjetskog židovskog kongresa... Film pokazuje kako ni u jednoj zemlji tzv. suočavanje s prošlošću ne ide glatko – ono što vidimo u Srbiji i Hrvatskoj, u njemu smo vidjeli i u Austriji. Svečani doček zločinaca koji izlaze iz zatvora, muljanje, solidariziranje s krivcima, sve to zvuči tako poznato. No oni su se iz toga izvukli, a mi, kako se čini, nećemo. ■

Demoni
(r: Neill Blomkamp)

(2021.)

Storija o kćeri koja ulazi u svijest svoje majke masovne ubojice

PIŠE **Damir Radić**

Demon polu-amaterizma

Sindrom zaključane osobe Blomkampu je povod za žanrovsku rutinu

Sindrom zaključane osobe na velika je vrata ušao na našu kulturno-umjetničku scenu još s aktualnim romanom IVANE BODROŽIĆ 'Sinovi, kćeri', a sada se njime pozabavio i Južnoafrikanac NEILL BLOMKAMP, proslavljen prije 12 godina svojim cjelovečernjim prvijencem 'Distrikt 9', jednim od najoriginalnijih SF-ova u povijesti žanra. Tada 30-godišnji Blomkamp u njemu je doista fascinantno (i izuzetno zabavno) povezao SF akcić s distopijskom satirom na temu aparthejda te si širom razgrnuo put za Hollywood. Kao što nerijetko bude, to je istovremeno bio put u autorsku propast jer 'Elysium' (2013.), njegov prvi dominantno američki projekt (i u 'Distrikt 9' uloženo je nešto američkog kapitala, ali to je primarno bio južnoafrički proizvod), ponovno spoj SF-a i distopije, no lišen humora i lakoće izričaja, a napumpan pretencioznošću na holivudski način i poboldan velikim zvijezdama u glavnim ulogama (MATT DAMON i JODIE FOSTER), bio je veliko razočaranje. Blomkamp se potom upustio u novu južnoafričko-američku koprodukciju 'Chappie' (2015.), nekovrsnu varijaciju VERHOEVENOVA 'Robocopa', ne puno bolji, ali bar (možda) simpatičniji film od 'Elysiuma'. Poslije toga nikako se nije mogao sastati s novim dugometražnim projektom, pa je u razdoblju od samo tri-četiri godine (2016. – 2019.) snimio čak 11 kratkih uradaka, većinom SF hibrida s akcijskim trilerom i/ili hororom. Naposljetku, više nije mogao izdržati te je, ne dočekavši novi holivudski poziv, otišao u Kanadu i u tamošnjoj nezavisnoj produkciji snimio prvi cjelovečernji film nakon šest godina.

'Demoni' su ostvarenje u kojem se Blomkamp, dakle, bavi sindromom zaključane osobe, ali na posve drugačiji način od Ivane Bodrožić. Dok je naša spisateljica to medicinsko stanje iskoristila za izrazito angažiran narativ o negativnoj diskriminaciji LGBTQ osoba, uključujući žestoku kritiku (pounutrašnjenog) patrijarhata, južnoafričkom sineastu ono je tek povod za pokretanje uhodane žanrovske strukture čije granice nijednog trena neće zaželjeti prekoračiti. Pritom je, kao i kod Bodrožić, u središtu odnos majke i kćeri, no i to je samo povod za provođenje žanrovske rutine. Doduše, spoj koji Blomkamp promovira u 'Demonima', onaj SF-a i horora, nije čest u dugometražnoj produkciji, međutim sve je to u konačnici izvedeno tako nedoraslo da na film ne bi trebalo trošiti riječi da ga, eto, nije potpisalo ime koje je u nekom trenutku nešto značilo.

A početak obećava: relativno dug uvod s 'realističko-psihološkim' pristupom radnji i likovima, zahvalni (primorski) ambijenti za kreiranje dojmljive atmosfere, pokazuju da je režiser učio od najboljih – HITCHCOCKA, POLANSKOG, FRIEDKINA, a čak i kad u priču uvede virtualnu realnost, njezin dizajn kao varijanta kompjuterske igre ima neku svježinu. No storija o kćeri koja na poticaj osoblja medicinsko-visokotehnološke institucije ulazi u svijest svoje majke masovne ubojice, zaključane u nepomičnom tijelu, pretvara se nakon nekog vremena u ridikulozno djelce o nekakvim vatikanskim redovnicima-vitezovima koji kćer koriste da iz njene majke istjeraju demona da bi ga uništili. Pritom likovi kao karakteri prestaju postojati prije nego što su stvarno postavljeni, odnosi su svedeni na banalne funkcije, a naposljetku i redateljska izvedba, opterećena skromnim budžetom, zalazi u poluamaterizam. Demon uobličen kao čovjek-gavran samo po sebi zanimljivo je dizajnersko rješenje, ali gubi se u inferiornom kontekstu cjeline.

Tako i dalje 'Ćelija' holivudskog Indijca TARSEMA SINGHA iz 2000., s JENNIFER LOPEZ u glavnoj ulozi, ostaje najdojmljivijim u našim kinima viđenim SF-triler/hororom oslonjenim na motiv virtualne realnosti kao pohođenja svijesti druge osobe, a za Blomkampa ostaje nada da će se iskupiti najavljenim nastavkom svog dragulja 'Distrikt 9'. ■

Annie Ernaux:
Jedna žena

(s francuskog preveo Marko Gregorić, Kulturtreger i Multimedijalni institut, Zagreb, 2021.)

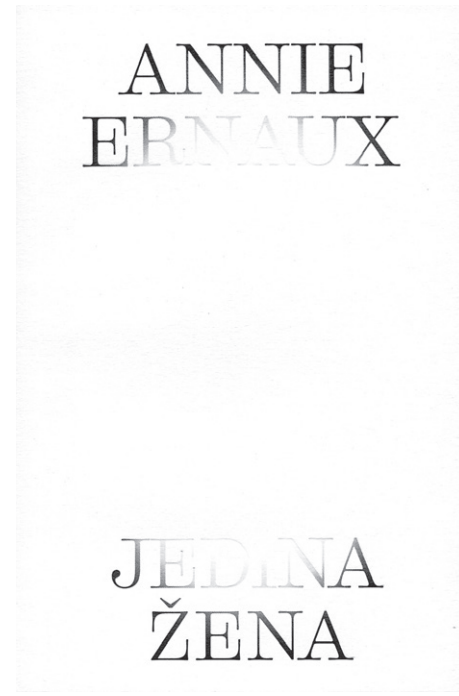

Mala-velika knjiga

PIŠE **Dragan Jurak**

Rekvijem za majku

Poticaj za pisanje o majci Ernaux je pronašla u utjecaju koji je majka na nju imala

Mama je umrla u ponedjeljak. Sljedećih dana ANNIE ERNAUX uporno se vraćala na nedjelju. Svoj roman o mami počela je pisati dva tjedna poslije majčine smrti, 20. travnja 1986., a završila ga je 26. veljače iduće godine. Među posljednjim pasusima je i ovaj: 'Tijekom tjedna koji je uslijedio stalno mi je pred oči dolazila ta nedjelja, kada je bila živa, smeđe čarape, forzicije, njezine kretnje, njezin osmijeh kad sam se od nje oprostila, i zatim ponedjeljak, kada je bila mrtva, ležeći na krevetu. Nikako nisam mogla spojiti ta dva dana. Sada je sve povezano.'

Na osamdesetak stranica kratkog romana, pisanog dugih deset mjeseci, sve se povezalo: odnos majke i kćeri; jedan život, žene u Francuskoj tokom dvadesetog stoljeća. I nama se sve povezuje. Početkom godine čitali smo u hrvatskom prijevodu HANDKEOV roman o smrti majke. Potom smo čitali 'Majčinstvo' SHEILE HETI, 'Ordesu' MANUELA VILASA, 'Djevojku, ženu, drugo' BERNARDINE EVARISTO, i sada kao da se s 'Jednom ženom' Annie Ernaux sve između povezuje u jednu knjigu, jedno čitanje. Govorimo o romanima koji počinju smrću majke, o majčinstvu, o autofikciji, o ženama u Evropi u dvadesetom stoljeću i geografski šire od toga, povijesno šire od toga.

Annie Ernaux prvakinja je francuske autofikcije; što bi se reklo, već više od četrdeset godina. Kod nas je prevođena unazad dvadeset godina ('Samo strast', 'Mjesto', 'Događaj'), a sada je tu i s prijevodom jednog od svojih ključnih tekstova, koji 'nije biografija ni, naravno, roman, možda nešto između književnosti, sociologije i povijesti' (kaže Ernaux), ali je svakako mala-velika knjiga, kod nas izdavački kompletirana preciznim prijevodom i dojmljivo dizajniranom naslovnicom.

Handkeu je majka prenijela identitet izopćenika, Annie Ernaux je sve to što jest – građanka, profesorica, književnica – zbog svoje majke. Baka je bila pismena, najbolja učenica u okrugu, mogla je postati učiteljica, ali joj roditelji nisu dopustili da ode iz sela: smatralo se da za ženu nema veće nesreće od udaljavanja od obitelji. Mama je bila ponosna radnica, emancipirana i od sela i od života sluškinje u buržujskim kućama, a sanjala je biti prodavačica u dućanu. Otac je kći učio voziti bicikl i vodio je na FERNANDELOVE komedije. Majka se ponašala kao učiteljica. Sav njen autoritet, sve njene želje i ambicije, bile su usmjerene prema školi. Kada je otvorila dućan s kafeterijom, od jutra do mraka posluživala je krumpiriće da bi kći mogla 'sjediti u predavaonici i slušati nekoga kako govori o PLATONU'. Annie Ernaux je majčin projekt. Velik je to ulog, golema je to prtljaga. Emocionalni transferi između majke i kćeri pogon su identitetskog transfera. Majčina misija bila je prevladavanje klase i realizacija osobnih i društvenih ambicija. Rekavši to, možemo reći kako time nismo rekli i sve o romanu.

Poticaj za pisanje o majci Annie Ernaux je pronašla u utjecaju koji je majka na nju imala. No na kraju, rezultat teksta je portret jedne žene. Ta žena određena je povijesnim kontekstom, i biološkim kontekstom. Mlada žena koja je jurila na biciklu za vrijeme savezničkog zračnog napada na kraju života bit će dementna starica. Izvanredno je to živ literarni lik. U povijesnom smislu, čini se, ništa manje relevantan za razumijevanje dvadesetog stoljeća od neke historijske ličnosti francuske povijesti. ■

Novosti
Tjednik za racionalnu manjinu
#1131, petak, 20. kolovoza 2021.

PREPORUKE: MUZIKA

Lingua Ignota: *Sinner Get Ready*

(Sargent House, 2021.)

PRETHODNI album KRISTIN HAYTER 'Caligula' zadobio je pozornost glazbenih medija jer je teme mizoginije i nasilja nad ženama spojio s biblijskom imaginacijom, neoklasičnim glazbenim pristupom i metalskim zvučnim tretmanom. Brutalnost tematike ogledala se u brutalnosti zvučne slike i plijenila pažnju opipljivošću nelagodne atmosfere. Na 'Sinner Get Ready' Hayter koristi tišu i daleko manje distorziranu zvukovnicu, no intenzitet je dodatno pojačan upotrebom tradicionalnih apalačkih instrumenata koje je prikupila dok je živjela u ruralnoj Pennsylvaniji na početku pandemije. Uz minimalni postprodukcijski tretman stalnog suradnika SETHA MANCHESTERA, Hayter je kreirala sonički svijet u kojem folk instrumentarij glumi ku-

lisu kakvog horor filma. Svaki zvuk bendža sviranog gudalom, dulcimera, svaki udarac po klaviru i produženi ton orgulja ulijeva nevjerojatnu jezu, a Hayter se čak ni u najtišim, uvjetno rečeno baladnim trenucima ne štedi ni vokalno ni tekstualno, podebljavajući biblijske reference do granice koja bi valjda i NICKU CAVEU bila previše i testirajući krajnju dinamiku vokalnog raspona. 'Sinner Get Ready' vas toliko zatuče osjećajem krivnje kroz sat vremena da pomislite da ste na kakvoj teleevangeličkoj propovijedi. Upotreba brojnih semplova televizijskih propovjednika tu namjeru zapravo čini sasvim očitom, ali unatoč tome album nikad ne prelazi u darkersku parodiju kršćanstva u kojoj je lako mogao zaglaviti. Iako su i tematika i jezik albuma univerzalniji nego dosad, 'Sinner Get Ready' je i dalje duboko osoban album kristalno čiste autorske vizije.

Alexis Marshall: *House of Lull. House of When*

(Sargent House, 2021.)

SAMOSTALNI debi ALEXISA MARSHALLA iz eksperimentalnog rock benda Daughters funkcionira na sličnim postavkama konfrontacijske, a opet ispovjedne glazbe. Za razliku od abrazivnog, ali primarno gitarskog noise rocka recentnog zvuka matičnog benda, Marshall ovdje koristi naglašenu perkusivnu zvučnu sliku preko koje kombinira pjevanje i *spoken word*. Nesmiljeni ritmički pokret u savršenoj je simbiozi s intenzivnom vokalnom i tekstualnom izvedbom. 'It Just Doesn't Feel Good Anymore' svojim parolama poput *Don't get up/ Don't look at anything/ Don't touch anyone/ You are expected to meet your obligations/ Stay where you are* u isto vrijeme uspijeva izraziti nelagodu pandemijskog stanja i društvenu paralizu pojedinca u kasnom ka-

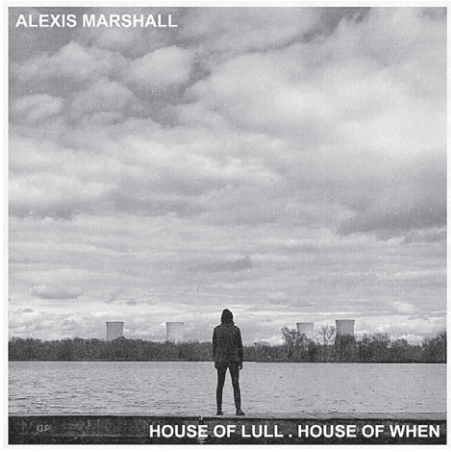

pitalizmu. 'House of Lull. House of When' nije eksplicitno političan album, ali njegov postindustrijski zvuk i neprekidni naglasak na osjećaju izolacije ukazuje na mentalni i fizički slom pojedinca u suvremenom društvu. Marshall ne pokušava stvoriti osjećaj jadikovke niti poziva na pobunu, nego stvara glazbu koja na najsiroviji i najizravniji način reflektira intenzitet tih osjećaja. Pritom u potpunosti uspijeva, možda baš zato što je koncept konvencionalne muzikalnosti ostavio pred vratima.

Liars: *The Apple Drop*

(Mute, 2021.)

VJEROJATNO samo u kontekstu prethodnih dvaju albuma novi album Liars, dugogodišnjeg art-rock projekta ANGUSA ANDREWA, može djelovati kao pop-ostvarenje. Snimljen u ruralnoj Australiji, album s prethodno opisanim ostvarenjima dijeli osjećaj izoliranosti i nemoći, samo što ga izlaže daleko raskošnijim stilskim sredstvima. Nakon što su Liars dobar dio dvijetisućitih proveli kao jedan od najzanimljivijih rock trija desetljeća, sredinom desetih su postali solo projekt i objavili dva slabija albuma, 'TFCF' iz 2017. i 'Titles with the Word Fountain' iz 2018. No 'The Apple Drop', snimljen uz pomoć jazz bubnjara LAURENCEA PIKEA i multiinstrumentalista CAMERONA DEYELLA, pokazuje da Andrewa nikad ne treba otpisati. Ovog puta svoj sugestivni bariton okružuje detaljnom produkcijom koja zvuči kao odjek alt-rock fascinacije elektronikom s kraja devedesetih. Krajnji rezultat je album naglašene sineastične kvalitete i sporogoruće himničnosti kakav se ne čuje baš svaki dan, što njegovi vrhunci poput iznimne 'Big Appetite' itekako potvrđuju. Unatoč tome što je tijekom karijere eksperimentirao sa svačim, od dance punka i eksperimentalne elektronike do baroknog popa, Andrewu takav tip relativno očekivanog, ali iznimno promišljenog i detaljnog alter rocka vjerojatno najbolje leži.

Karlo Rafaneli

Povjesničarka umjetnosti, kritičarka i kustosica o aktualnoj izložbi u riječkom MMSU-u

JANKA VUKMIR
Ožiljke iz 90-ih prenosimo u četvrto desetljeće

Krajem srpnja u riječkom Muzeju moderne i suvremene umjetnosti otvorena je izložba '90e: Ožiljci'. Koje teme umjetnici prepoznaju kao simbole tog vremena?
Tijekom priprema izložbe pokazalo se da u dvadesetak bivših postkomunističkih zemalja postoji jednak interes za istraživanje tog razdoblja koje je donijelo mnogo uzbuđenja i promjena, ali sada pretežno ovisi o uspomenama protagonista, a ne o činjeničnim istraživanjima. Ova izložba u svojem konačnom obliku predstavlja samo jednu od niza mogućih mreža asocijacija na teme iz 1990-ih kojima smo obilježeni, često oštećeni i čije ožiljke nosimo i prenosimo u četvrto desetljeće. Radovi govore o ikonama tranzicije, sili novih moći, korupciji i kriminalu, ratovima i strahovima, položaju i ulozi žena u društvu, novim brzorastućim nacionalizmima, prisilnim migracijama i novostvorenoj mobilnosti, privatizaciji javnog prostora i društvenog kapitala, novonastalim kulturnim sustavima i promjenama položaja umjetnika, siromaštvu, nestanku socijalne sigurnosti, informacijskoj i tehnološkoj revoluciji, i još koječemu što je obilježilo devedesete i ostavilo ožiljke na društvenom i osobnom tkivu pojedinca.

Foto: Slavko Midžor/PIXSELL

Budući da umjetnici zastupljeni na ovoj izložbi reflektiraju tranzicijsko iskustvo u vrlo različitim sredinama, koje su im dodirne točke?
Moram reći da me nisu zanimali skupovi dodirnih točaka koji bi nešto pokazali ili dokazali, zanimalo me sasvim filološki o čemu su umjetnici govorili, jer mi do sada nismo sabrali ni te temeljne podatke, osim površno empirijski i memorijski. Ako, recimo, govorimo o temi granica koje su se 1990-ih bjesomučno mijenjale, one za umjetnika iz jedne države znače potpuno novu mogućnost prelaska granice, nastaje novostvorena mobilnost, a s njome i nova saznanja; za umjetnika iz neke druge države nove granice znače do tada nepoznatu situaciju onemogućene mobilnosti, izolacije, traženja viza i novih ograničenja, dakle pad nekad uvriježenih standarda i prava, dok za nekog trećeg znače nužnu mobilnost u kontekstu prisilnog izbjeglištva.

U kojoj se mjeri 'ožiljci' iz izloženih radova pretapaju u 'novo normalno'?
To još ne znamo, ali u korona-krizi, a to je bila prva globalna kriza nakon famozne tranzicije 1990-ih, dale su se prepoznati slabosti funkcioniranja društva na neuralgičnim točkama, pri čemu su od prethodno zanemarenih nastala akutna životna pitanja. Na primjer, kriteriji dodjele potpora u kulturi u Hrvatskoj pokazali su kako položaj umjetnika i djelatnika u kulturi nije logično uređen. To je tema koja je do sada bila nerješiva *u mirnodopskim* uvjetima već 30 godina jer država nije zainteresirana da je riješi niti o tome želi raspravljati, a kada nastupi nova kriza, ljudima o tom uređenju ovisi temeljna egzistencija. Taj je primjer nanodimenzije u cjelokupnom društvenom problemu, koji za Hrvatsku na kraju rješava i spašava činjenica da smo članica EU-a. Naša vlastita zajednica malo mari za lokalne probleme, jer zajednice ima sve manje, a solidarnost je, pokazalo se, samo uspomena.

Ana Grbac

KVADRAT

Likovna umjetnica, ilustratorica i književnica SONJA GAŠPEROV 18. kolovoza ulazi u splitski Salon Galić s radovima iz svog najpoznatijeg i nagrađivanog serijala 'Vučine'. Izložba nosi naslov 'Vučine – Vučji sat', a duhovite noir table o nesretnim bićima koja se kriju u krznu iza patentnih zatvarača mogu se razgledati do 6. rujna.

A. G

Foto: Davorin Višnjić/ PIXSELL

Teorija prakse

Eseji o ideologiji, kulturi i društvenoj strukturi

SREĆKO PULIG

Sandorf

Izdavač: Sandorf, srpanj 2021. / Cijena: 165 kuna

Tekstovi Srećka Puliga okupljeni u ovoj knjizi bave se ideološkim i društvenim pitanjima, iz naglašeno lijeve pozicije, što je za one koji poznaju Puligov rad sasvim očekivan rakurs. Puligova razmišljanja su britka i zaigrana, i nude lucidne uvide svima zainteresiranima za područja „ideologije, kulture i društvene strukture"